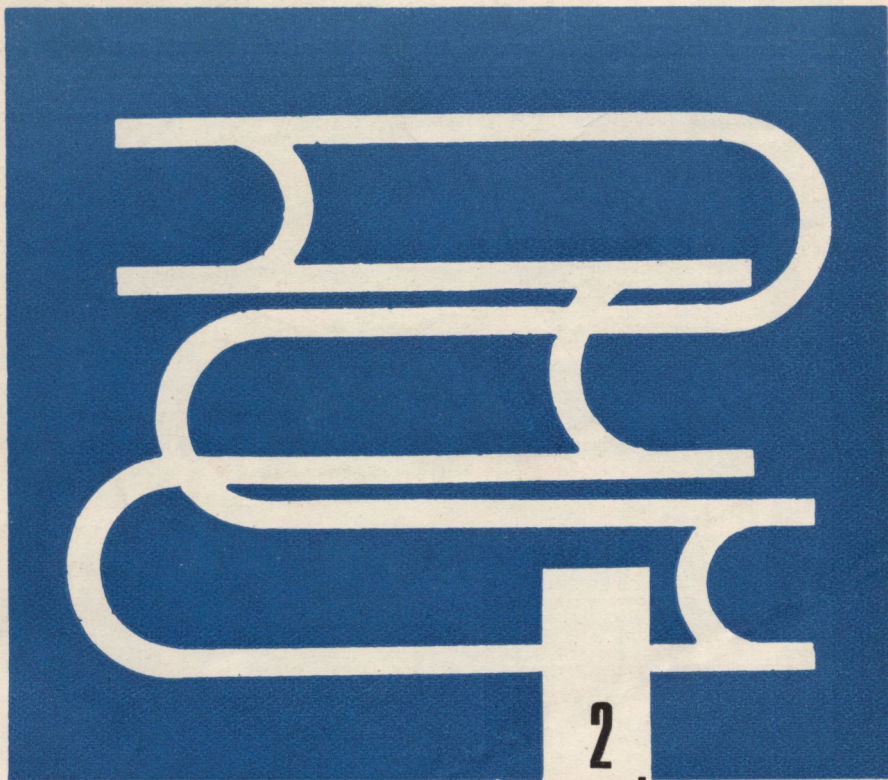

P400(2)

KÖNYVTÁROS

2

FEBRUÁR

1973

Kölcsönözhető

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „Ikarus 250”-es típusú autóbusból átalakított mozgókönyvtárának belseje (Braun Tamás felvételei). Cikkünket lásd a 61. oldalon.

TARTALOM

KÉKI BÉLA: Új utakon a Magyar Könyvtárosok Egyesülete	59
SZÓKE TIBORNÉ: Az első magyar bibliobusz	61
Új elnökséget választott a Magyar Könyvtárosok Egyesülete	66
Tanácskozás Prágában az európai könyvtári rendszerekről	67
B. NAGY ERNŐ: A főiskolai könyvtárak funkciórendszere	69
DR. LÁNG IMRE: A társadalomtudományi könyvtári alszekció ülése (<i>Az IFLA-konferencia munkájából</i>)	72
PÉTER LÁSZLÓ: A Somogyi Könyvtár második adománylevele (<i>A lapokban olvastuk</i>)	76
PÁPAYNÉ KEMENCZEY JUDIT: A gyerekek könyvei Szolnok megyében	78
GYŐRI GYÖRGY: Könyvtárat az ötvenezer kötetből! (<i>Iskola és könyvtár</i>)	80
Vélemények az IFLA-tanácskozásról és új könyvtárainkról (<i>L. M.</i>)	84
Öt éve működik a paksi lányok-asszonyok klubja (<i>Bozóky Éva</i>)	85
Pillanatfelvétel három spanyol könyvtárról (<i>Benczik Vilmosné</i>)	87
„Könyvet a pusztai diákoknak” (<i>Simay Norbert</i>)	89
A könyvtárak életéből (<i>Furuglyás Géza, Krauter Györgyné</i>)	90
TÓTH DEZSŐ: Felolvasások a régi olvasókörökben (<i>A könyvtárak történetéből</i>)	93
Hírek	95
Kitüntetések	77, 95

TÁJÉKOZTATÓ

RÁDICS JÓZSEF: Könyvek Petőfi Sándor születésének 150. évfordulójára ...	97
A Petőfi évforduló könyvtári és helyi kiadványai	101
Kopernikusz 1473—1543 (<i>Vértesy Miklós</i>)	103
A „Kell a jó könyv” olvasópályázat nyertesei és jutalmazottai (<i>pti.</i>)	105

KÖNYVEKRŐL

A honfoglalástól az Árpád-kor végéig (<i>Csorba Csaba</i>)	106
---	-----

KÉZIKÖNYVTÁR

Munkásmozgalomtörténeti lexikon (<i>Vida Sándor</i>)	111
TOKODY GYULA — NIEDERHAUSER EMIL: Németország története (<i>Katona Jenő</i>)	112
DOLMÁNYOS ISTVÁN: Finnország története (<i>J. M. I.</i>)	113

BIBLIOGRÁFIÁK

Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzéke. Hungarica melléklet (<i>Somkuti Gabriella</i>) 114
Juhász Géza (1894—1968) (<i>Pálvölgyi Endre</i>) 116
A Világosság első tíz éve. 1960—1969 (<i>Fogarassy Miklós</i>) 117
SAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK 118
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 104, 120

A borító hátlapján Imets László fametszete

Из содержания

- Béla Kéki*: Новые пути Общества венгерских библиотечкарей (59);
- Tiborne Seke*: Начал работать первый библиотечный автобус в Будапеште(61);
- Пражское совещание по европейским библиотечным системам(67);
- Erne B. Nadь*: Система функций библиотек высших учебных заведений(69);
- Д-р Имре Ланг*: Заседание подсекции библиотек общественных наук на конференции ИФЛА в Будапеште (72);
- Папашне Юдит Кеменцеи*: Положение и вопросы защиты детских книг(78).

From the contents

- Béla Kéki*: New ways in the work of the Hungarian Library Association (59);
- Mrs. Tibor Szöke*: The first new mobile library (bibliobus) in Budapest (61);
- Conference on European library systems in Prague (67);
- Ernö B. Nagy*: System of functions in college libraries (69);
- Imre Láng*: Session of the Social Sciences Sub-section on the Budapest IFLA Conference (72);
- Mrs. Judit Pápay*: On the physical condition and conservation of children's books (78).

Aus dem Inhalt

- Béla Kéki*: Auf neuen Wegen der Verein Ungarischer Bibliothekare (59);
- Frau T. Szöke*: In Arbeit der erste Bibliobus in Budapest (61);
- Beratung in Prag über die europäischen Bibliothekssysteme (67);
- Ernö B. Nagy*: Das Funktionssystem der Hochschulbibliotheken (69);
- Dr. Imre Láng*: Die Sitzung der Untersektion Gesellschaftswissenschaftliche Bibliotheken der Budapester IFLA-Tagung (72);
- Frau Judit Pápay Kemenczei*: Vom Zustand der Kinderbücher und den Fragen ihres Schutzes (78).

Cikkeink szerzői

Benczik Vilmosné, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 18. sz. kerületi könyvtárának munkatársa; *Bozóky Eva*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Csorba Csaba* történész; *Fogarassy Miklós*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Györi György*, a Köznevelés munkatársa; *Katona Jenő*, a Könyvtáros ny. főszerkesztője; *Kéki Béla* művelődéstörténeti szakíró; *Dr. Láng Imre* c. egyetemi docens; *B. Nagy Ernő*, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; *Pálvölgyi Endre*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Pápayné Kemenczei Judit*, a Szolnoki Megyei Könyvtár munkatársa; *Péter László*, a szegedi Városi Somogyi Könyvtár tudományos főmunkatársa; *Rádcics József*, a Kiadói Főigazgatóság munkatársa; *Simay Norbert*, a Könyvtáros munkatársa; *Somkuti Gabriella*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Szöke Tiborné*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatóhelyettese; *Tóth Dezső*, a Veszprémi Megyei Könyvtár munkatársa; *Vértessy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője; *Vida Sándor*, a Párttörténeti Intézet munkatársa.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Szerkesztő Bizottság: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Györi Erzsébet, Karácsonyi Jánosné, Kéki Béla, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kovács Dezső, Papp István, Sallai István, Szöke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805. Postai cím: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint.

72.8850 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

Új utakon a Magyar Könyvtárosok Egyesülete

A jelen voltak közül senki sem állíthatja, hogy egyesületünknek a múlt év decemberében megtartott küldöttgyűlése a teljes egyetértés jegyében, ünnepélyes hangulatban zajlott le, sőt még azt sem mondhatja, hogy zökkenőmentes lett volna a lefolyása. Pedig a közgyűlés összehívására olyan időpontban került sor, amikor *a magyar könyvtáros társadalom önbizalmában megerősödve* tekinthetett vissza egy nagy horderejű eseményre, a könyvtárosok Budapesten megrendezett világkonferenciájára. A magyar könyvtárügy felelős vezetői és a könyvtárosok száza hatalmas anyagi és szellemi erőket mozgósítottak a konferencia eredményessége érdekében. S az IFLA vezérkarának elismerésén felül a külföldi résztvevők azóta is érkező leveleinek tömege visszhangozza a sikert. A magyar könyvtári életben *ehhez mérhető, nagyszabású vállalkozásra még nem volt példa*, és a következő egy-két évtizedben aligha lesz hasonló alkalom.

A decemberi közgyűlés résztvevői elégedetten hallgatták az IFLA-konferenciáról szóló beszámolót, de nem időztek hosszabban a kemény erőpróba megtárgyalásánál, hanem máris egyesületünk belső problémái felé fordultak. Ugyanis éppen abban az esztendőben, amikor a hozzánk érkező mintegy nyolcszáz külföldi könyvtáros fogadására kellett erőnket összevonnunk, és kifelé egységes arcvonalat mutatnunk, egyesületi életünk válságok közt bukdácsolt, sorainkban hangot kapott az egyesületi program beszűkülése miatt támadt elégedetlenség. Az 1972 decemberében esedékes közgyűlésre hárult az a feladat, hogy az idestova két esztendeje megindult erjedési folyamatot lezárja, és az időközben kiérlelt reformjavaslatok ügyében állást foglaljon.

A sűrűsödő problémák egyik forrása az az ellentmondás volt, amely a taglétszám viszonylag gyors növekedéséből és a központi apparátus ezzel párhuzamos fejlesztésének elmaradásából származott. Amikor a Szabó Ervin Kör átszervezése révén létrehozott egyesületünk megkapta a működési engedélyt, tagjainak száma nem volt több hatszáznál, 1972 végére pedig elérte az ezeröttszázat. A központi apparátus viszont változatlanul két főből, a titkárból és a gazdasági ügyintézőből állt, akik felelősségteljes hivatali munkájuk mellett társadalmi munkában látták el egyesületi feladataikat. Sokan vallották és vallják ma is azt a nézetet, hogy a kibontakozást leghatékonyabban függetlenített titkár alkalmazása segítheti elő. S közben megfelelnek arról, hogy a titkári teendők a fejlődés során igen sokrétűvé váltak; a *szekciók irányítása* a könyvtári szakirodalom és a fejlődési tendenciák beható ismeretét feltételezi, a területi *szervezetek kiépítése* mozgékonyt és jó szervezőképességet kíván, az IFLA-konferencia óta megélnékült *külföldi kapcsolataink* ápolása pedig több világnyelvű úgyszólván anyanyelvi szintű ismeretét követeli meg, s emellett megfelelő tárgyalóképességet is igényel. S még nem is beszéltünk a függetlenített titkár alkalmazásának anyagi kihatásáról (jelentékeny összegű fizetés, hivatali helyiség, esetleg magas bérleti díj, berendezés, adminisztrátor, telefon stb.) Működésünkre amúgy is évek óta bénítólag hat, és az egyesület fejlődésének egyik kerékkötője a pénzügyi alapok elégtelensége. Elképzelhetetlen, hogy akadna az országban hasonló taglétszámú szakmai szervezet, amely a mienknél szerényebb költségvetéssel dolgozik. Az eddig rendkívül alacsonyan megállapított tagdíj még a különben igen népszerű havi tájékoztató előállításai és postaköltségeit is csak akkor fedezné, ha tagdíj-fizetési kötelezettségének mindenki késedelem nélkül eleget tenne.

Az újjászervezést tehát széles fronton kellett megindítani, a pénzügyek rendezésétől a szervezeti változásokon keresztül a program újrafogalmazásáig.

A tagdíjak felemelését nem az egyesület vezetői kezdeményezték, akik ebben a vonatkozásban eléggé tartózkodóan viselkedtek, hanem még a szombathelyi vándorgyűlés résztvevői. A decemberi közgyűlés most megtalálva a legmértányosabb megoldást, a tagok jövedelmének arányában emelkedő *progresszív tagdíj* mellett foglalt állást. A Művelődésügyi Minisztérium az egyesületnek eddig is megadott támogatás összegét — elnökségünk kérésére — úgyszólván napok alatt a kétszeresére emelte. Végül sokat remélünk a harmadik pénzügyi forrás megnyitásától: a *területi tagság* bevezetésétől is. Az új alapszabály lehetővé teszi, hogy tagjaink közé

belépjenek tudományos nagykönyvtárak, a közművelődési hálózatból a megyei és városi könyvtárak, ezenkívül tanácsai szervek és tudományos intézmények vagy éppen ipari vállalatok is, természetesen az egyéni tagdíjak többszörösét (ötszáz vagy ezer forintot) fizetve. Küldöttközgyűléseinken majd egy-egy taggal képviseltethetik magukat, és részben tájékoztatásuk, részben véleményük meghallgatása céljából az egyesület új szerveként létrehozzuk a testületi tagok tanácsát.

Lassan forrtak ki a szervezeti változások tervei. Csak a múlt év őszen kerekedett felül az a vélemény, amely mindenekelőtt a központi apparátus megerősítését kívánta. A közgyűlés most *főtitkár és titkárok* választását határozta el. (Munkakörük megosztását már fentebb vázoltuk.)

Mélyebbre ható változásokat ígérnek azok az új szervezési elvek, amelyek értelmében a különböző könyvtártípusok képviselőit *szakcsoportokba*, úgynevezett szekciókba tömörítjük, az egyes könyvtári és dokumentációs munkanemek legjobb szakértőiből pedig *bizottságokat* alakítunk. Tulajdonképpen nemzetközi szövetségünk, az IFLA szervezete is ezeken az elveken épül fel. Nálunk úgy került előtérbe a gondolat, hogy 1970 tavaszán — az elnökség hozzájárulásával — megalakult a zenei könyvtárosok szekciója, és még ugyanannak az évnek a vége táján létrejött a műszaki könyvtárosoké is, bevonva keretei közé a mezőgazdasági és a természettudományi könyvtárosokat is. Az IFLA-nak ilyen szekciója nincs, és 1970 nyarán a Moszkvában tartott konferencián éppen magyar részről hangzott el erre vonatkozó javaslat. De az IFLA vezetői nem találták kívánatosnak szakkönyvtári szekciójuk további bontását, és elodázták a döntést. Nálunk viszont néhány hónap múlva munkához láttak műszaki könyvtárosaink. Mindkét szekciónk kis létszámú, de ötletgazdag vezetőséggel az élen nagy érdeklődést keltő, hasznos tevékenységet fejtett ki, elsősorban tagjaik továbbképzését és szakmai fejlődését szolgálva. Új szint, mozgást, lendületet vittek az egyesület életébe, és átütő sikerük hatását látjuk abban, hogy a múlt évben felerősödött az átszervezést sürgetők hangja. Az új alapszabályok kidolgozására kiküldött bizottság körültekintő, alapos munkával, és a szekciók működésével kapcsolatos tapasztalatokat figyelembe véve, formába öntötte az új szervezési alapelveket, a decemberi közgyűlés pedig megadta a zöld jelzést ezeknek a gyakorlatba való átültetésére. Az új szervezet természetesen bizonyos mértékig determinálja az új program kidolgozását is.

Bizakodással tölt el az eljövendő esztendők egyesületi életét illetőleg az a tény is, hogy sok az új arc az újonnan választott vezetőségben, valósággal *nemzedékváltás* történt. Az idősebb generációból alig maradtunk meg néhányan a vezetőségben, de hogy csupán nemzedékváltásról és nem nemzedéki ellentétéről van szó, annak talán egyik bizonyítéka az is, hogy mint az elnökség legidősebb tagja, magam harangozom be az új elgondolásokat.

Végül szót kell ejtenünk arról az immár több, mint egy évtizede minduntalan felvetődő kívánságról, amely most sem hiányzott a felszólalások közül: a tagdíj ellenében illetményfolyóiratot kér a tagság, mégpedig a *Könyvtárost*. Ez az igény hízelgő lapunkra nézve, de akik újból és újból hangot adnak ennek az óhajnak, nem számolnak vele, hogy honnan vehetnék elő azt a 108 000 forintot, amelyre szükség volna ahhoz, hogy ezeröttszáz tagunk számára előfizethessük a *Könyvtárost*. Ehelyett az elnökség — a pénzügyi megerősödés reményében — tervbe vette az egyesületi évkönyv kiadását, és ebben a rendezvényeinken elhangzott, kiemelkedően értékes előadásokon kívül két beszámoló is talál majd a tagság, az egyesületünk munkájáról és az IFLA tevékenységéről szólót. S közreadjuk a teljes tagnévsort is, mindenkiről két adatot, nevét és munkahelyét közölve.

A bontakozó tervekből bátorítást merítve azt reméljük, hogy új utakon elindult egyesületünk végre azzá lesz, amivé válnia kellene: a könyvtárosok közéleti fóruma és továbbképzésük szabadegyeteme.

K é k i B é l a

A NÉPMŰVELÉS decemberi számában Kondor Istvánné foglalta össze a nyárutó nagy hazai könyvtári eseményének, a könyvtárosok világtalálkozásának művelődési jelentőségét. A folyóirat januári számában Gondos Ernő A könyvén után című cikkében azt vizsgálja, hogy milyen feleletet adott McLuhanak a könyv és az olvasás jövőjére vonatkozó jóslatára a nemzetközi könyv-év. Ebben a számban van Durkó Máttyás érdekes írása is a szépirodalmi művek megértésére vonatkozó kutatás tanulságairól, amelyek közről érintik a könyvtárosi munkát.

Az első magyar bibliobusz

Új típusú szolgáltatás kezdetét jelzi fővárosunkban a könyv évében létrehozott és most útjára induló bibliobusz. Azt várjuk tőle, hogy újabb rétegeket von az olvasók körébe, s ezzel az *Olvásó népiért mozgalom* egyik fontos célkitűzését segíti valóra váltani Budapesten.

Ellátatlan területek

Néhány éve elemeztük a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatába tartozó fiókkönyvtárak helyzetét. Az elemzés egyik következtetése volt: *nem célszerű növelni a többségükben rossz feltételek között dolgozó, igen kis alapterületű fiókkönyvtárak számát*, noha sok még az ellátatlan terület a fővárosban, számos munkáskerületben, alacsonyabb népsűrűségű peremrészben található fehér folt. Budapesten a *peremkerületek* olyan nagy kiterjedésűek és olyan ritkán lakottak, hogy telepített könyvtárakkal akkor sem volna biztosítható ellátásuk, ha a fejlesztésre és a fenntartásra a jelenleginél sokkal nagyobb összegek állnának rendelkezésre. Pedig nem mondhatunk le e települések könyvtári ellátásáról, annál kevésbé, mert lakosaik a kulturális ellátottság más vonatkozásában is hátrányos helyzetben vannak. Kétségtelennek tűnt, hogy e gondokat elsősorban mozgókönyvtárak felhasználásával lehet csökkenteni.

A könyvtár igazgatóságának sikerült is meggyőznie az illetékeseket arról, hogy az autóbuzskönyvtár (bibliobusz) a fővárosi könyvtárhálózatban nélkülözhetetlen, és létrehozása nem tűr halasztást. A Fővárosi Tanács teremtette meg a tervezés, a kivitelezés és működés anyagi alapjait.

A bibliobusz beszerzése, műszaki adatai

A legcélszerűbb megoldásnak a nyerges vontatóhoz kapcsolt utánfutó vázra épülő mozgókönyvtár látszott. Első kísérleteink ilyen alváz megszerzésére irányultak. Azonban a Győri Vagon és Gépgyárban a helyszíni tárgyalások nem hoztak eredményt, és a közeli jövőre sem kaptunk biztatást. Hosszas keresés után egy IKARUS 250-es típusú autóbusz megvásárlására nyílt lehetőségünk. 1970. szeptember 16-án jegyezte elő az AUTÓKER megrendelésünket, amelyet 1971. június 30-i szállítási határidővel igazolt vissza.

Az IKARUS kereskedelmi osztályán folytatott tárgyalásokon olyan megállapodás született, hogy az FSZEK kap egy, a gyár szalagján készült autóbust, ülések és egyéb apróbb tartozékok nélkül, így annak belső tere mozgókönyvtári célra kiképezhető.

A tervező, *Kumor Gyula* gépészmérnök és ipari formatervező művész nagy ügyszeretettel vállalta az új feladat megoldását. A kivitelező a *mezőfalvi termelőszövetkezet* üzeme volt.

A főbb műszaki adatok: 250.06 típusú, 593 szériaszámú IK 250-es autóbusz, önsúlya 11 000 Kp. Hasznos terhelése 5200 Kp. Megengedett összes gördülő súlya 16 200 Kp. A motor gyártmánya Rába-MAN D 2156 HM6U, rendszere 6 hengeres, soros négyütemű Diesel, amelynek lökettérfogata 10 350 cm³, legnagyobb névleges teljesítménye 192 LE. A kormányzás rendszere golyósoros hidroszervó.

Az utastér fűtése légbefúvásos rendszerű, a hűtő meleg levegőjével történik a járóköz kétoldalán kiképzett csatornákból, teljesítménye óránként 40 000 Kcal; az utastér független fűtése az oldalfalaknál kiképzett csatornákból történik, típusa Sirokko F15B2b. Teljesítménye óránként 15 000 Kcal.

A szellőzést az utastér középvonalában elhelyezett 5 db szívó-nyomó ventilátor biztosítja.

A belső tér világítására 21 db 5×5 Wattos Sofita égős mennyezetlámpa szolgál. A világítótesteket az eredetitől eltérően a polcok és a könyvtárosi kezelőasztal elhelyezésének megfelelően kepezték ki.

A berendezés feszültsége 24 V. A fokozott világítási igények, a több óráig tartó egyhelyben tartózkodás miatt 2 db pótakkumulátor beépítése is szükségessé vált. Beszerelését az átalakítások részeként a hozzátartozó töltőberendezéssel együtt a kivitelező végezte el. Az ajtó elől van, szárnyas, kívül-belül kilinccsel, kallantyúval biztosított. A vezető mögé válaszfal került, ez felül üveg, alul műbőr bevonatú.

Az ablakok biztonsági üvegből készültek. Az oldalablakok felső része könnyűfém keretben eltolható. A napsütés ellen különleges műszálas, elhúzható textilfüggöny véd, ugyanilyen van a vezetőfülkét elválasztó üvegfalon is. A mosdórésznél levő jobb oldali hátsó ablakmező csíkos teleüveg.

A busz csomagterét a tartalékkötetek szállítására képezték ki

A berendezés

Milyen feladatok álltak előttünk a berendezés kialakításakor? Az IKARUS autóbuszban, amely nagyon szép, de mozgókönyvtári célra talán nem a legmegfelelőbb konstrukciójú, úgy kellett a belső teret kiképezni, hogy az a szakmai kívánalmaknak és az esztétikai szempontoknak egyaránt megfeleljen, a polcokon a lehető legtöbb könyv férjen el, és az olvasóknak is kellő mozgásterük legyen.

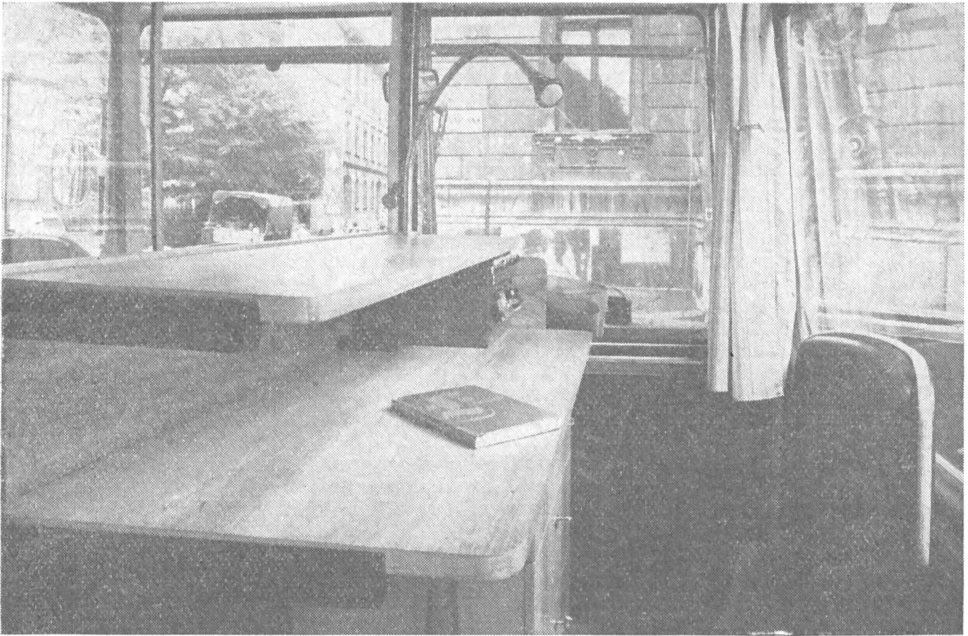
A beépíthető terület hossza 11,2 m, szélessége az ablaköv vonalában 2,34 m, magassága a járárköznél 1,97 m, a könyvvállványok között 1,77 m; a beépíthető alapterület 25,8 m², a beépíthető légtérfogat 48 m³, a beépíthető súly 6000 kg volt. Az állványokat az adottságoktól függően keresztirányban, az oldalablakokra merőlegesen lehetett elhelyezni. A kétoldalas állványok mélysége 39 cm. 75 db 70 cm-es és 8 db 68,5 cm-es polc van az autóbusz belső terében, a polcok hossza összesen 55,49 fm. A szabadpolcon 2220 kötet tárolható. A csomagterben kiképzett „tápraktár”-ban 18 fm polcon további 730 kötet helyezhető el. A polcok natúrszínű lakkozott fából készültek, festett mattfekete tartószerkezettel.

A könyvek menet közbeni rögzítésére könnyen kezelhető, esztétikus szerkezetekre volt szükség, olyanra, ami könyvválogatás közben nem gátolja az olvasást.

A kölcsönzőasztal a vezetőfülkét elválasztó válaszfalnak a felszálló ajtó felé eső belső oldalánál helyezkedik el. Három fiókjának méretei az olvasói nyilvántartó tasakokhoz és dobozokhoz igazodnak. Mögötte padlóhoz csavarozott, skay bevonatú, forgatható munkaszék van. Menet közben a könyvtáros a válaszfal külső részéhez rögzített felhajtható kísérő ülésen ül.

A célszerű világítás, a szellőzés és a fűtés körülmekintő megoldásán, az előírások szerinti tűzoltókészülékek stb. elhelyezésén kívül a higiéniai berendezések, a mosdó, W. C., gardrob-fülke kialakítása is fontos követelmény volt. A gardrob-résznél nyert elhelyezést a kisméretű Elektrolux RA 23 típusú hűtőszekrény is. A beépített berendezések alapterülete összesen 6,40 m². Rádió, magnetofon, hangosító tartozik még a berendezéshez. (A magnetofon tájékoztató eszközként jól vizsgázott az IFLA konferencia vendégei előtt, amikor is orosz és angol nyelven ismertette az autóbusz főbb adatait és tevékenységét. A jövőben elsősorban a könyvpropaganda eszközeinek számjuk.)

A szakszerűség, a megfelelő munkakörülmények szempontjai és az elhelyezés lehetőségei a tervezés során a végső forma kialakulásáig sokszor voltak egymással ellentmondásban, összehangolásuk nem kis fejtörést okozott.

A kölcsönzőpult a mikrofonnal (Braun Tamás felvételei)

Az elméleti elképzelést a tervezővel együtt a részkérdések, méretek, változatok együttes megvitatása során kellett tervvé formálni. A tervdokumentációt meghívott szakértők és érdeklődők jelenlétében 1971. július 22-én fogadta el a könyvtár igazgató-sága és a kivitelező.

A garanciális bejáratás, az ezt követő garanciális javítási munkák és a berendezés elkészülte után 1972 május végén került sor a műszaki átadásra.

A bibliobusz beruházási költségei az alábbiak szerint alakultak:

IKARUS 250 típusú autóbusz	970 000 Ft
Külső-belső formaterv	34 980 Ft
A W. C. tervezése	22 000 Ft
Belső berendezés	384 396 Ft
Jelzőtáblák felállítása a megállóhelyeken	15 517 Ft
Címfestő munkák (a bibliobusz oldalán és a jelzőtáblákon)	21 722 Ft
	<hr/>
	1 448 615 Ft

Az előkészületekhez tartozott a garázs, a tápraktár és munkahely kialakítása is. E célra 1972. február 29-én utalta ki a Fővárosi Tanács — ideiglenes jelleggel — a Katona József u. 3. sz. alatti ingatlant, amelyet azonban csak 1972 októberében lehetett birtokba venni és átalakítási, építési munkáit megindíttatni. A működés szakmai vonatkozásait már akkor teljes részletességgel kidolgoztuk, amikor az autóbusz kivitelezése elkezdődött, a munkahely hiánya azonban hátráltatta a könyvtári technikai előkészületeket.

A működés megtervezése

Milyen kérdéseket kellett kidolgozni? Meg kellett határozni a kölcsönzőhelyek számát, a könyvvállomány nagyságát, a személyzeti feltételeket, az autóbusz és a könyvtárosok munkarendjét, a kölcsönzési időt, az állomány- és a kölcsönzési nyilvántartást, a megállóhelyeket, a menetrendet, a propaganda-feladatokat.

Az állomáshelyek kijelölésében a kiindulási alap az *ellátatlan területek feltérképezése* volt, de még egyéb szempontokat is figyelembe kellett venni: számolni kellett az út- és a forgalmi viszonyokkal; nem esik-e a terület parkolási tilalom alá stb. Sűrűn lakott, új lakótelepek akkor sem jöhettek számításba, ha egyébként ellátatlanok, mert itt az autóbusz-könyvtár még átmenetileg sem megoldás. Figyelembe véve,

hogy csak egyetlen mozgókönyvtárunk van, *a kölcsönzőhelyek megsokszorozására törekedtünk a kölcsönzés időtartamának rovására.* (Van ettől eltérő példa is a nemzetközi gyakorlatban, amely szerint a mozgókönyvtár kevesebb állomáshelyet keres fel, de egy-egy helyen hosszabb ideig kölcsönöz.) Mi úgy véltük, hogy csak a második bibliobusz üzembehelyezése és az addig megszerzett tapasztalatok után vehetjük fontolóra a kölcsönzési idő módosítását.

Az állomáshelyek kialakítása a kerületi tanácsok művelődési osztályával folytatott többszöri konzultáció és megállapodás alapján történt. Az osztályok nagy lelkesedéssel vették tudomásul a tervet, észrevételekkel, helyszíni szemlékkel segítették a végleges elgondolás kialakítását. A közös munkákon kívül egyéni feladatokat is vállaltak, például parkosítást, fedett várakozóhely létesítését, padok elhelyezését a megállóhelyek körül; propagandaanyagok közös elkészítését és terjesztését stb. Budapest kilenc kerületében *tizenhárom helyen kölcsönöz* az autóbusz az alábbi menetrend szerint:

Hétfőn a II. kerület 3 állomáshelyén 10—12, 14—16 és 17—19 óra között. *Kedden* a XX., a XXI. és a XI. kerület 1—1 állomáshelyén 10—12, 14—16 és 17—19 óra között. *A szerdai* nap szervizre van fenntartva. *Csütörtökön* a III. a XV. és a XVI. kerületben 1—1 állomáshelyén 10—12, 14—16 és 17—19 óra, *pénteken* a X. és XVII. kerület 1, illetve 2 állomáshelyén 10—12 és 14—16, illetve 17—19 óra, s végül *szombaton* a XI. kerületben 1 állomáshelyen 10—14 óra között van kölcsönzés. *A vasárnap* szűnnap.

A menetrend kialakításakor arra törekedtünk, hogy a busz a legrövidebb idő alatt jusson el az egyik állomáshelyről a másikra, s ott a kölcsönzőhely jellegéhez igazodó legkedvezőbb időpontban tartózkodjék. (Pl. délelőtt és délután iskola közepén; 17-től 19 óráig munkástelepülésen.)

A működés és az állomáshelyek engedélyeztetése a Budapesti Rendőrfőkapitányság közlekedésrendészeti és igazgatási osztályán történt, a területfelhasználással és a táblák elhelyezésével kapcsolatos teendők engedélyezése, illetve elrendelése a kerületi tanácsok építési és műszaki osztályának hatáskörébe tartozott.

A szolgáltatások

A kezdeti könyvállomány 15 ezer kötet. Ennek egyharmada a gyermekolvasóké, 40 százaléka ismeretterjesztő mű. Az összetétel azt az elképzelést tükrözi, hogy *az olvasók zöme várhatóan háziasszony, nyugdíjas, iskolás, kisebb részben pedig olyan dolgozó lesz, aki a kölcsönzés időpontjában otthon tartózkodik.* A szépirodalmi művek között a törzsállományon kívül azok szerepelnek, amelyek szélesebb körű érdeklődésre tarthatnak számot. A kötelező irodalmat 10 példányban szereztük be, más szépirodalmi művet legfeljebb 6—7 példányban. A szakirodalomból az általános iskolai végzettségre épülő szakkönyvek és a népszerű ismeretterjesztő művek vannak magasabb példányszámban. Megtalálható az az anyag is, amelyre esti iskolát végzőknek, középiskolásoknak van szükségük tanulmányaik folytatásához, illetve kiegészítéséhez. Egyetemi színvonalú szakkönyv az alapállományban nincs. Ha ilyen igény jelentkezne, a könyvtáros könyvtárközi kölcsönzéssel vagy az állandó könyvtárba irányítással segít az olvasónak.

A nyilvántartás, tájékoztatás és propaganda

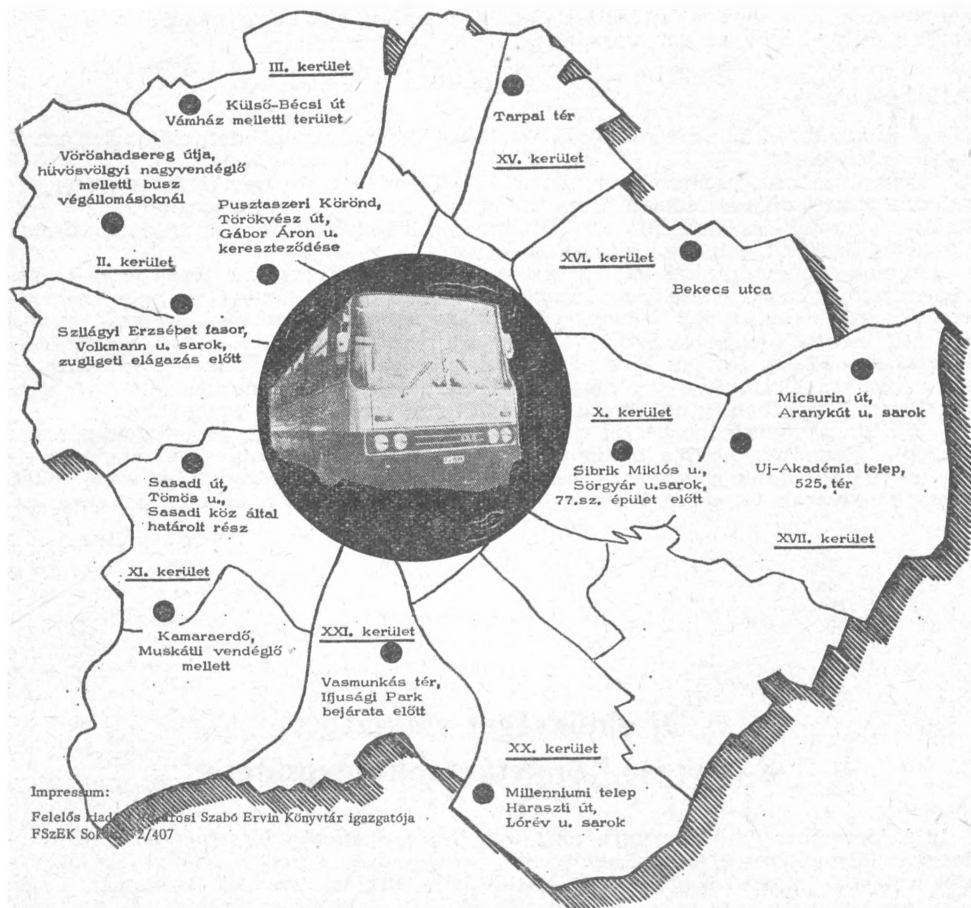
Az olvasók beírása közös beiratkozási naplóba történik, állomáshelyenként öt-százaz ugrószám rendszerrel. A kölcsönzési nyilvántartás lejárati napos, tasakos rendszerű. E módszerrel jól elkülöníthető a különböző helyek nyilvántartása. Naponta a három meglátogatandó állomás dobozát viszi magával a könyvtáros.

Minden kölcsönzőhelyen külön munkafüzetet vezetnek, így külön mérhető mind az olvasó-, mind a könyvforgalom. A havi és az évi statisztika összesítve készül.

Cédulakatalógus elhelyezése az autóbuszban nem látszott célszerűnek, lehetségesnek sem. A tápraktárban szolgálati katalógus készül. Az olvasók tájékoztatására kötetkatalógus szolgál. Szerkezeti elve: a felnőtt szépirodalom betűrendben, a gyermekirodalom tematikus csoportosításban, az ismeretterjesztő állományrész (a felnőtteknek és a gyerekeknek szóló együtt) szakrendben van feltárva, a gyermeknek is szóló ismeretterjesztő művek csillagos jelölést kaptak.

Az olvasók előzetes tájékoztatására *1000 darab plakát* készült; kerületi változatokban átlagosan 2000 szórólap, összesen tehát 24 ezer. 18 ezer példányban, szintén kerületi változatokban állítottuk elő a könyvtár használatáról, szolgáltatásairól szóló rövid, *4 oldalas tájékoztatót*, amelyet a könyvtáros az olvasók kezébe ad. Látható rajta a kerület térképe a megállóhelyek és a kölcsönzési idő feltüntetésével, valamint figyelemfelhívás a legközelebb eső kerületi könyvtárakra.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÚJ SZOLGÁLTATÁSA

A mozgókönyvtár állomásainak területi elhelyezkedését ábrázoló térkép

A várható előnyök és fogyatékok

Miben látjuk az autóbusszkönyvtár előnyeit? Mindenekelőtt abban, hogy hozzáférhetővé teszi a könyvet a ritkán lakott, a telepített könyvtáraktól olyan távolos városrészekben, ahol a várható olvasólétszám kb. 250–300 fő.

Azt is várjuk, hogy a mozgókönyvtár figyelemre méltó *hírverő* eszköze lesz *könyvtárhálózatunknak*. Reméljük, hogy példájával és a számok erejével bizonyítja: ha a könyvtári intézmény vonzó és korszerű, sikert arat, s hatással lesz az olvasókra éppúgy, mint a nemolvasókra.

Végül reméljük, hogy az olvasók egy részét a kerületi könyvtárak magasabb szintű szolgáltatásainak igénybevételére fogja készíteni, mintegy az *olvasás első lépésőjének szerepét* töltve be a kezdő olvasók körében. A pénzügyi szempontokról sem szabad megfeledkeznünk: Nyilvánvaló ugyanis, hogy az autóbusszkönyvtár, amely esetünkben 13 állomáshelyet szolgál ki 9 különböző kerületben, kevesebbe kerül, mint ugyanennyi fiókkönyvtár létrehozása e városrészekben. *Megtakarítást hoz ez mind a könyvvállományban, mind pedig a helyiségben, a személyzetben, a fűtésben, a fenntartásban stb.* E kiadások 13 helyett egyetlen esetben jelentkeznek.

Az induláskor végig kellett gondolni a fogyatékoságokat és a problémákat is:

Az autóbüszkönyvtár *nem teszi lehetővé a helybenolvasást*, benne lehetetlen folyóiratokat, kézikönyveket átnézni. A választék is kisebb, mint a helyhez kötött könyvtárban. Az autóbüszkönyvtár ki van téve motorhibának vagy más gépészeti zavarnak, hiába tettek meg minden előzetes intézkedést ezek elkerülésére. A kerületek felkeresése nem elég gyakori, ráadásul eléggé rövid időtartamú is. Az olvasók kénytelenek megvárni a kitűzött dátumot, s ha ez számukra akadályba ütközik, egy-két hétig könyv nélkül maradnak.

A könyvtárosok

A munkatársaknak a fordulók gyakorisága kimerítő szolgálatot, előnytelen munkabeosztást jelent.

Éppen ezért az autóbüszkönyvtárban különösen fontos a munkatársak személyes rátermettsége, szakmai felkészültsége éppen úgy, mint a jó egészségi állapot, a bántudás a gyermek- és a serdülő olvasókkal és az idősekkel egyaránt. A kiválasztásnál törekedtünk is e szempontok érvényesítésére.

A mozgókönyvtárnak 4 munkatársa van: 1 könyvtárvezető, 1 könyvtáros, 1 gépkocsivezető és 1 raktárkezelő. Az autóbüszon egyidőben egy könyvtáros és a gépkocsivezető tartózkodik. *A két könyvtáros naponta váltott műszakban dolgozik*, reggel 9 órától este 8-ig az autóbüszon, valamint a rövidített működési napon a belső előkészítő munkában. Arra is törekedtünk, hogy a könyvtárosok mindig ugyanarra az állomáshelyre járjanak, s így maguk is lemérhessék saját eredményeiket. A gépkocsivezető túlórában és ennek megfelelő túlóradíjjal látja el a szolgálatot.

E cikk nem terjedhetett túl a kezdeti teendők, gondok és gondolatok vázlatos közlésén. Reméljük, hogy a bibliobusz működésének tapasztalatairól és eredményeiről is hírt adhatunk a lap hasábjain, és azok ékesszólóan bizonyítják majd újabb mozgókönyvtárak létrehozásának jogosultságát — Budapesten és vidéken egyaránt.

Szóke Tiborné

Új elnökséget választott a Magyar Könyvtárosok Egyesülete

1972. december 14-én tartotta meg a Magyar Könyvtárosok Egyesülete vezetőségválasztó küldöttközgyűlését. Mielőtt a választásra sor került volna, elhangzott a titkári beszámoló, majd sok értékes javaslat az egyesület munkájára vonatkozólag. Székely Sándornak a lelépő elnökség nevében tett javaslatára a küldöttközgyűlés *Mátrai László* akadémikust, aki 15 éven át volt az egyesület elnöke, tiszteletbeli elnökké választotta. Majd az elnökség jelölése után az új alapszabály megvitatására és elfogadására került sor. A titkos szavazással lebonyolított választás a következő eredménnyel ért véget: a küldöttközgyűlés az MKE elnökévé *Székely Sándort*, az elnökség tagjaivá pedig *Arnóth Károlyt, Bilincsi Lajost, Billédi Ferencné, Dienes Gedeonnét, Fügedi Péternét, Fülöp Gézát, Károlyi Zsigmondnét, Kéki Bélát, Kertész Gyulánét, Kondor Istvánnét, Kovács Dezsőt, Léces Károlynét, Magyar Andrást, Németh Lászlót, Papp Istvánt, Sándor Ottónét, Sebestyén*

Gézát, Skaliczky Józsefnét, Somkúti Gabriellát, Szita Ferencet, Szőnyi Lászlót, Takács Miklóst, Tremkó Györgynét, Vajda Eriket és Wimmer Évát választotta meg, az ellenőrző bizottság elnökévé *Walleshausen Gyulát*, tagjaivá *Csendes Katalint, Faragó Lászlónét, Gyenge Erzsébetet és Nagy Gusztávot*.

A küldöttközgyűlés döntött a tagdíjak felemeléséről is, és pedig a következő határozatot hozta: az MKE bevezeti a progresszív tagsági díjat, 2000 Ft fizetésig marad az eddigi, évi 20 Ft, 2001—3000 Ft-ig 30 Ft lesz, 3001—4000 Ft-ig 40 Ft és így tovább, minden megkezdett újabb ezer Ft-tal magasabb jövedelem 10—10 Ft tagdíjmeléssel jár. A tagdíj-kategóriába való besorolás a tagok jövedelembevállása alapján történik. Az egyetem és a tanárképző intézetek nappali tagozatára járó könyvtáros szakos hallgatók tagsági díját a közgyűlés 5 Ft-ban állapította meg.

Tanácskozás Prágában az európai könyvtári rendszerekről

A Cseh Nemzeti Könyvtár az UNESCO-val közösen, az IFLA támogatásával nemzetközi szimpóziumot szervezett az európai könyvtári rendszerek néhány időszakos kérdésének megvitatására. A tanácskozást, melyen 17 ország 89 résztvevővel képviseltette magát, november 26 és december 3 között tartották Prágában. A szocialista országok közül Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Magyarország, az NDK, a Szovjetunió, a nyugati országok közül Anglia, Ausztria, Dánia, Finnország, Franciaország, Hollandia, Olaszország, Norvégia, az NSZK és Svédország küldöttei vettek részt a megbeszéléseken.

A szimpózium résztvevői a nemzetközi könyvélv céljainak és az UNESCO kiáltványában foglaltaknak megvalósítását kívánták előmozdítani. Arra kerestek választ, milyen mértékben elégítik ki az egyes országok könyvtári rendszerei — s bennük különösen a nemzeti könyvtárak — a modern társadalom igényeit, milyen irányban kívánatos fejlesztésük, hogyan illeszkednek be a nemzeti könyvtárak országuk könyvtári rendszerébe, hogyan fejleszthető a könyvtárak nemzetközi együttműködése. Továbbá miként segítheti a könyvtárügy szolgáltatásaival, kapcsolataival a nemzetközi együttműködést.

A szimpóziumra hat referátum és kb. harminc kiegészítő referátum készült. A Szovjetunió könyvtári rendszeréről *O. Csubarjan*, a moszkvai Lenin könyvtár igazgatóhelyettese szövelt. *P. H. Sewell*, Anglia oktatásügyi minisztériumának könyvtári felügyelője pedig Anglia könyvtári rendszerét ismertette. A kiegészítő referátumok többsége egy-egy ország könyvtárügyét mutatta be, s így a két referátum után nyitott igen élénk vita az európai könyvtárügynek szinte az egész kérdéskörére kiterjedt. (A Könyvtár tudományi és Módszertani Központ könyvtárában mind a referátumok, mind a kiegészítő referátumok német nyelvű szövege megtalálható.)

Országos és nemzetközi könyvtári rendszerek

A viták eredményei a szimpózium ajánlásaiban jutottak kifejezésre. Így például az említett referátumokhoz kapcsolódó ajánlás mindenekelőtt a könyvtári szolgáltatások maximálisan egybehangolt, *egységes országos rendszerbe szervezését* tartja a legfontosabb követelménynek a racionális állományfejlesztés érdekében, valamint azért, hogy az irodalmi és a tájékoztatási forrásokat a legkedvezőbbben lehessen felhasználni a társadalmi, a gazdasági és a kulturális élet fejlesztésére. Az egységes könyvtári rendszert, mint az állam iskola-, tudomány- és művelődéspolitikájának intézményes részét, minden országban — a sajátos szükségleteknek megfelelően — országos programba kell foglalni. Azonban tekintettel arra, hogy még a jól kiépített és kifogástalanul működő országos könyvtári rendszerek sem tudják a kérdéses országokban a könyvtári szolgáltatásokra vonatkozó igényeket tökéletesen kielégíteni, ki kell alakítani a nemzetközi együttműködés legkedvezőbb határfokkal működő rendszerét is. A nemzetközi együttműködés hagyományos formáinak továbbfejlesztésén kívül különös hangsúlyt kapnak a személyes kapcsolatok, a tanulmányutak, közös szemináriumok, amelyek révén az együttműködés magasabb fokát, illetve a könyvtár- és a tájékoztatásügy egész Európára kiterjedő rendszerét kell fokozatosan kifejleszteni.

A nemzeti könyvtár az országos könyvtári rendszerben

A szimpózium harmadik referátumát, amelynek tárgya az volt, hogyan illeszkednek be a nemzeti könyvtárak az országos könyvtári rendszerbe, a bolgár nemzeti könyvtár igazgatónöje tartotta *A nemzeti könyvtárak funkciói és feladatai* címmel. A nagy felkészültséggel, a világ nagy nemzeti könyvtárainak ismeretében összeállított referátum ugyancsak élénk vitát váltott ki. Az előadónak azt a nézetét, helyesebben a ma uralkodó bolgár felfogást, amely szerint az országos általános tudományos könyvtárakat kívánatos egybefogni a nemzeti könyvtár szervezeti keretében, mind a nagy, mind a kis országok képviselői megkérdőjelezték. Az a tény azonban, hogy növekszik a nemzeti könyvtárak szerepe, s ezzel együtt központi feladataik is növekednek, erős hangsúlyt kapott a konferencia ajánlásaiban. Megállapította a tanácskozás, hogy a könyvtárak között kialakult nemzetközi együttműködés a nemzeti könyvtárak számára is mind több feladatot ad. A modern tudomány, valamint a számítástechnika alkalmazása a nemzeti könyvtárból koordináló központot hoz létre az

országos könyvtári rendszeren belül, s a nemzeti könyvtár egyben természetes alapja a könyvtári együttműködés nemzetközi rendszerének is. Éppen az országos és a nemzetközi tájékoztatás rendszereinek kialakításával együtt fokozódik a nemzeti könyvtárak szerepe, különösen a nemzeti bibliográfiák és a központi katalógusok összeillő, egységes, automatizált országos rendszere révén.

A könyvtárak és a tájékoztatás intézményeinek együttműködése

H. Liebaers, az IFLA elnöke a könyvtár és a tájékoztatásügy kérdéseiről tartott referátumot. Az utána következő vitában felszólalók, valamint az ajánlások hangsúlyozták, hogy a könyvtárak csak akkor tudják funkcióikat megfelelően betölteni, ha a legszorosabban együttműködnek a tudományos tájékoztatási központokkal. A könyvtárak és az információs központok országos és nemzetközi méretekben történő kölcsönös egybekapcsolását, integrációját a modern számítástechnika nélkülözhetelenné teszi.

Igény könyvtári törvény megalkotására

A szimpóziumon a magyar könyvtárosok is tevékenyen részt vettek. Zircz Péternek a tájékoztatás témakörében tartott felszólalása igen élénk figyelmet keltett, és sok felszólaló hivatkozott rá. A tanácskozás egyik fő referátumát, amelynek tárgya a könyvtári törvényhozás volt, Sallai István tartotta. Fejtegetéseit ugyancsak kedvesen fogadták mind a szocialista, mind a nyugati országok képviselői. Az ajánlások hangsúlyozták is, hogy a hatékony országos könyvtári rendszer megteremtése érdekében feltétlenül szükséges *könyvtári törvény*, illetve a könyvtári törvény funkcióját betöltő, kötelező *követelményrendszer* megalkotása. A törvény, illetve a követelményrendszer legyen teljes összhangban a könyvtári szükségletekkel, a könyvtárak létesítésével, tevékenységével. Biztosítani kell a könyvtári szolgálat megfelelő minőségét és hatékonyságát, a beruházási és fenntartási költségeket, továbbá a hatékony szakfelügyeletet.

Célszerűnek tartotta a szimpózium, hogy az információs rendszerek a könyvtári napszabállyal együttesen, egy alapvető jogszabályban szerepeljenek, illetve, hogy a jogszabályban fejeződjék ki a könyvtárak és a dokumentációs központok szoros együttműködésének szükségessége.

A könyvtárosképzés

Bármennyire átgondolt is valamely könyvtári rendszer, nem képes kielégítően működni megfelelő felkészültségű könyvtárosok nélkül. Ezért került a tanácskozás napirendjére a könyvtárosképzés is. Ezzel kapcsolatban S. Pasiar, a pozsonyi egyetem könyvtáros tanszékének vezetője tartott referátumot *A könyvtárosképzés kérdései Szlovákiában* címmel.

*

A szimpózium baráti hangulatban zajlott le, s ha nem is volt várható, hogy egyetlen találkozó az európai könyvtári rendszerek tekintetében döntő változást hozzon, mindenesetre bepillantást engedett az országok könyvtári rendszerébe, a nemzeti könyvtár szerepkörébe, megvilágította a könyvtárügy és a tájékoztatásügy összefüggéseit. A magyar könyvtárügy számára az ott szerzett tapasztalatokon kívül értékes gyarapodás az összegyűlt írásos anyag is, amelyből szinte egész Európa általános könyvtári helyzete és fejlődési irányzata megismerhető.

A KÖNYVTÁRI SZEMLE 1972. évi 3. számában Fodor Sándor Gyermekek-könyvekről — őszintén címmel foglalkozik a legifjabbak könyvellátásának problémáival. Nagy István író a könyvtároskivételről ír elgondolkozató sorokat. Közli a lap Kosztolányi Dezső emlékezetes cikkét Az olvasó neveléséről. Balogh József interjúját készítette a könyvtárak fejlesztéséről Fodor Gézával, a Maros megyei Néptanács alelnökével. Köszönti a folyóirat a 85 éves Franyó Zoltánt és bibliográfiában emlékeztet az író 6 évtizedes sokoldalú munkásságára. Tonk Sándor Marosvásárhely reformkori könyvtáraitól ír tanulmányt, Mózes Júlia pedig bemutatja az első marosvásárhelyi folyóiratot: az 1858-ban indult Marosvásárhelyi Füzetek-et. Beszámol a lap a Kisgrafikai Értesítő 10 évéről, majd gazdag könyvszemle-rovat ismerteti a Romániában megjelent magyar nyelvű irodalmat. A Bukarestben kiadott kitűnő szaklap iránt Magyarországon is megnövekedett az érdeklődés.

A főiskolai könyvtárak funkciórendszere

Ritkán feldolgozott témának mindig örül az olvasó — én is (gondolom, sokakhoz hasonlóan) örömmel fogadtam a *Könyvtáros* 1972. 11. számában Csoboth Attila cikkét, amely a főiskolai könyvtárak helyzetével és fejlesztési igényeivel foglalkozott. A szerzőnek (s az írását közlő folyóiratnak) külön érdeme, hogy ez az elhanyagolt téma akkor bukkant felszínre, amikor a főiskola mint intézménytípus, és vele együtt a főiskolai könyvtár is a fejlődés új szakaszához érkezett.

Bár céloom nem az, hogy az említett cikket részletesen ismertessem vagy értékeljem, hanem az abban felvetett gondolatokat szeretném továbbgondolni, a későbbi mondandóim szempontjából szükséges, hogy nyomban hangot adjak egy kifogásomnak is: a szerző nem a *főiskolai* könyvtárakról ír, hanem valamennyi, nem egyetemi rangú felsőoktatási intézmény könyvtáráról. A különbség nemcsak és nem is elsősorban terminológiai, bár éppen a főiskolák esetében a szóhasználat is meghatározó jelentőségű.

Mi is a főiskola?

Mindenekelőtt utalni kell arra a sokak által ismert körülményre, hogy a „főiskola” szó jelentése koronként és országonként erősen eltérő. A legtöbb külföldi országban, illetve idegen nyelven elsősorban (bár nem kizárólag) a hagyományos egyetem történelmileg kialakult társadalomtudományi-természettudományi profiljához nem tartozó tudományterületek legmagasabb rangú (egyetemi szintű) oktatási intézményét jelentette és jelenti. Ez a főiskola tehát a képzés színvonalát tekintve azonosítható az egyetemmel; könyvtárának ugyanolyan tudományos funkciókat kell ellátnia, mint bármely egyetemi könyvtárnak. (Csak egy példa: a mi műszaki és agrártudományi egyetemünk a fenti terminológia szerint főiskolának minősülne.) Nyilvánvaló, hogy ilyen esetekben a szóhasználat másodrendű, a lényeg a betöltött szerepkör jellege. Egészen más a helyzet akkor, ha a főiskola „szintben” különbözik az egyetemtől, ha tehát feladatkörét, képzési időtartamát, a kibocsátott új szakemberek képzettségi színvonalát tekintve eltér attól. Ismeretes, hogy Magyarországon is ez a helyzet; nálunk az egyetem, a főiskola és a — megszűnőben levő — felsőfokú technikum (ideszámítva az azonos rangú felsőfokú tanítóképzőket és óvónőképzőket is) a felsőoktatási intézmények három különböző szintű típusát jelenti. A hazai struktúra könyvtári szempontból ahhoz vezet, hogy (a képzés elméleti és gyakorlati oldalának eltérő arányából következően) a három intézménytípus mindegyikénél más-más a felhasználók szakirodalmi igénye, ennek megfelelően a könyvtár feladatköre, munkaszervezete, nagyságrendje stb.

A felsőoktatási könyvtárügyön belül tehát számos sajátos vonást mutató *funkcionális típusként különíthető el az egyetemi, a főiskolai és a technikumi szintű könyvtár*. Amennyire indokolt, hogy rokonvonásaik alapján bizonyos esetekben együttesen beszéljünk róluk, annyira szükséges az is, hogy feladatokról, a könyvtárügyben elfoglalt helyükről szólva egymástól elkülönítsük őket. (Csak egy példa: a hallgatók tanulmányi igényeit kiszolgáló olvasótermi férőhelyek fejlesztési normáját tekintve nem látok lényeges különbséget a különböző típusú felsőoktatási intézmények könyvtárai között, legfeljebb szakáganként; ezzel szemben alapvető eltérés mutatható ki az állománygyarapítás egészét illetően.)

Amennyiben tehát a *főiskolai* könyvtárak sajátos problémáiról beszélünk, véleményem szerint *csak a főiskolai rangú önálló intézmények könyvtárait vehetjük figyelembe*. Ez azt jelenti, hogy el kell tekintenünk az alább felsorolt könyvtár-csoportoktól.

1. Az egyetemi rangú főiskolák könyvtáraitól, hisz azok (pillanatnyi helyzetüktől függetlenül) *elvileg* egyetemi könyvtárak. (Ezek a főiskolák ugyanis a maguk szakterületén a legmagasabb szintű képzést nyújtják, ami értelemszerűen kihat könyvtáraik helyzetére is.)
2. A technikumi rangú felsőoktatási intézmények könyvtáraitól, mivel azok a főiskolánál alacsonyabb szintű képzést nyújtó anyaintézményekhez kapcsolódnak, s így feladatuk nem azonosítható a főiskolai könyvtárakéval.
3. Az egyetemek főiskolai karainak könyvtáraitól; ezek ugyanis az egyetemi könyvtári hálózatokhoz tartoznak, s az önálló főiskolák könyvtáraitól nagymértékben eltérő feltételek között dolgoznak.

Az eddig elmondottakból még egy lényeges körülmény következik. A főiskolai könyvtárak helyzetének, funkcióinak elemzésekor a külföldi szakirodalom megállapításait csak a szokásosnál is nagyobb fenntartással és kritikával szabad alkalmazni a magyar viszonyokra. A külföldi főiskolai könyvtárakról szóló fejtegetések igen nagy része ugyanis *egyetemi* könyvtárakra vonatkozik, és egyébként is szokatlanul nagy terminológiai sokféleséget mutat — az oktatási rendszerek eltéréseiből adódóan.

Főiskolák Magyarországon

A hazai főiskolák címjegyzékét az utóbbi két évtizedben gyakran kellett átírni. Korábbi főiskoláink túlnyomó része egyetemmé alakult, vagy (nevét megtartva) egyetemi rangot kapott; ezzel szemben — különösen a legutóbbi években — egyre több technikumi szintű intézmény emelkedett főiskolai rangra. A főiskola mint intézménytípus egyre nagyobb helyet kap felsőoktatásunkban, ami értelemszerűen következik abból, hogy a legmagasabb elméleti képzést nyert szakemberek (a „mérnök”-szint) mellett mind nagyobb szerep vár az ugyancsak magas fokú, de elsősorban gyakorlati irányú képzésben részesült „üzemmérnöki” szintű szakemberekre. (Egy példa: az 1968/69-es tanévben egyetlen műszaki főiskolán 124 hallgató tanult, ezzel szemben az elmúlt tanév elején már mintegy 12 000 műszaki főiskolai hallgató volt Magyarországon.)

Ilyen módon megnövekedett a főiskolai könyvtárak száma, míg a főiskolai rangú intézmények körének gyors és nagymértékű kicserélődése a pillanatnyi helyzetet tekintve — mi tagadás — devalválta a „főiskolai könyvtár” cím értékét. A régi, szilárd, nagyságrendileg és minőségileg egyaránt a kisebb egyetemi könyvtárakkal egyenértékű főiskolai könyvtárak egyetemi rangra emelkedése, másrészt a többé-kevésbé középiskola-méretű felsőfokú technikumok főiskolává alakulásának könyvtári következményei ahhoz vezettek, hogy *pillanatnyilag* a főiskolai könyvtárak helyzete, szakmai teherbíróképessége (amint erre *Csoboth Attila* szemléletes példákkal rámutatott) nem felel meg azoknak a követelményeknek, amelyek *elvileg és a jövőre nézve* az ilyen rangú intézményekkel szemben joggal támaszthatók. Ez az ellentmondás teszi fontossá és sürgőssé a főiskolai könyvtárügy alaposabb elemzését és gondozását, és emeli ki az idézett cikk megjelenésének jelentőségét.

A korábban körvonalazott feltételek között Magyarországon az 1971/72-es tanév elején 16 önálló főiskola működött, együttvéve megközelítőleg 25 000 hallgatóval. (Időközben újabb főiskolák alakultak.) Ugyanekkor valamennyi főiskola (tehát az egyetemi rangú főiskolákat és az egyetemekhez tartozó főiskolai karokat is ide számítva) együttes hallgatói létszáma meghaladta a harmincezret. A hazai felsőoktatási intézmények együttvéve akkor valamivel több, mint 86 000 hallgatójából a főiskolákon a teljes létszámnak több mint egyharmada tömörült; ez az arány a jövőben bizonyára tovább fog emelkedni.

Funkciók

Az, hogy a főiskolai könyvtárak *általában* milyen feladatkör betöltésére vannak hivatva, végső soron az eddig elmondottakból következik. Már itt előre kell azonban bocsátani, hogy az általánosságban körvonalazható funkciórendszer a főiskolai könyvtáraknál nagyobb eltéréseket mutathat az egyes esetekben, mint amilyeneket az egyetemi könyvtáraknál láthatunk. Másképp megfogalmazva: *a főiskolai könyvtáraknál az intézménynek a könyvtári rendszerben elfoglalt helyét, továbbá konkrét feladatkörét a közösen ható tényezők mellett nagyban befolyásolja az a könyvtári közeg, amelyben működnie kell.*

A közös kiindulópont világos: minden felsőoktatási könyvtárnak biztosítania kell az intézményben folyó *szakemberképzéshez közvetlenül szükséges szakirodalmi bázist*. Ez egyrészt a hallgatók kötelező tanulmányi feladataihoz, másrészt az oktatómunka (tematikailag ezzel összefüggő, de spektrumában szélesebb, tartalmában mélyebb) követelményeivel kapcsolódó dokumentumok beszerzését, feltárását, használatra bocsátását jelenti. A közvetlen képzési feladatok ellátása tehát az egyetemi, a főiskolai és a technikai könyvtárak számára *elvileg* azonos követelményeket támaszt — a gyakorlati szempontból jelentkező különbségek az oktatási követelmények közti eltérésekből adódnak.

Ez az általános alapvető feladatkör sok főiskolai könyvtár esetében azonos lehet a könyvtár teljes funkciórendszerével. Azonban a többi felsőoktatási könyvtár — tehát a főiskolai könyvtárak többsége — ezenkívül *más igényeknek is eleget kell hogy tegyen*; az igények, pontosabban: a kielégítendő szükségletek jellege és intenzitása elsősorban a könyvtári környezettől függ.

A Budapesten működő főiskolák szorosan kapcsolódnak a fővárosban összpontosuló országos kutatási bázisok rendszeréhez. Oktatóik, hallgatóik a saját intézményük könyvtárán kívül a legnagyobb állományú, legdifferenciáltabb szolgáltatásokat nyújtó szakkönyvtárakat és tájékoztatási intézményeket is igénybe vehetik. Ezek esetleg megelőzhetnek azzal, hogy a legközvetlenebb feladatok, a legtömegesebben jelentkező igények ellátására összpontosítják erőiket, míg az egyéb (elsősorban kutatási) igények esetében az ellátási feladatok nagy részét, esetleg egészét közvetlenül vagy közvetve a nagykönyvtárakra hárítják át.

Egészen más a helyzet vidéken, márpedig a nem egyetemi rangú felsőoktatási intézmények többsége (a fentebb említett 16 önálló főiskola közül 10) vidéki városokban működik. Ismeretes, milyen nagy különbség mutatkozik a főváros és a vidék szakirodalmi bázisát illetően. Egyes esetekben ugyan van arra lehetőség, hogy a főiskolai könyvtár a kutatói igények kielégítésénél a vele azonos városban működő és hasonló profilú egyetemi könyvtár tehermentesítő szerepét figyelembe vegye — ez azonban kivétel. A vidéki főiskolák többsége nem rendelkezik ilyen szakirodalmi háttérrel; ezeknek önállóan kell gondoskodniuk az oktatók (sőt bizonyos mértékben a hallgatók) kutatómunkájához szükséges szakirodalomról. Kétségtelen, hogy ez részben közvetítéssel is megoldható. Mindaddig azonban, amíg a könyvtári munka komplex gépesítésének magas fokát el nem érjük, a könyvtárközi szolgáltatások időigényessége parancsolóan írja elő a szakkönyvtárak számára a folyóújtökhöz tartozó szakirodalom minél szélesebb körű beszerzését. Erre a saját bázisra építve biztosíthatják — a könyvtárközi együttműködés támogatásával — a kutatói igények maximális kielégítését.

Ha tehát a város más szakkönyvtárában erre nincs lehetőség, mindenképpen a főiskolai könyvtáraknak kell biztosítaniuk a főiskolai kutatómunka információszükségletének kielégítését is. Ennek mértéke, színvonala természetesen függ a kutatómunka intenzitásától, de maga a feladat nem kerülhető meg. És itt kell azt az alaptételt is felidézni, hogy a hazai magyar nyelvű szakirodalom beszerzése önmagában még nem éri el a szakkönyvtári állománygyarapítási követelményszint minimumát!

Az oktatás és kutatás szakirodalmi bázisaként felhalmozott könyvtári állomány természetesen számottevő tudományos értéket képvisel. Mivel pedig kiépítésére épp azért volt (van, lesz) szükség, mert az adott város (megye, országrész) egyébként nem rendelkezik megfelelő szakkönyvtárral, joggal merül fel az az igény, hogy a szűkebb vagy tágabb környék legmagasabb tudományos értékű szakkönyvtára ne csak a főiskola képzési és kutatási feladatainak támogatásán keresztül, hanem közvetlenül is hozzon társadalmi hasznot: *váljék hozzáférhetővé a környék kutatói számára.* Ma már az egyetemek természetesen tekintik, hogy könyvtárak anyaga és szolgáltató kapacitása az intézményen kívüli kutatómunka számára is rendelkezésre áll. A nyilvánosság mértéke különböző lehet, elvi követelményként azonban fennáll a főiskolai könyvtárak anyagának szélesebb körű hasznosítására vonatkozó igény. Hangsúlyozni szeretném viszont, hogy véleményem szerint a területi feladatok vállalása nem okoz feltétlenül többletkiadást az intézmény számára — pusztán a *főiskolai igények színvonalas kiszolgálása révén olyan információs bázis jön létre, amely egyúttal regionális szempontból is nagy jelentőségű.*

Végül röviden meg kell emlékezni a főiskola teljes személyzetének általános művelődési igényeiről, illetve azok könyvtári következményeiről is. Kielégítésük az esetek nagy részében értelemszerűen a város közművelődési könyvtáaira épül. Ahol azonban az intézmény földrajzi helye, a város közművelődési könyvtárhálózatának esetleges fogyatékossgai, vagy bármilyen más helyi adottság ezt indokolttá teszi, a főiskola könyvtárának valamilyen formában ezek kielégítéséről is gondoskodnia kell.

Végeredményben úgy látszik, hogy a főiskolai könyvtár funkciórendszere, ebből következően pedig fejlesztési modellje nem alakítható ki egységes formában. A feltétlenül ellátandó közvetlen oktatási funkciók alkotják a mindegyik intézményre egyaránt érvényes *minimális programot*, míg a helyi körülményektől függően ellátandó, tehát „fakultatív” kutatási (ezzel kapcsolatban regionális), valamint közművelődési funkciók hozzáadásával épül fel a *maximális program*. Az adott könyvtár számára alkalmas funkciórendszer és fejlesztési koncepció tervezési szintje valahol a két határ között állapítható meg, az adottságoktól függően. Így épülhet be a főiskolai könyvtár az országos szakirodalmi ellátási rendszerbe, s a minél szervezesebb kapcsolattal mindkét fél csak nyerhet.

B. Nagy Ernő

A társadalomtudományi könyvtári alszekció ülése

A társadalomtudományi könyvtárak alszekciójának létrehozásáról az IFLA 1970. évi, Moszkvában tartott konferenciáján született döntés. A döntésben az a felismerés jutott kifejezésre, hogy a társadalomtudományi profilú szakkönyvtárak sajátos problémáinak megvitatása többé nem oldható meg a szakkönyvtári szekció keretei között. E sajátos jelleg elismerése olyankor történt meg, amikor a szervezet vezetősége már állást foglalt a szekció- és bizottsági struktúra további differenciálódásával szemben. Az alszekció megteremtésének jóváhagyásával tehát azt juttatta kifejezésre, hogy az új szervezeti keret nem az indokolatlan szétforgácsolódás irányába hat, hanem valóságos szükséglet.

Már az 1971. évi liverpooli konferencián is kitűnt, hogy helyes döntés volt az alszekció létrehozása; ezt a napirendre tűzött témák heterogén volta bizonyította. Még inkább ez volt a helyzet a budapesti ülészakon, ahol az alszekció programja annyi témát tartalmazott, hogy három ülést kellett szervezni. A többi szekció, illetve bizottság általában legfeljebb két ülést tartott.

Az alszekció elnöke a legtekintélyesebb angol közgazdaságtudományi könyvtár, a British Library of Political and Economic Science igazgatója. Az általa vezetett könyvtár nemcsak angol, hanem világviszonylatban is az elsők között van. Joggal tekinthető közgazdaságtudományi világgönyvtárnak; jellege, méretei és teljesítményei folytán a kieli egyetem keretében működő nagy múltú könyvtárhoz hasonló. Mindkettő felsőoktatási intézmény könyvtára, tevékenységük azonban jóval túlterjed fenntartó intézményük falain.

Az a tény, hogy az alszekció elsőként a közgazdaság területén működő könyvtárak fejlesztésének kérdéskörét tűzte napirendre, nem személyi okokkal magyarázható. Egyetértés alakult ki a tekintetben, hogy a társadalomtudományi diszciplínák közül leginkább a közgazdaság az, amely a fejlődés élvonalában halad, illetve ezt a fejlődést segíti. Indokolt tehát, hogy mindenekelőtt ennek a tudománynak a szolgálatában álló szakkönyvtárak nemzetközi megvitatást érdemlő fejlesztési kérdései szerepeljenek az IFLA-konferenciák napirendjén. Helyesnek bizonyult ez a választás azért is, mert ennek az igen „mozgékony” tudományágnak könyvtári problematikája lehetőséget adott a többi társadalomtudományt szolgáló szakkönyvtárakra is érvényes következtetések levonására.

A témaválasztás nem jelentett kizárólagosságot; a budapesti tanácskozások napirendjén szerepeltek egyéb kérdések is. A figyelem középpontjában azonban a közgazdasági könyvtárügy állt. Meg kell jegyezni, hogy a „társadalomtudomány” gyűjtőfogalom az IFLA alkalmazásában — egyezően a nyugati értelmezéssel — szűkebb, mint a szocialista országokban. Kizárja az ún. humán-tudományokat (humanities), és csak a közgazdaságot, a szociológiát, a szociális antropológiát, a lélektant, a politikai tudományt és a pedagógiát fogja át.

Az alszekció programja nagyon logikusan azt a törekvést tükrözte, hogy a világ minden tájáról összegyűlt szakembereknek mindenekelőtt alapvető ismeretekkel kell rendelkezniök egymás könyvtárügyéről, mielőtt érdemi vita kezdődne a nemzetközi érdekű szakmai kérdésekről. Ezt a célt szolgálták az egyes országok közgazdasági könyvtárügyéről beszámoló referátumok is. A feladatot különbözőképpen értelmezték az előadók. Volt olyan dolgozat, amely lényegileg csak címlistát adott a működő közgazdasági könyvtárakról. Ez nyilvánvalóan kevés ösztönzést adhatott a vitákra, amiket egyébként az alszekció vezetője határozottan szorgalmazott. (Egyebek között a viták kibontakozását is jobban szolgálja egy szűkebb együttes, mint a nagylétszámú szekciók.) A benyújtott vitaanyagokra azonban nem az említett dolgozat volt jellemző. Sokoldalú, alapos, a vitára tűzött kérdést eltérően megközelítő referátumok szerepeltek a napirenden.

Az alábbiakban nem a közgazdasági, hanem az általános társadalomtudományi könyvtári problematikát vizsgáló referátumok közül kettőről kívánok beszámolni.

A társadalomtudományok információigényei

Valamennyi benyújtott referátum közül a társadalomtudományok információigényeiről szóló volt az, amely megítélesem szerint a társadalomtudományi könyvtárügy legidőszerűbb kérdését vizsgálta. Szerzője *Maurice B. Line*, a londoni Natio-

nal Central Library igazgatója (korábban a Bath-i műszaki egyetem könyvtárveze-tője volt). Neve nem ismeretlen a magyar könyvtárosok előtt: a Könyvtári Figyelő 1972. évi 5. száma közölte a Line által vezetett ún. INFROSS (Information Requirements of Social Sciences) vizsgálat eredményeit összefoglaló cikket.

Hogy mennyire a kezdetnél tartunk még nemzetközi viszonylatban is a társadalomtudományi információellátás szervezettebbé tételében, mutatja az a tény, hogy Line világszerte mintegy húszra teszi a társadalomtudományi igényvizsgálatok számát. Ha abból indulunk ki, hogy az információellátás szervezetté tétele, szervezeten működő információs rendszerek kialakítása abban az esetben lehetséges, ha rendelkezésre áll a felmért, értékelt és rendszerezett információigénnyel kapcsolatos ismeretanyag, akkor az említett szám valóban kevesnek mondható. A Line által vezetett vállalkozás abból indult ki, hogy Angliában szükség van egy átfogó vizsgálódásra. (Line a három évig tartó, nagy körültekintéssel és tudományos megalapozottsággal, ugyanakkor józan realitásérzékkel végzett munkálatokat igen szerényen felszíneseznek nevezi.) Ez a szükséglet feltehetően azon alapult, hogy a korábbi vizsgálódások nem fogták át az Angliában művelt társadalomtudományok összességét, illetve nem az általános rendezés igényével közelítették meg a vizsgált kérdéseket.

Amikor az információellátás szervezettebbé, céltudatosabbá tételéről ír, illetve beszél Line, a *szolgáltatások* fejlesztését tekinti célnak, és a szolgáltatások együttesét tekinti rendszernek. Nem, vagy alig foglalkozik viszont az *intézményi* rendszerrel, tehát azokkal az intézményekkel, amelyek összessége alkotná az információellátó intézmények rendszerét. Könyvtárakról futólag emlékezik meg, információs osztályok létesítését is javasolja, de nem mélyül el szervezeti kérdésekben, azaz: nem foglalkozik azzal, hogy milyen típusú intézmény szolgálná legkedvezőbbben az információellátás feladatát. Nem tekinthető ez véletlennek. Oka feltehetően a tekintélyes múlttal rendelkező s az intézményi különállást feltétlen erőnyek tekintő angol tudományos könyvtárügy hagyományaiban gyökerezik. És ha azt vesszük tekintetbe, hogy a társadalomtudományi információellátás ügye most tart a problémák tudatosításának kezdeti szakaszánál (a Line által vezetett vizsgálódás-sorozat ezt tanúsítja), helyeselni kell, hogy nem fecsérelnek energiát a szervezeti megoldás körüli vitákra.

Mik voltak Maurice Line referátumának legfigyelemreméltóbb megállapításai?

1. Az információigény nem azonos az információhasználattal és az információkereslettel. Indok: „Az emberek nem használják fel mindazt, amit meg akarnak kapni (részben mert nem is képesek mindent megkapni, részben mert a megkapott információ nem mindig releváns), másfelől nem kívánják meg mindazt, amire valószínűleg fontos információknak. Ugyanakkor nincs is szükségük mindarra, amit megkívnának, illetve nincs mindarra szükségük, amit felhasználnak.” Mindebből azt a következtetést szűri le a referátum, hogy az igénykutatások eddig többnyire információhasználati vagy -keresleti vizsgálatok voltak, mivel az igények azonosítása rendkívül nehéz.

Az igénykutatás (tehát a társadalmi célok és feladatok által meghatározott információigények kutatása) hazai viszonylatban is nehéz feladatnak bizonyul, eredményességének vitatható volta ismert. Line megállapításai azzal a figyelemre méltó tanulással szolgálnak, hogy tapasztalataink nem egyedülállóak.

2. Az előbbiekből következik, hogy Line óvatos realitásérzékkel vélekedik az igénykutatások hatékonyságáról. Egyhelyütt odáig megy, hogy kijelenti: kevés gyakorlati útmutatás nyerhető belőlük, értékük tehát szükségszerűen korlátozott. Ami a gyakorlati útmutatásokat illeti, Line kissé szkeptikus megállapításának maga az általa vezetett vizsgálódás-sorozat mond ellent, hiszen egy sereg, a gyakorlatban jól hasznosítható konklúziót von le a Bath-i munkálatokból. Az azonban mindenképpen helytálló, hogy az eredmények nagymértékben viszonylagosak, egy sor helyi — másutt másként jelentkező — tényező gátolja a kapott eredmények általánosítását. Ebből az következik, hogy bármilyen alaposággal szerveződik is meg egy igényvizsgáló, egyszer s mindenkorra és mindenütt érvényes tapasztalati anyagot nem szolgáltat.

3. Mi az mégis, ami általános érvényűnek mondható? Line ezt úgy fogalmazza meg, hogy az információs rendszerek fejlesztésének és az igénykutatások hatékonyabbá tételének útja: szolgáltatások biztosítása a megismert tények figyelembevételével, és a szolgáltatások hasznosságának folyamatos értékelése, ellenőrzése. Éppen mert *egy adott közegben* megismert tények jutnak egy-egy vizsgálódás alkalmával birtokunkba, a megismertnek feltételezett igények alapján meg kell indítani a célba találónak tartott szolgáltatásokat, felhasználásukat nyomon kell követni, és az ellenőrzés folyamatában kell igazolni vagy elvetni a szolgáltatások kialakításánál alapul vett hipotéziseket. Ezek azonban csak az adott közegre érvényes következtetések lesznek, általánosításuknál messzemenő óvatossággal kell eljárni. Line figyelmeztet, hogy az információ-felvevő piac nem nyújt eléggé stabil, bizonyító erejű tényeket

a felhasználás tekintetében, mert a publikált szolgáltatásokat főként könyvtárak szerzik meg; a látszat az lehet, hogy elkel a szolgáltatás, holott esetleg felhasználatlanul hever a könyvtárak polcain. E megállapítás nálunk is ismerős kétélyekre utal.

Az, hogy Line nem támaszt illúziókat az igénykutatások értékét illetően, nem jelenti azt, hogy elveti őket. Ellenkezőleg: a szolgáltatások nyomon követése szerinte nemcsak a szolgáltatások javítását teszi lehetővé, hanem az igényvizsgálati módszerek tökéletesítését is. A szolgáltatások figyelemmel kísérése úgyszólván automatikusan módot ad az igényvizsgálati módszertan stabilizálására, magasabb szintre emelésére.

4. A Bath-i vizsgálat-sorozat igen sok bizonytalansági tényezőt hozott felszínre a társadalomtudományi információ-igények és azok felderítése tekintetében. Jó ezeket tudni, mert ezzel elejét lehet venni annak, hogy a több irányú bizonytalanság miatt eleve „leírjuk” a társadalomtudományok információügyét. Line utal arra, hogy az igényvizsgálatok csekély volta azt a látszatot kelti, mintha nem is volnának komoly problémák, másfelől mivel az információ-használók nemigen lépnek fel igényekkel, nincsenek ilyenek.

Line szerint a válasz erre a látszatra nem az, hogy valósnak vesszük, hanem az, hogy igyekezzünk felderíteni a látszat mögött meghúzódó tényeket. A társadalomtudományi információügy viszonylagos fejlettségének egyik oka szerinte magukban a társadalomtudományokban keresendő. Nincs itt mód arra, hogy ismertessük Line megállapításait a társadalomtudományok és a természettudományok eltéréseiről, mindössze arra a sajátosságra hívjuk fel a figyelmet, amit a társadalomtudományok „belső stabilitásának” nevez a referátum szerzője. A társadalomtudományok ugyanis emberi kapcsolatokkal foglalkoznak, s ezek a viszonylagosság elemét viszik a tudományba. A „belső stabilitás” ilyenformán az egzaktitás ellenpólusa. Példaként azt hozza fel, hogy míg a természettudomány és a technika áthatatlanságát a nemzeti határokon, a társadalomtudomány ezt kevésbé teszi. Ebből és más „stabilitási” tényezőkből (pl. abból, hogy a társadalomtudományok határvonalai jóval elmosódottabbak, mint a természettudományokéi) következnek a társadalomtudományi információellátás sajátosságai és bizonytalanságai.

Ilyennek tekinti Line a terminológiai bizonytalanságot, ami kihat a feltárára és visszakeresésre is. Ide sorolja a társadalomtudományok információhordozóinak nagy változatosságát, amely megítélése szerint jóval nagyobb mértékű, mint a természettudományokban és a technika szakterületein. Az információhordozók fizikai megjelenési formái is lényegesen nagyobb változatosságot mutatnak.

5. Line határozott különbséget tesz kutató, illetve tudós és gyakorlati szakember között. Az angol valóságban gyökerezik az a meggyőződése, hogy a társadalomtudományok fontos területeken dolgozó „alkalmazóját” mindeddig elhanyagolta az igénykutatás és információellátás. Felfogásában az „alkalmazó” elsősorban a szociális kérdésekkel foglalkozó tisztviselő, a központi és helyi kormányzati szervezetekben dolgozó közgazdász és a pedagógus. Ezek információigénye kiterjedtebb, mint az egyetemi vagy kutatóintézeti közegben dolgozó kutatóé és oktatóé, akiknek kielégítésére összehasonlíthatatlanul több energiát fordítanak, mint a gyakorlati szakemberek ellátására. Igényeik nemegyszer olyan sürgősek, hogy az információellátás képtelen gondoskodni róluk. (Pl. jogi természetű kérdések, a kereskedelmi forgalomra vonatkozó adatok.) A gyakorlati szakemberek igényeinek kielégítésére Line azt a javaslatot teszi, hogy a helyi közigazgatási szervek — amelyeknél nagyfokú központosság és koordináció érvényesül — létesítsenek egy-egy információs osztályt, amely helyzeténél fogva nagyszámú igénylőt lenne képes kielégíteni.

6. Line erősen hangsúlyozza az információs szolgáltatás személyhez szóló, informális jellegét. Ez annál is fontosabb, mivel a feldolgozandó nagy anyag átfogó feldolgozásra serkent, ebben pedig csak nagyon nehezen található meg az egyéni szükségletnek megfelelő információ. Mivel pedig a cél a „minél több személynek a neki szükséges” információ szolgáltatása, kétlépcsős megoldást javasol. Létre kellene hozni az átfogó, komplex, ugyanakkor differenciált informálódást biztosító rendszert az *információs tisztviselők* számára, akik ebből merítenének, amikor *személyes, szelektív* igényt elégítenek ki. Az első lépcső tehát nem lenne közvetlenül használható az igénylő által.

A társadalomtudományok dokumentumai

Egy másik figyelemre méltó referátum szerzője *G. H. Spinney*, a British Museum egyik osztályának (State Paper Room) vezetője volt. Referátuma a társadalomtudományok dokumentumaival foglalkozott, dokumentumon a nyomtatott és írásos anyagok valamennyi fajtáját értve.

Spinney rendkívül szélesen szabja meg a társadalomtudományi kutatás és gyakorlat számára nélkülözhetetlen dokumentumok körét, s szellemesen állapítja meg, hogy ami ma ténylegesen rendelkezésre áll, az nem egyéb, mint egy jéghegy csúcsa. Mivel azonban napjaink kutatói egyre inkább alámerülnek a mélybe, sürgős feladat gondoskodni a jéghegy nem látható részét alkotó dokumentumanyag hozzáférhető-ségéről és feltárásáról (a magánszemélyek levelezésétől és naplójától egészen a vállalatok és társadalmi szervezetek feljegyzéseit, szabályzatait, jelentéseit, körleveleit, hirdetéseit, röplapjait, programjait stb. felőlelő heterogén anyagig). Spinney azon az állásponton van, hogy a társadalomtudományi kutatás forrásanyaga a központi és helyi állami szervek dokumentumaitól kezdve egészen a jogi és természetes személyek által előállított valamennyi dokumentumig mindent magában foglal. Maga is megriad a feladattól, amit úgy fogalmaz meg, hogy a korszerű reprográfia segítségével minden dokumentumról másolat lenne készíthető — de: „az ég ne adja, hogy ez valaha is megtörténjék!”

A problémát azonban mindenképpen megoldandónak tartja, annál inkább, mivel szerinte a könyvtári és a levéltári gyűjtés területei között hatalmas senki földje húzódik meg. Egy angol vizsgálat kimutatta, hogy pl. a nyilvántartott 3000 vállalkozói szövetségnek mindössze egy százaléka helyezi el a British Museum kötelezőpéldány-részlegében az általa előállított dokumentumok egy-egy példányát! A példa és egyéb tapasztalatok arra mutatnak, hogy ez idő szerint nincs semmiféle rendszernek tekinthető gyűjtés e dokumentumozón terén. Központilag nem született megoldás, az előállító szervezet, illetve vállalat pedig kizárólag a sajátjának tekinti a dokumentumokat, amelyek megőrzése vagy megsemmisítése felett egyedül ő illetékes dönteni. A könyvtárak viszont igen érthetően nem sietnek a kérdés rendezésével, mert az óriási dokumentumtömeg eleve visszariasztja őket. Ugyanez a helyzet a levéltárügyben.

A megoldás Spinney szerint a felelősség, illetve a hatáskör meghatározásával kezdődik. Szerinte meg kell különböztetni az unikum-példányokat a másolatoktól, és fel kell adni a nagyon is félrevezető „efemer” megjelölést, mert az, ami nem időálló az előállító vállalat vagy szervezet szempontjából, feltétlenül vagy esetlegesen későbbi kutatás tárgya lehet. Spinney szerint a levéltáros legyen felelős az unikum-példányokért, a könyvtáros a másolatokért. A feltétlenül szükséges prioritások megállapítása után ki kell alakítani a gyűjtésbeli munkamegosztást a könyvtárak között. A fő felelősség szerinte a nemzeti könyvtaré. A többi közreműködő könyvtár a nyilvános és az intézményi (vállalati) könyvtárak közül kerülhetne ki. Központi gyűjtés tárgya csak országos érdekű dokumentum lehetne, a helyi jelentőségű dokumentumok gyűjtése kézenfekvően a nyilvános könyvtári rendszer helyi részlegeinél lenne megoldható. Speciális profilok esetén beléphetne az együttműködő könyvtárak közé a szakkönyvtár is. Az egyetemi könyvtárak — alkalmazkodva az anyaintézmény feladatköréhez — mélységben történő gyűjtéssel egészítenék ki a nemzeti könyvtárak (Angliában több van) válogató gyűjtését.

A speciális szaktudást igénylő feltárást Spinney „dokumentalisták” hatáskörébe utalná, akik kombinálnák a könyvtárosi és a levéltárosi feladatkört. Ilyenek az Egyesült Államokban működnek, főként a szövetségi és az állami dokumentumok feltárása terén. Figyelemre méltó az a megállapítása, hogy a „dokumentalista” gyűjtési, nyilvántartási, tárolási, konzerválási és visszakeresési feladatai több tekintetben eltérnek a könyvtári rutinfeladatoktól.

Az ismertetett két referátum arról tanúskodik, hogy a társadalomtudományi könyvtárak alszekciója a könyvtári ellátás valós, időszerű kérdéseivel foglalkozik.

Dr. Láng Imre

BARADICSZEK KÖNYVE

Meskó — Póka ex librise

A Somogyi Könyvtár második adománylevele

Az elsőt a könyvtáralapító, *Somogyi Károly* írta alá 1880. április 26-án. Azóta is kapott könyvajándékot Szeged könyvtára, olyan különgyűjteményeket is, mint a Szegedi Gyorsíró Egylet adománya, a gyorsírás addig teljes hazai

szakirodalma, de ilyen nagyjelentőségű és nemcsak hazánkban, de az egész világon egyedülálló gyűjteményt csak most kapott a város szülőtte fiától, *Vasváry Ödöntől*, 1972. május 16-án.

ADOMÁNYLEVÉL

Alulírott Vasváry Ödön, az Egyesült Államok polgára (1301 Delaware Avenue, South West, Apartment North 319, Box 988) — ezennel kijelentem, hogy az amerikai magyarság történetével foglalkozó, több száz kötetes adatgyűjteményemet, teljes magánkönyvtárammal együtt, halálom után a szegedi Somogyi Könyvtárnak hagyományozom azzal, hogy annak egyedüli és kizárólagos tulajdonosa ez a könyvtár legyen, amely megnyitotta előttem, mint iskolás fiú előtt a könyvek titokzatos és csodálatos világát. A könyvtár, amely így egy, a maga nemében egyedülálló gyűjtemény birtokosa lesz, hitem szerint, továbbra is néhai Somogyi Károly, Reizner János, Tömörkény István, Móra Ferenc és méltó utódaik szellemében lesz segítségére mindazoknak, akik kutatni fogják az amerikai magyarság történetét.
Washington, 1972. május 16.

Vasváry Ödön

Vasváry Ödön 1888. október 18-án született Szegeden, Alsóvároson, a Mátyás tér 19. számú házban. Anyai ágon annak a Váradí családnak a leszármazottja, amelynek ősi lakóháza az árvizig a róluk elnevezett utcában állott, s amelynek legnevesebb képviselője Várady Ignác (1825—1907) mérnök, városi adóhivatali igazgató, aki az 1876. évi árvízvédelem után a Város közgyűlésétől „a percsorai hős” díszítőtjelzőt kapta, és aki az 1879. évi védelemben a petresi töltés védelmezője volt az utolsó pillanatig.

Vasváry Ödön a szegedi kegyesiskola diákja volt, egy ideig — akár *Juhász Gyula* — a piaristák váci noviciátusának lakója. Itt kötött máig tartó barátságot *Sik Endrével*: mindketten otthagyták a rendet; *Vasváryból* református lelkész lett, *Sikből* a szocialista forradalom harcosa, de amikor mint nagykövet Washingtonban élt, fölelevenítették fél évszázados barátságukat.

Vasváry 1914-ben ment ki az Egyesült Államokba az ottani református magyarság szolgálatára. Nemcsak lelkipásztor volt, hanem a kinti magyarság kulturális életének élesztője, az *amerikai magyarság történetének kutatója és krónikása*. Mintegy ezer cikkén, tanulmányán kívül legjelentősebb munkája az angolul és magyarul kiadott *Lincoln magyar hősei* (1938) című lexikális munka, az észak-amerikai polgárháborúban részt vett magyarok életrajzának alapvető forrásmunkája.

Egy életen át szorgosan gyűjtögette az amerikai magyarságra vonatkozó dokumentumokat: kiadványokat, újságcikkeket, képeket, tárgyi emlékeket. Gyűjteménye több mint 200 kötetben, kemény kötésű borítékban, kiemelhető lapokból áll, betűrendben, visszamenve egészen 1583-ig, amikor az *első magyar, Budai Parmenius István*, oxfordi diák, Amerika földjére tette a lábát. 14 kötet van *Kossuth* amerikai útjáról. A forradalom száműzött vezére hét hónapig tartózkodott Amerikában, legalább ötszáz beszédet mondott ez alatt, legtöbbször angolul, néha németül, gyakran két-három óras beszédeket. Északon Bostonig, nyugaton Wisconsinig, délen New Orleansig jutott el. Utjának dokumentumai — *páratlan ritkaságok külön-külön is, hát még együtt!* — *Vasváry* gyűjteményének legértékesebb, a hazai kutatókat leginkább érdeklő kincsét rejtik. 1952-ben ő találta meg *Kossuth* és társai portréit is. Egy jó nevű amerikai festő, *Walter Gould* 1851-ben Kutahiában festette meg *Kossuthnak, Batthyány Kázmérnak, Perczel Mórnak és gróf Wysocki Józsefnek*, a magyarországi lengyel légio tábornokának, valamint a száműzöttek török őrpapancsnokának, Szulejmán bejnek arcképét. A képeket a festő Amerikába vitte magával, s ezeknek utóbb nyoma veszett. *Kossuth* amerikai látogatásának centenáriumán *Vasváry* Philadelphióban a Pennsylvaniai Történelmi Társulat épületének pincéjében, több száz porosodó

kép közt akadtt rá a számunkra oly becses emlékekre. Azóta a *washingtoni Kossuth-házban láthatók.*

A gyűjtemény tartalmazza *Böloni Farkas Sándor, Haraszthy Agoston* és más neves hazai utazók amerikai útjának dokumentumait, valamint az amerikai magyarok ezreinek adatait, már ti. azoké, akik valamilyen kulturális szolgálatot tettek az Újvilágban. Négy kötetben ott van a gyűjteményben Vasváry saját írásainak majd ezer kivágata, különnyomata. A hagyatékban van ezeken kívül az a könyvanyag, amit hat évtized alatt összegyűjtött, jórészt olyan, amely *Magyarországon nem található.* Részben amerikai magyarok munkái, részben magyar vonatkozású angol cikkek és könyvek. Három kötetben az első magyar adatai vannak, aki hősi halált halt az amerikai szabadságért, 1799-ben, ennek egyetlen magánkézben levő kézirataival.

Vasváry a főlzabradulás után először *1961 októberében járt szülővárosában.* Meglátogatta a Somogyi Könyvtárat, amelynek máig meglevő öreg asztalainál Tömörkény és Móra kezéből kapta az eszmélkedését szorgáló első könyveket, és dedikálta saját művének itt rég megvolt példányát. Ekkori beszélgetéseink érlelték meg benne akkor még csak szóban megfogalmazott elhatározását, hogy *az amerikai magyarság történetére vonatkozó, egész életén át gyarapított gyűjteményét szülővárosára hagyja.*

1963 júliusában ismét Szegeden járt, s ekkor egy értékes Jókai-kéziratot adományozott a Somogyi Könyvtárnak. A *Mire megvénülünk* c. regény java kézirata még jókor érkezett, hogy a kritikai kiadás sorozatában éppen készülő kötet gazdag tanulságait figyelembe vehesse.

Erről annak idején a *Délmagyarországban* a sajtó alá rendező *Orosz László* számolt be. A kézirat különben rejtélyes úton került ki Amerikába, még a század elején. Vasváry egy amerikai magyartól szerezte meg évtizedekkel ezelőtt.

Utoljára 1966 augusztusában járt itt. Szóban akkor is megerősítette ígéretét, levélben és a Népszabadság tudósítójának adott nyilatkozatában megismételte. Ez utóbbiban ezt mondta: *Ha már nem leszek munkaképes, vagy ha meghalok, a gyűjteményt a szegedi Somogyi Könyvtárra hagyom. Igaz, a budapesti Tudományos Akadémia is érdeklődött a gyűjtemény iránt, de én Szegednek ígértem.*

Ezt az ígéretét most az adománylevellel valóra is váltotta. Azt is mondta és írta azonban többször is, hogy életében nem tudna megválni gyűjteményétől: gyarapítása, rendezgetése ad értelmet napjainak. Legutolsó levelében, május 30-án ezt írta: *Az időt állandó munkával töltöm, hogy gyűjteményemet minél gazdagabban és rendezebben adjam át nektek. Biztosítalak, hogy igen érdekes kollekcióhoz juttok. A kötetek száma most már igen közel van a 300-hoz, ezenkívül vannak a könyveim, más nagyobb iratgyűjtőjeim, és egy bio- és bibliográfia, ma már kb. 4500 kártyával.*

Ez a legutolsó híradásom a 84 esztendősen is fáradhatatlanul szorgoskodó adományozóról, aki szülővárosának, szülővárosa könyvtárának úgy fejezi ki háláját, hogy páratlan gyűjteményét neki ajándékozva, a *szegedi Somogyi Könyvtárat teszi az amerikai magyarság történeti kutatásának központjává.*

Péter László
(Délmagyarország)

Vértes György kitüntetése

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa *Vértes Györgynek*, az Országgyűlési Könyvtár igazgatójának 70. születésnapja és nyugállományba vonulása alkalmából a *Munka Erdemrend arany fokozata* kitüntetést adományozta. A kitüntetést dr. Orbán László, a művelődésügyi miniszter első helyettese adta át, az Írószövetség ünnepségén pedig pályatársai, barátai nevében *Darvas József*, a Magyar Írók Szövetségének elnöke köszöntötte *Vértes Györgyöt.*

A nyugugalomba vonuló *Vértes György* közéleti pályája a Tanácsköztársaság napjaiban kezdődött: a gimnazisták direktóriumában tevékenykedett. A húszas évek végén tagja lett az illegális kommunista pártnak, s egyik alapítója volt a Szocialista Képzőművészek Csoportjának. 1936–37-ben a népfront szellemében szerkesztett Gondolat című legálisan megjelenő pártfolyóirat egyik irányítója. A felszabadulás után is egy ideig a kulturális élet eszmei megújításában vállalt szerepet mint a Fórum c. folyóirat egyik szerkesztője. 1952-től két évtizeden keresztül az Országgyűlési Könyvtár igazgatói tisztét látta el.

Vértes Györgyöt kulturális életünk mint művészet- és irodalomszervezőt, művészetkritikust s mint könyvtárost tartja számon. Munkái között meg kell említeni a szocialista művészek és írók tevékenységével kapcsolatos tanulmányait.

Az Országgyűlési Könyvtár új igazgatója *Vályi Gábor* lett.

A gyerekek könyvei Szolnok megyében

Gyermekkönyvtári módszertani munkatársként több mint tíz éve járom a megye könyvtárait. Örömmel láttam az elmúlt évtized sok változását: a szépülő, bővülő könyvtárakat, a szaporodó gyermekrészlegeket, az érdekes csoportos foglalkozásokat. Egy dolog azonban szembetűnően *változatlan maradt: a gyerekkönyvek szomorú állapota*. Szinte kivétel nélkül valamennyi könyvtárban a sok évvel ezelőtti kép fogad: elpiszkolódott, megcsonkított, lapokra széthullott könyvek sora — különösen a legkisebbek polcain.

Ennek okát kutatva néztük meg a megye könyvtáraiban a gyerekek könyvellátottságát, állományuk alakulását, az állományvédelem problémáit. Előjáróban hadd közöljek néhány számadatot a gyerekek könyvtárhasználatával kapcsolatban.

Az olvasók 40 százaléka 14 éven aluli, *a kölcsönzések 43 százalékát ők bonyolítják le — az állomány 21 százalékából*. A könyvek forgási sebessége a felnőtteknél 1,7, a gyerekkönyveknél évek óta 4,9—5. Ez a néhány század adat önmagában is jelzi egyik legsúlyosabb gondunkat: kopik, tönkremegy a gyerekkönyvállomány. Pótlására *szükségek az anyagi lehetőségek*.

Kevés példány

A könyvpiac kínálatából nagyon erősen kell válogatnunk. Emlékszem, néhány éve a megyei könyvtár gyermekrészlege nem tudta elkölteni évi beszerzési keretét. Ma már — a gazdagabb választék, meg az emelkedő könyvárak miatt — ugyanaz az összeg még kevés is. Az „Új Könyvek” gyermekkönyvtári jelölése alapján kiszámítottuk: ha minden könyvből *egy példányt* vásárolunk — a kézikönyvtárra is gondolva —, kb. évi 50 ezer forint szükséges a 14 éven aluliak ellátására. Ezt az összeget felére, harmadára is csak a nagy városok könyvtárainak anyagi lehetőségei közelítik meg. A jobban ellátott községek rendelkezésére ennek az összegnek csak tizede áll.

Míndezek olyan gazdasági, pénzügyi tények, melyeken határozottan kellene változtatni. A mérhetetlenül lassan fejlődő iskolai könyvtárakra még sokáig nem számíthatunk, addig is a közművelődési könyvtárak gyerekkönyvállományát kellene erőteljesebben fejleszteni, gyűjteménnyé szervezni. És itt már nemcsak anyagi gondokról van szó. *A gyerekkönyvek rohamos elhasználódása* figyelmeztet a rossz állománygyarapítási gyakorlatra is.

Az elmúlt néhány esztendőben szerényen ugyan, de egyenletesen emelkedett a könyvvásárlási keret: 1968 óta 35 százalékkal, azonban ez a növekedés a gyerekek könyveinek számát csak 14 százalékkal emelte. Azt is úgy, hogy *nagyobb selejtezésre több mint tíz éve nem vállalkoztak a könyvtárosok*. A könyvtárosi köztudat tehát még nem tekinti elég fontosnak a gyerekkönyvgyűjtemények kialakítását. Nem az olvasók száma és összetétele szerint történik a vásárlás, hanem szinte mechanikusan: a jegyzéken megjelölt művekből, anyagi lehetőségeiktől függően, egyet vagy kettőt rendelnek. Az olcsóbb gyerekkönyvekből is. A települések számottevő részén még ezen a kevés könyvön is osztozkodniuk kell a gyerekeknek a mesét, ifjúsági regényt kedvelő felnőttekkel. Ezért nincs elfogadható, 5—6 ezres állomány másutt, *csak a városok és a járási székhelyek gyerekrészlegében*, s emiatt jut csak 6,3 kötet egy gyerekolvasóra. (A Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1970-es helyzetképe szerint az országos átlag 9,2 kötet.)

És milyen könyvek ezek!

A gyerekkönyvállomány 35—50 százalékát ki kellene selejtezni. Lassan már nemcsak esztétikai, de egészségi okokból is. Erre azonban sehol sem mernek vállalkozni. Okkal, hiszen mint említettem, az olvasók arányának megfelelő, a gyerekeknek a felnőttekénél is nagyobb olvasásintenzitásával is számot vető állományfejlesztésre sincs lehetőség.

Különösen *a kezdő olvasók ellátása okoz gondot*.

Elrongyolódott állomány

Az olvasástechnika elsajátítása, az önállóság jó érzése nagy lelkesedéssel vezeti a kicsinyeket a könyvtárakba. Vizsgálódásunk alkalmával meglepve láttuk, hogy ők az általános iskolás korú olvasók 35—40 százalékát alkotják. Nem egy településen 60 százalék felett van az arányuk, de 30 százaléknál sehol sem alacsonyabb. Ezt a korosztályt a legkönnyebb megnyerni az olvasásra, természetesen megfelelő művekkel, de sajnos, az ő számukra van a legkevesebb könyv. Annak is felét, helyenként 90 százalékát kellene gondolkodás nélkül kivonnunk. A választék: lapokra szétesett képeskönyvek, piszkos, agyontoredezett táblájú, sokszor már csak egy-két mesét őrző, valaha

vaskos kötetek. Különösen a községi könyvtárosok panaszkodnak: ilyen állománnyal *a könyv megbecsülésére, kímélésére nevelni*, a könyvhöz fűződő helyes szokásokat kialakítani enyhén szólva nagyon nehéz. Ugyanígy megvalósíthatatlan az olvasóvá nevelés, a hirtelen fellépő olvasási kedv fokozása, irányítása is könyvek nélkül.

Az állománygyarapítás megoldatlansága a gyerekkönyvek egyre gyorsabb rongálódása *már nem egy-egy könyvtár gondja*, hanem távolabbra vezet. Úgy gondolom, valahol itt, a kedvet szegő kezdeteknél is keresendő, hogy a gyerekek jelentékeny hányada az olvasást életéből kirekesztve, a könyvet elutasítva hagyja el az általános iskolát.

A *könyvtárosok mindent elkövetnek* a könyvek életének meghosszabbítására. A gyerekeket rendszeres kézmosásra, a könyvek papírba csomagolására szoktatják. Ahol arra idő és pénz van, műanyag-hártyával, filmolux-szal borítják az új könyveket, vagy mint a Szolnoki Megyei Könyvtárban, a címlap elé ragasztott betétre, kísérő cédulára jegyzik fel a kötet állapotának legkisebb változását, piszkolódását. Szorgalmasan megszámlálják a táblákat, mellékleteket stb. Minden találatosságukra szükség van, hiszen a kötetelési lehetőség megszerezte — a rongálódáshoz viszonyítva — minimális.

A rongálódás, a pusztulás pedig hihetetlenül gyors. Az olvasó gyerekek lényegesen több könyvet vesznek kézbe, mint a felnőttek. Az évi kölcsönzései száma 30 kötet felett van. Oly nagy a gyerekkönyvállomány igénybevétele, hogy a könyvek nagy része nem bírja ki épségben az óriási megterhelést.

Erősebb kötést!

Erősebb kötésű gyerekkönyvekre van szükség. Évek óta ez állományvédelmünk egyik legnagyobb gondja. A Móra Kiadó kötetei egyre szebbek, ízlesebbek, de a papírkötésű könyvek gerince két-három kölcsönzés után leválik, sarkai, élei betörnek, szárnalmas látványt nyújtva a polcokon. A külfölről behozott könyvek sem bírják a könyvtári forgalmat, néhány kölcsönzés után széthullanak, széttörnek. Kötetésük anynyiba kerül, mint eredeti áruk, és a másodszori kötetés után a jellegtelen táblájú könyv elvész a többi között. „Elfekvővé” válik. Legfeljebb csak a könyvtáros hosszas rábeszélésére viszik ki az olvasók.

Vagy a kiadónak, vagy a Könyvtárellátónak *gondolnia kellene a könyvtárakra is*: akár felemelt összegért is, de hosszabb ideig kölcsönözhető, erősebb kötésű — filmolux-szal borított — gyerekkönyvekre lenne szükség. A szűkös anyagi lehetőségeket tekintetbe véve ez nagyobb hasznára válnék az állományvédelemnek, mint a könyvtárosok minden ötletessége. És még valami.

Sugalmazott könyvcsonkítás?

Évek óta minden gyerekkönyvtáros megbeszélésen szóba kerül, de a nagyobb nyilvánosság előtt eddig nemigen beszéltünk a *könyvek ollózásáról*. (A *Könyvtáros*-ban már 1956-ban felhívta a figyelmet erre a veszélyre a nemrég elhunyt *Dezsényi Béla*: Kivagdalt könyvek, csonka folyóiratok c. nagyhatású írása a 2. szám 138—140. oldalán olvasható. — A szerk.) Az *iskolai füzetek, munkafüzetek, albumok díszét a könyvveinkből kivágott illusztrációk alkotják*. Az ötösökért évenként több száz forint értékű könyvünk válik selejtté. A földrajzi, történelmi, biológiai és a művészettörténeti könyvek vannak kitéve a legnagyobb veszélynek. Már néhányszor szóvá tettük ezt a megye iskoláiban, s a válasz ez volt: igyekeznek ellenőrizni, hogy a gyerekek csak képes folyóiratokból, régi tankönyvekből vágják ki a képeket. Szerintem ez nem megoldás. A régi tankönyv megcsonkításával is vétenek a könyv tisztelőire, megbecsülésére nevelő pedagógiai elvek ellen. Amire az egyik esztendőben féltve kellett vigyázni, mert „benne az emberiség felhalmozott tudása rejlik”, miért válik a következő esztendőben haszontalan lommá? Aki nem tud folyóirathoz jutni, vagy sajnálja régi tankönyvét, szinte rákényszerül a könyvtári könyvek képeinek kiollózására. Nem tudom, miért érdemel biztosabban ötöst az az olvasmánybeszámoló, melynek élére Molnár Ferenc képe kerül? Miért szebb egy történelemfüzet, ha a görög gálya szépen körbe nyírt képe díszíti?

Az elmúlt esztendőben *egy nagy ollózási hadjárat után* majdnem pályázatot hirdettünk a legszebb, betelt iskolai füzet címért. Még a jutalmat sem sajnáltuk volna, csakhogy bizonyítani tudjuk az illusztrációk származását.

A *képek gyűjtésének véget kellene vetni*, akár iskolai, akár úttörőmozgalmi feladatról van szó. Vagy, ha ehhez a nevelők mindenképpen ragaszkodnak, gondoskodni kellene olyan lapokról, amelyek a füzetekben, albumokban, tablókon jól felhasználhatók, és amelyekhez a gyerekek fillérékért juthatnának hozzá. Ilyenek akár a csokoládé csomagolásában, akár az írószer csomagokban is elhelyezhetők. Még talán üzleti

fogásnak sem volna rossz. (A harmincas években bizonyos élelmiszerek dobozában történelmi jeleneteket ábrázoló többszínnyomásos képeket lehetett találni, az akkori gyerekek lelkes szorgalommal gyűjtötték, csereberélték őket. — A szerk.) A gyerekek bizonyára megőrülnének ennek.

A könyvek tiszteltetére, a közvagyon megbecsülésére egyaránt nevelne, ha szigorúban ellenőriznék az iskolákban a felhasznált képek lelőhelyét. Ez az intézkedés a könyvtárak állományának legdrágább köteteit mentené meg a selejteztéstől.

Az állományvédelem gondját tehát a könyvtárosok képtelenek egyedül megoldani. A fenti bajok orvoslása azért is rendkívül fontos és sürgős, hogy ne kelljen mindig előlről kezdeni a gyerekkönyvgyűjtemények kiépítését.

Pápayné Kemenczey Judit

iskola és könyvtár

Könyvtárat az ötvenezer kötetből!

Mocsarak, lápok, szigetek gyűrűjében terült el egykor a Hód-tó, amelyről Hódmezővásárhely a nevét kapta. Árpád-kori település: nevét már XIII. századi okiratok is említik. A török hódoltság idején kétszer is földig rombolták a várost, lakóit elhurcolták. Vásárhely azonban újra meg újra talpraállt. Ötezer tanyáját kemény, nyakas, ellenzéki földműves nép lakta. Már 1894-ben megalakult itt — Általános Munkás Olvasó Egylet néven — a földmunkások szocialista köre, amelyhez rövid idő alatt 700 tag csatlakozott. Elnöke Szántó Kovács János volt.

Vásárhely, illetve Csongrád megye legrégebbi középiskolájáról egy 1723. évi, január 15-i keltezésű okirat tudósít először. A református főgimnázium első törvénykönyve. A kézírásos „alkotmány” — ma úgy mondanánk: rendtartás — a latin, görög és héber nyelv, valamint a logika, filozófia, retorika és a teológia tanulását teszi kötelezővé; egyúttal körültekintően rendelkezik a tanulók magatartásáról is.

Hatezer diák végzett az idők folyamán ebben az iskolában, amelynek kétszázötven éves történetéhez ilyen nevek kapcsolódnak: Imre Sándor, Futó Mihály, Os-

váth Béla — a Nemzeti Színház későbbi fődramaturgia —, Tölcséry István, Bibó Lajos, Móricz Zsigmond, Lontay Margit, Németh László, Benyhe János, O. Nagy Gábor — és még sokan mások.

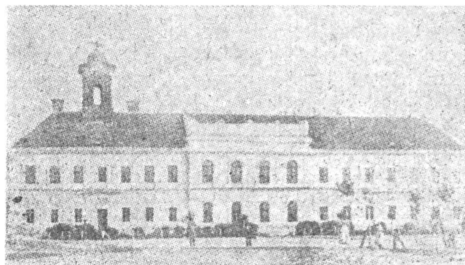
Gyűjtemény — ajándékozásokból

Iskola minden bizonnyal már a XVIII. század elején sem indulhatott meg könyvek nélkül, de az első hivatalos lajstrom — amely 150 könyvet sorol föl latin nyelven — az 1750-es évek végéről való. A *Törvénykönyv* hátsó lapjain bukkant rá *Imolya Imre*, a gyűjtemény tudós kezelője.

Az 1854-ben indult, nyomtatott *Tudósítvány* (évkönyv) -sorozat már rendszeresen említi a „könyvtárat” is. *Futó Mihály*, igazgató így ír róla 1897-ben:

„A gymnasium épületének a Kossuth-terre nyíló szárnyában van elhelyezve, külön e célra szánt, tágas és világos teremben, amelyben még két nagy polcz volna elhelyezhető...”

Ám a két nagy polcz hamarosan kevésnek bizonyult. Az állomány imponáló gyorsasággal növekedett — mindenekelőtt a nagymérvű adományozások által. Rangos egyházi és világi személyek, egyszerű lelkészek, volt tanárok és tanítványok, valamint a legkülönbébb intézmények öntötték — szinte zúdították — ide a könyveket. Idekerült *Dr. Tölcséry István*, a legendás hírű, volt tanár-könyvtáros 1400 kötetes hagyatéka, a vásárhelyi pedagógus szakszervezet városi bizottságának 3000 kötetes, történeti értékű anyaga, *Imre Sándor* volt igazgató és *Kiss Lajos* néprajztudós magánkönyvtárának sok értékes darabja. De több ízben megajándékozta az iskolát az Oktatási, majd Művelődésügyi Minisztérium is; ötvenhétben pedig *Németh László* az

Az iskola épülete 1883-ban

intézetnek adományozta egész Kossuth-díját — ötvenezer forintot! —, hogy abból könyveket vásároljanak. Maga az író némi iróniával beszél a nevezetes cselekedetről:

„... Engem ottlétem alatt öten sem hívtak meg asztalukhoz, s amikor évek múltva, betegen, a kollégiumba újra eljutottam, az első mondat, amit hallottam, az volt: »Tudod, mit mondott T. (Tölcsey István), amikor hallotta, hogy itt vagy? Ide mert jönni, amikor az Eckhardt *Balassi*-ját nem adta vissza«... a ráolvasásban nem volt rosszindulat: vásárhelyiség volt, a cerberus könyvtárosa jellemző mondat, amelyen nevetni illik, s amelyet én kissé vásárhelyiesen úgy toroltam meg, hogy ötvenezer forint értékű könyvet zúdítottam rá — belajstromozásra.”

Rengeteg ritka, értékes, kincset érő könyv gyűlt össze ötödfél évszázad alatt! Kétszáz sorozat iskolai évkönyv — tékába rakva. A „Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok” hatvanhét évfolyama. *Félegyházi Tamás*, debreceni prédikátor 1583-ból való teológiai könyve. *Temesvári Pelbárt* „Sermones”-e. Egy 1514-es *Biblia*, amely — a bejegyzések tanúsága szerint — *Erasmus*, *Szenczi Molnár Albert*, *Deák Molnár Albert* kezében is megfordult. Vagy a híres, 11 nyelvű *Calepinus Szótár*, az *Ambrosii Calepini Dictionarium* 1598-as, bázeli kiadása, amely valamennyi latin címszó 11 nyelvű megfelelőjét — „Ung.” címszó alatt lényegében a teljes, korabeli magyar szókincset is — tartalmazza.

A könyvritkaságok igen sok látogatót és kutatót vonzanak ide. Járt itt például egy belga művészküldöttség, amelynek tagjai — így mondják — egyszerűen nem tudtak hova lenni a csodálkozástól, hogy egy isten háta mögötti, alföldi magyar kisvárosban — a „Calepinus” „Belg” címszava alatt — az óflamand szókincs tárára bukannak.

A kétszázötven esztendőös Bethlen Gábor Gimnázium tanári és ifjúsági „könyvtára” ma, együttesen, mintegy 54 ezer kötetnyi anyaggal rendelkezik.

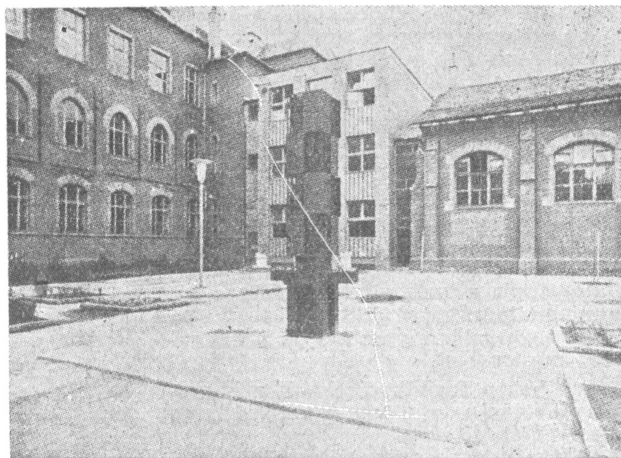
De „könyvtár”-e valójában, a szó igazi értelmében ez a páratlanul érdekes könyvgyűjtemény?

A kérdésre nehéz egyértelmű feleletet adni.

A 7000 kötetes „Ifjúsági Könyvtár” az I. emeleten, az anyag nagyobb részét tároló „Tanári Könyvtár” a földszinten foglal helyet. Impozáns fatáblába vésett szöveg fogadja a látogatót: *Németh László* a gimnázium udvarán álló díszes művű kútra szánta.

„Mi magyarok — olvasom a tábláról — mint a nyugati műveltségbe ékelte Kelet-darab, a beilleszkedésért s önmagunkért küzdve, sokszázados agóniában készítettük magunkban az öntvényt, amelyre a világműveltségnek is szüksége lehet. Irodalmunkban, mely mint nemzetgyógyító járt a nyugati műveltségre, Európa megőrzött fénye él, legnagyobbjainknak ugyanakkor lehetetlen volt Európa alatti mélységekre nem emlékezniök... [De] a körülmények sivár szorítása nem szólhat a cél magassága ellen! Nemzeti sorsunk mélységeiből, egyre világosabb, csak aspirációink s feladatvállalásunk szárnyalása tudhat kirántani. Az ifjúságnak joga, hogy az életet igényei és eszméi szerint újrafogalmazza. A halál ott kezdődik, ahol erről a jogáról tudatlanságból vagy a könnyebbet keresve — lemond.”

A „könyvtárba” lépve ezt a Németh László-i mélység-magasság kettősséget érezzük. *Imolya Imre*, a város szülötte, a gimnázium volt növendéke, a klasszika-filológia tudós tanára, Tölcsey utódként a gyűjtemény cerberus-örzöje, megejtő lelkesedéssel kalauzol a kincsek birodalmában. A látogatót azonban — a volt könyvtárost és sok pompás iskolai könyvtár ismerőjét — mindinkább elkomorítja „a körülmények sivár szorítása”. A félfomályos helyiség — ez volna az, amelyről *Futó Mihály* hetvenöt

Az iskola udvara a díszkúttal és az új épületszárnyal

éve mint „tágas terem”-ről írt? — roszakatag polcain kettős-hármas sorokban zsúfolódik nemzeti kincsünk egy része!

Az akkor már több mint másfél százada gyarapodó-halmozódó állományt csak az 1900-as évek elején kezdték valamiféle szakrendbe rakni. A 13 főcsoportot a latin ábécé nagybetűivel, az alcsoportokat kisbetűkkel jelölték.

Tölcséry tanár úr fogott hozzá, a harmincas években, a decimális osztályozási rendszer kialakításához. Hősies egyéni vállalkozására így emlékszik az egykori tanítvány, az utód, *Imolya Imre*:

— Velünk, diákjaival együtt írta és állította össze híres, úgynevezett „négyforgós” katalógusrendszerét. Nagy ládákat csináltatott, ezeket „koporsó”-nak nevezte, s beleillő, hatalmas katalóguskartonokat vágatót hozzájuk. Többünket, akik szívesen vállalkozunk erre a munkára, betanított a címleírás szabályaira. Írtuk buzgón a könyvtárban a rengeteg kartont, de jól emlékszem, hogy még este is nagy könyvsomagokkal mentem haza, s otthon folytattam a katalógusírást. A négy „forgó” a következő egységekből állt: 1. *Sorkatalógus*, az 1908-ban alkotott „könyvsorok” szerint; 2. *Betűrendes szerzői katalógus*; 3. *Decimális szakcatalogus*; és 4. *Címző-*, illetve *földrajzi katalógus*. Nemcsak az egész könyvanyagot, hanem a folyóiratok nagy részét is feldolgoztuk. *Analitikus cikk-katalogust* — „repertóriumot” — készítettünk például a *Nyugat* teljes sorozatáról! [Tölcséry István könyvtári tevékenységéről lásd Vargha Balázs cikkét is a Könyvtáros 1963. évi májusi számában. — A szerk.]

— Ápolja-e a könyvtár ezt a szép hagyományt?

— Igen, már csak azért is, mert véleményem szerint iskolai könyvtár nem létezhet diákmunkatársak nélkül. A politechnikai oktatás keretében 20 nyelvi tagozatos osztályunk mintegy 20 tanulója vesz részt a *könyvtári gyakorlati foglalkozásokon*. Saját tanmenetem alapján két részre osztottam ennek a speciális foglalkozásnak az anyagát: elméleti és gyakorlati részre. A diákok megtanulják a könyvtári ábécét, a leltárkönyv kezelését, megismerkednek a csoportos leltárkönyvvel, a bélyegzők használatának szabályaival, a címleírással, katalogizálással, a raktári jelzettelssel stb. Ellátogatunk a megyei könyvtárba, alkalmi bibliográfiákat állítunk össze, egy szóval sokoldalúan gyakoroljuk a könyvtáros mesterséget.

Ezeknek a foglalkozásoknak a hagyomány ápolásán felül van-e valami hasznuk — céljuk?

— Már hogyné volna! Egyedül birkó-zom ezzel a hatalmas könyvanyaggal,

hozzaértó és érdeklődő diákok segítségével képtelen volnék hiánytalanul elvégezni a feldolgozó munkát. Meg aztán: ezek a gyerekek leendő munkahelyükön — esetleg — szakszerűen tudják majd kezelni az üzemi-hivatali könyvtárat. Ha meg egyetemre mennek, tudni fogják, hogy hova, mihez nyúljanak, ha forrásokra lesz szükségük. Hallom egyébként, hogy az országban több helyen is bevezették ezeket a *könyvtári gyakorlati* órákat. Nemrégiben az Országos Pedagógiai Könyvtártól járt itt valaki, tőle hallottam, hogy *Gyulán* vizsgáznak és bizonyítványt is kapnak a gyerekek, hogy érettségi után alapképzetségű, tiszteletdíjas könyvtárosként dolgozhassanak, ha így hozza soruk. Jó lenne egyszer összejönni, megbeszélni a problémákat, s közös tanmeneteket is kidolgozni!

— Hogyan fejlődik, él, dolgozik ma a könyvtár?

— Tizenöt-húszezer forint ellátmányt kapunk évente, a gyarapodásunk 6—800 kötet. Hetven folyóiratot járátunk, de olvasóterem híján ezek nagy részét a tanáriiban tároljuk. Gazdag letéti anyagot helyeztünk el a különféle „tanszékeken”; pl. a biológia, fizika, kémia „szaktraktuson”. De ha nem jön valami gyors segítség, akkor befulladás. Én is meg a könyvtár is!

Meghökkentő szavak, fájdalmas szavak. De *igazak*.

Nemzeti érték — pusztulóban?

Hadd nyugtassam meg mindjárt az olvasót, hogy a pusztulás rémképének föl-villantása csak amolyan újságíró fogás. A figyelem fokozott fölkelését célozza csupán. Meggyőződésem, hogy amíg *Imolya Imre* kezeli a gyűjteményt, egyetlen papírlap sem veszhet el, nem szenvedhet sérülést. *Megszállott* ember, aki nem ismer fáradtságot, munkaidőt meg ilyesmit. Am azt hiszem, a Könyvtáros olvasóinak nem kell hosszan bizonygatnom, hogy *egyetlen* könyvtáros egyszerűen képtelen — tartósan — ekkora gyűjtemény kezelésére, gondozására, a sokágú munka szakszerű és korszerű vitelére. Hogy *Imolya Imre* mégis képes, az csoda. De vajon meddig bírja? Meddig *bírhathja*?

Gondolom, nem kerülte el figyelmüket, hogy az eddigiek során többnyire „gyűjtemény”-ről beszéltem, s ahol csak lehetett, kerültem a „könyvtár” kifejezést.

Mai felfogásunk és igényünk szerint ugyanis csak olyan intézményt tekinthetünk „könyvtár”-nak, amely rendelkezik a könyvtár elnevezésű intézmény működéséhez szükséges alapfeltételekkel. Márpedig a hódmezővásárhelyi Bethlen Gá-

bor Gimnáziumban a legeslegalapvetőbb feltétel hiányzik. Nincs olyan helyiség, amelyben a korszerű igényeknek és feladatoknak megfelelő könyvtárat lehetne berendezni ebből a hatalmas gyűjteményből. Mind az ifjúsági, mind a tanári részlegben — az *Irányelvek* óta ez a kettség nem tekinthető korszerűnek! — kettes-hármas sorokban szoronganak a könyvek az ócska, rozszant polcokon. Nincs olvasószoba, nincs folyóiratállvány, nincs könnyen hozzáférhető katalógusrészleg, nincs egy csöndes sarok, ahol a látogató leülhetne, böngészhetne, olvashatna, kutathatna.

Ennek a „könyvtár”-nak csupán egy esztendeje van (!) saját írógépe, és csupán két esztendeje van fűthető helyisége. Addig? Télen — tanítási időben!! — lényegében nem lehetett használni, és ha mégis, akkor csak azért, mert az olyan megszállottak, mint *Tölcsey István* és *Imolya Imre*, a dermesztő fagy ellenére is bemerészkedtek a könyvespolcok közé.

Pedig az átépítési tervek már 1964-ben elkészültek, és minden jel arra mutatott, hogy a negyedik öt éves terv végére korszerű iskolai könyvtára lesz a nagyhírű és nagymúltú gimnáziumnak. A *beruházási korlátozás* azonban szertefoszlatta a reményeket. Pillanatnyilag az a helyzet, hogy talán az ötödik öt éves tervben...

Szó volt arról is, hogy a szomszédos „ógimnázium” épületében működő közlekedési igazgatóság Szegedre költözik, s akkor a kevéssé használt állományt — mintegy 15–20 000 kötetet — ott tárolnák. Átmeneti megoldásnak ez is jó lett volna — ritkította volna a használhatatlanul zsúfolt könyvsorokat —, noha egyáltalán nem segíthetett az alapvető gondokon. Am a beruházási fék Szegeden is leállította az irodaház építését.

Egyelőre tehát marad minden a régi-ben.

Mellesleg: az átépítési tervek sem megnyugtatók számomra. A földszinti helyiség alatt „kitermelnek” a földet, a szuterénben helyeznék el a múzeális anyagot, a felső szint lenne az olvasóteremmel egybekötött kölcsönzőhelyiség és a keresett állomány raktára. Erősen kétkellem — a vásárhelyiekkel ellentétben —, hogy ez a legjobb megoldás!

A vásárhelyi iskola könyvgyűjteménye

A *CITATEL*, a szlovák könyvtárosok lapja 1972. évi 11. számában több magyar vonatkozású írást jelentetett meg: ismerteti a nemzetközi könyvvé Magyarországi eseményeit, képet közöl az új szombathelyi megyei és a csokonyavistontai községi könyvtárról, bibliográfiát ad a lapban 1967 és 1972 között megjelent magyar vonatkozású cikkekről. Recenziós rovatában, a vállalkozás fontosságának kijáró figyelemmel és segítő szándékú bírálattal vizsgálja az Országos Széchényi Könyvtár Hungarica, Külföldi folyóiratszemle c. bibliográfiáját. (fti)

A HÓNAPZAVASÁNK BETHLEN GÁBOR GIMNÁZIUM 250. ÉVFOLYALÓZÁNA

JONOSZTÁZ

CEMÉRŐ MŰ

Andante, maestoso, 1, 60

STEINER BÉLA

1. *Te e-ké-vel, te ka-la-póccsal, tol-lal,*

2.

ka-la-póccsal, tol-lal,
a ró-zsa amely a kőrökök utánán te-

1. *ign, a ró-zsa il-la-tó val, te*

2. *um, ign, a ró-zsa il-la-tó, mól, te*

3. *rem, a mő ró-zsa il-la-tó-ral, te*

1. *e-ké-vel, te ka-la-póccsal, tol-lal, ka-la-póccsal, tol-lal, mő a*

2. *e-ké-vel, te ka-la-póccsal, tol-lal, ka-la-póccsal, tol-lal,*

3. *e-ké-vel, te ka-la-póccsal, tol-lal, ka-la-póccsal, tol-lal,*

4. *e-ké-vel, te ka-la-póccsal, tol-lal, ka-la-póccsal, tol-lal,*

Steiner Béla kórusművének első kottaoldala. A mű Juhász Ferencnek a gimnázium 250 éves fennállása alkalmából írt versére készült

nemcsak a helyieké. Nemzeti kincs hever ebben a gimnáziumban. Múltunk egy darabja, művelődéstörténetünk értékes emléke.

Talán nem túlzok, ha megkockázatom, hogy a 250 éves jubileumát ünneplő iskolának az lenne a legméltóbb jutalma és elismerése, ha a magyar művelődésügy csúcservei már a jubileum évében, 1973-ban, feloldanák a „könyvtár” átépítésére elrendelt beruházási tialmat, sőt: jelentékeny anyagi segítséget adnának egy — minden ízében szakszerű és korszerű — új iskolai könyvtár megépítéséhez.

Nehezen hihető, hogy ez nem lehetséges. Országos viszonylatban nem nagy összegekről van szó. Ezt elő kellene teremteni, és — mint *Németh László* tette a Kossuth-díjjal — a vásárhelyiek nyakába „zúditani”.

Megérdemlik.

Győri György

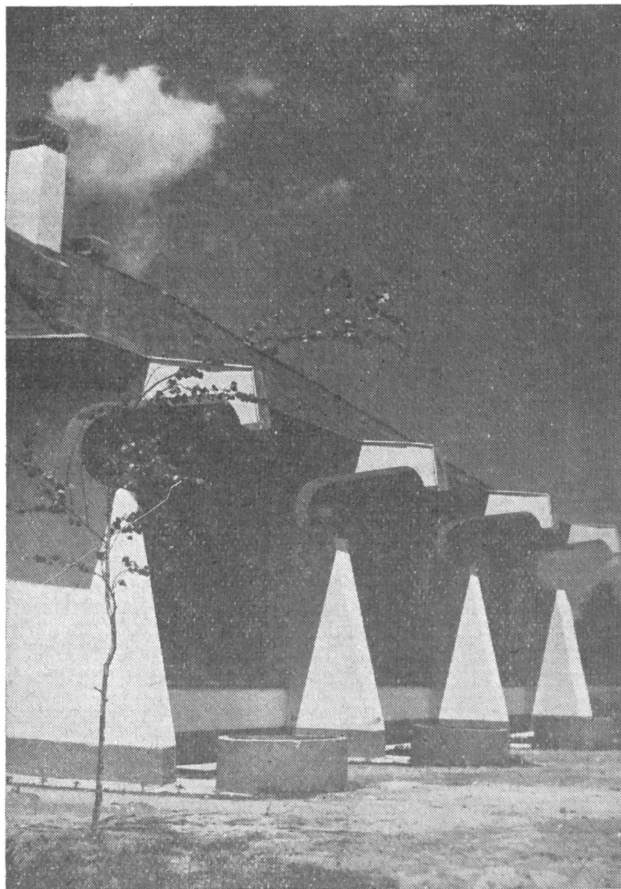
Vélemények az IFLA-tanácskozásról és új könyvtárainkról

A Buch und Bibliothek — korábbi nevén: Bücherei und Bildung — c. nyugat-német szaklap 1972 novemberi számában két cikk is foglalkozik a budapesti IFLA tanácskozással. *Marion Beaujean* cikkében átfogó ismertetést ad az egész tanácskozásról, és az üléseket követő programokról. Különösen a tanácskozás központi témáiról: a könyv és a könyvtár szerepéről, az könyvtártudományról, az olvasáskutatásról, valamint a közművelődési könyvtári

(Public Libraries) szekció ülésén elhangzottakról szól részletesebben. A könyvtárlátogatások során — mint írja — a legnagyobb élménye a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliobusza* volt. Elismeréssel, tárgyilagos hangon emlékezik meg a világvárosi Budapestről, valamint a hagyományos magyar vendégszeretetről, amelyben a házigazdák a tanácskozás résztvevőit egész itt-tartózkodásuk alatt részesítették.

A másik cikkben *Gert-*

rud Seydelmann, a magyar könyvtárügy jó ismerője, a *Miskolci Megyei Könyvtár* és a *Csokonyavisontai Községi Könyvtár* új épületéről ír. Miskolcra teljes részletességgel; a bevezetőben szól magáról a városról is, majd leírja az épületet. Különösen a földszinti helyiségekkel foglalkozik hosszasan, de elismeréssel szól a gyermekkönyvtári, a zenei részlegről, valamint a felnőtt olvasói tér általa mintaszerűnek tartott elrendezéséről, bebútorozásáról. Végezetül megállapítja, hogy a könyvtár néhány technikai megoldása mintaszerű, például a körbefutó árnyékoló teraszok, a beépített fűtés, az alkalmazott anyagok stb. Mindezek a könyvtárnak kellemes lakályosságot adnak egy „klasszikusan” modern légkörben. A csokonyavisontai épületről megállapítja, hogy az új magyar könyvtárépületek általában külföldi, elsősorban svéd hatást tükröznek, ez a könyvtárépület azonban *tudatosan viseli magán a magyar építészeti stílus jellemző elemeit*. Az épület külső és belső részletes leírása után a cikkíró megjegyzi: reméli, hogy Magyarország ezután épülő községi könyvtárainak tervezésénél is úgy össze tudják hangolni a régi és a modern építészeti elemeit, mint ahogy ez a csokonyavisontai könyvtár esetében sikerült. *Gert-rud Seydelmann* megállapításai különösen azért figyelemre méltóak, örvendetésekre számunkra, mivel ő a könyvtárépítészeti egyik nemzetközileg elismert szakértője. (L. M.)

A Csokonyavisontai Községi Könyvtár (Jávori Béla felvétele)

Öt éve működik a paksi lányok-asszonyok klubja

Jubilál a „kiváló” címet viselő Paksi Járási Könyvtár: fél évtizede munkálkodik a Hazafias Népfronttal és a nagyközség nőbizottságával egyetértésben életre hívott lányok-asszonyok klubja, s jelenlegi összeforrottsága további hosszú életet ígér.

Aki egyszer is részt vett a minden hétfőn tartott klubestek egyikén, őszinte jóérzéssel tapasztalja a kör bensőséges hangulatát, *baráti légkörét*. Pedig nincsenek kevesen, a hétről hétre összejövő, mintegy 60—70 klubtag szinte már több, mint amekkora csoport a közösségteremtésre alkalmas. És mégis közösség ez, mégpedig olyan, amelyben leomlanak az eltérő műveltségből, korból és társadalmi rétegből eredő korlátok: fiatal lányok és fejkendősnénikék, háziasszonyok és tanárnők, doktornők ülnek együtt a gyermekkönyvtár meghitt termében, sokan közülük kézimunkák fölé hajolva, s az előadásokat megelőző kötetlen beszélgetés idején ide-oda járnak a sárközi hímezések mintái, hogy matyó vagy éppen kalotaszegi motívumokat kapjon cserébe gazdájuk.

Estztikai nevelés a gyakorlatban — mondhatnánk —, de ez több annál: *önnevelés*, mely a közösségből spontánul indult és terjed, hogy izlést fejlesszen, népi hagyományokat őrizzen és munkálkodásra csábítsa azokat is, akik eddig

kevés hajlamot éreztek magukban az effélére. (Egy fiatal pedagógusnő, aki közele faluból jár be, s odahaza hímezőkört vezet, szétrakja megszámlálhatatlan, szebbnél szebb mintakendőjét, és a jelenlevő középiskolás kislányok valósággal rávetik magukat, — nem kell itt rábeszélés!)

A klub tehát akaratlanul is egy *régí népi hagyományt*, a fonó, fosztóka szokását őrzi, s talán éppen a manuális munka segített egységének megtartásában — ezen akkor is elgondolkozhatunk, ha csöppet sem vonjuk kétségbe a meglévő eleven érdeklődést, amely az előadásokat fogadja.

Szederkényi Lászlóné, a könyvtár igazgatója és a klub irányítója ugyanis olyan erősen benne él az *olvasók közösségében*, hogy pontosan tudja, milyen témák keltenek, s mihez kívánatos fővárosi, mihez helyi előadó.

Ha csak az 1972—73-as évad programfüzetét átlapozzuk, látjuk, hogy szó esik itt pedagógiáról (korosztályokra bontva is, és olyan átfogó témákkal is, mint amilyen pl. Rácz Aranka: *Olvasás és nevelés c. előadása* volt); *lakberendezésről*; *egészségügyi, kozmetikai* kérdésekről; *baromfinevelésről*; de nagyobb tekintésű művelődésről is: *Petőfi és Ady költészete* éppúgy sorrakerül, mint a

A paksi lányok—asszonyok klubjának tagjai a szekszárdi Babits Mihály Művelődési Központ előtt

helytörténeti témák; a *társadalomtörténet* (Szerelem és család a változó időben; A női munka története) éppúgy, mint a *napi politika* és a *népművészet* múltja és mai alkalmazása.

A műsorfüzet minden előadáshoz *kis bibliográfiát* ajánl, könyveket, s az adott témához bőséges cikkanyagot nyújtó lapokat; ezeket az előadás napján ki is állítják, hogy a hallgatók lássák, s válogassanak köztük; néhányan minden alkalommal kedvet kapnak az olvasáshoz, mások — ha egyelőre beérik is azzal, hogy csak „az előadó olvasott helyettük” — esetleg később szakítanak időt arra, hogy kézbe vegyék a könyveket, melyekre már kíváncsiak lettek, s melyeknek szerzőjét, címét följegyezték. (Egyszerre nem is tehetnék, hiszen nincs annyi példány, de azzal, hogy az előadások föl hívják a figyelmet, szinte *hosszabb időre méretezett olvasótervek* alakulnak ki, melyekben összefonódik az ismeretterjesztő- és a hozzá kapcsolható szépirodalom, hogy művelődés, gyönyörködés, szórakozás együtt szolgálja a személyiség gazdagodását.)

A megszerzett ismeret pedig — tudjuk — a kíváncsiság szülőanyja, minden igazi érdeklődéssel olvasott könyv más munkák felé hajt, láncreakciót indít el, a könyvek, akár a kémiai elemek, affinitással vonzzák egymást és ez a vonzókör végtelen.

De a klub nem éri be ennyivel. Időnként *közös kirándulásokat* is szervez: tagjai jártak már Budapesten, együtt nézték meg Babits szülőházát Szekszárdon, elzarandokolnak majd a kiskőrösi

Petőfi-házhoz, és a kézimunka jegyében a kalocsai népművészeti s a kiskunhalasi csipkeházat is felkeresik. Két művelődési autó áll rendelkezésükre ilyenkor, ám azokban sem férnek el. Mégsem marad le egyetlen jelentkező sem: a klubtagok némelyike, főként az orvosnők *saját kocsijukon* szállítják a többieket a mikrobuszok után — valóságos karavánként kanyarogva az országúton. Hogy a baráti együttes összeszokottságát mennyire munkálják e kirándulások, azt mondanunk sem kell.

És hogy a rendszeres foglalkozások hogyan fejlesztik a tagokat, azt hadd példázzam egyetlen, véletlenül hallott beszélgetéssel. Egy idősebb klubtag — be-kötözött, sérült lábbal, botra támaszkodva is, eljött az egyik hétfő estére — be-kopogtatott Szederkényinéhez: mondaná meg, hogy kihez forduljon sírkő mentés ügyében? Mivelhogy a temető régi, több évszázados sírköveit szétrombolják a kőfaragók, modern formájúra alakítják, új felhasználás végett.

Vajon a klub eddigi tevékenysége nélkül is eszébe jutott volna ennek az aszszonynak, hogy az ilyen helytörténeti emlékek megőrzésre méltók? Ha pedig igen, akkor éppen okossága, gondolkodása, közösségi érzése tette a klub egyik oszlopos tagjává.

Az eredményesen munkálkodó könyvtári közösség további tevékenységéhez sikert, *példájukhoz követőket*, a követőknek pedig hasonlóan segítőkész fenn-tartókat kívánunk.

Bozóky Éva

Pillanatsfelvétel három spanyol könyvtárról

Bármely ország könyvtári viszonyait csak úgy érthetjük meg, ha előbb pillantást vetünk könyvkiadására, irodalmára is.

Barcelonában örömmel láttuk, hogy a hatalmas vásárcsarnok vasárnap délelőttöként antikváriummal alakul. Sétaink során mindannyiszor érdeklődve álltunk meg egy-egy könyvsátor előtt: könyvek soha nem látott ritka tömege kápráztatta el szemünket. A budapesti Népköztársaság útjához hasonló, fáktól árnyékolt széles úton, déli szokás szerint a szabad ég alatt kínálták áruikat az eladók. Messziről szemképráztatónak tűnt a magyar könyvknél jobb minőségű, színesebb borítóval készült könyvek tarka tömege. Közelebb lépve azonban kétszeresen is csalódtunk: alig-alig lehetett találni köztük neves, jó író művét, a könyvek legnagyobb része krimi, cowboy-történet volt. A nálunk ismert írók közül leggyakrabban Christian Charrière: Pillangó című művével találkoztunk (3 kiadásban is), egyszer-egyszer Kafka, Proust, Dickens műveivel. Megdöbbentőnek tunk az árak is: a legolcsóbb könyv 25, egy átlagos terjedelmű, 200 oldalas modern regény kb. 130 forintnak megfelelő összegbe került. Nem egy, könyvre éhes spanyol barátunk panaszkodott arra, hogy egy-egy jobb könyv árából 10 liter bort (!) lehet vásárolni.

Ana María Matute, az egyik legnépszerűbb írónő elmagyarázta, hogy az irodalom jelenlegi alacsony színvonalának fő oka a 30 évig tartó szigorú cenzúra volt. A polgárháború után neves írók emigráltak, s most, hogy valamivel oldottabb a helyzet, nincs, aki éljen a viszonylagos szabadsággal.

Az irodalom — számomra elszomorító helyzete — kíváncsivá tett: milyen a könyvtárügy? A válaszért három olyan könyvtárat látogattunk meg, amely hasonló a mi könyvtárainkhoz: Barcelonában a *Katalán Nemzeti Könyvtárat*, Sitgesben (tengerparti üdülőhely) a *barcelonai könyvtár fiókját* és Madridban az *El Ateneo* könyvtárát.

Barcelonában a Katalán Nemzeti Könyvtárat egy több száz éves, boltozatos épületben helyezték el. Az udvarra belépve kellemes hűvösség fogadja a látogatót, körben padok a beszélgetéshez, üldögéléshez. A könyvtárban magasba nyúló boltívek alatt embermagasságú polcok látványba fogad. A kinti 40°-os hőség ellenére bent kellemes hűvös van. Olvasótermek hosszú során át sétáltunk. Ezek szakosított olvasótermek: folyóirat-olvasók, valamint a humán tárgyak, ter-

mészettudományi művek stb. olvasóhelyiségei. Az olvasótermekhez 150 főt befogadó előadóterem csatlakozik, amelyben minden székhez tolmácsberendezést is csatlakoztattak.

A könyvtár speciális gyűjtőköréhez tartozik a katalán irodalom, a történelem és a Cervantes-irodalom. Az évi beiratkozási díj 2,50 Ft-nak felel meg, de a beiratkozáshoz mindenkinek jótálló kell.

A szabadpolcokon ETO szerinti rendben helyezik el a könyveket, a raktárakban nagyság szerint.

Elszomorító képet mutat a katalógus: a gépesítés magas fokán álló könyvtárban csak kézzel írott katalóguscédulákat láttunk, s a lemaradás legalább egyéves. Igen érdekes (csak kissé nehezen használható!) a betűrendes katalógus, amely füzet formává összefűzött lapokból áll. A szak- és a témakatalógusok már a mieinkkel megegyező formájúak.

Beszélgettünk az egyik könyvtárossal is, aki elmondta, hogy a könyvtárosképzésnek Spanyolországban háromféle szintje van: az egyetemi és a főiskolai képzésen kívül a könyvtár maga is tart fent iskolát (a mi gimnáziumi oktató-sunkhoz hasonló szinten). Amikor feltet-

Múzeum jellegű könyvtár Madridban

tem a kérdést, mennyi a könyvtárosok fizetése, kissé szégyenlősen válaszolt: az átlagkeresetet éppen csak eléri. (Az átlagkereset 5000, az átlagos lakbér 1500—2000 forintnak megfelelő pénzüsszeg.)

A *sitgesi könyvtár* szépségben vetekszik a barcelonaiival. Ugyancsak egy régi épületben helyezték el, az udvaron szökőkutak és sok-sok növény csábítja ott-tartózkodásra az olvasókat. Felöltés és gyermekkönyvtári részlegre oszlik. A termek szabadpolcosak, raktár nincs. Az olvasók rendelkezésére betűrendes és szakkatalógus áll. Igen magas, 4850 az egy évre beiratkozott olvasók száma. Ez az adat magyarázatra szorul: Sitges tengerparti üdülőhely, ahová egy-egy felhősebb napon beül a nyaraló valamit olvasgatni, aztán többé a könyvtár felé sem néz.

Ez a könyvtár a barcelonai fiókjaként működik, de kisebb önállósági körrel, mint nálunk a fővárosi hálózatban egy-egy könyvtár: a könyveket a központtól kapja, helyileg évente 3000 Ft-nyi támogatást kap, ebből vásárolhat. (Ebből tán még 40—50 kötetre sem telik!)

Végül néhány szót a *madridi El Ateneo könyvtárról*. Ez az a könyvtár, ahová a legnagyobb várakozással léptünk be, s ahol a legnagyobb volt csalódásunk. Míg a többi könyvtárról legfeljebb a helybeli kiadványok tettek csak említést, addig az El Ateneo megtekintését minden turistakönyv ajánlja — hadd említsem meg Passuth: Örök Hispánia-ját —, mint a kultúra centrumát. Valóban elragadó látvány ez a 150 éves palota annak, aki a turista kíváncsiságával lép be, de sokkal kevésbé tetszik a szakmai szemmel is körültekintő könyvtárosnak. Kellemes végigsétálni az olvasótermek során, betekinteni a dohányszoba, meginni egy kávé a modern berendezésű büfében, az én figyelmemet mégis a raktárak ragadták meg.

Ez az egyetlen könyvtár, amelyik a déli hőség idején sem tart szünetet, s az olvasók legmesszebbmenő igényeit is kielégítve reggel 9-től éjjel 2-ig tart nyitva. (Hazai viszonylatban az OSZK-hoz hasonlíthatjuk: nem kölcsönöz, csak

helybenolvasásra szolgál.) Négy olvasóterme van, különálló kis asztalokkal, ezeken olvasólámpákkal és hamutartóval. Körülbelül egymillió kötet könyve van, a műveket nagyság szerint raktározza. Kilenc raktárából egyetlen van újabb, korszerű polcokkal berendezve, a többi igen elhanyagolt, tülzsúfolt. A könyvtáros elmondta, hogy 50 ezer kötetet nem tudnak használni a raktárhiány miatt. Nem kap köteleespéldányt, emiatt a beszerzés teljesen a fenntartó szerv, a Tájékoztatási és Turisztikai Minisztérium támogatásától függ. Itt valóban tapasztalhattuk a lépten-nyomon megnyilvánuló *pénzhiányt!* A palota málló falai, a raktárak tülzsúfoltága, az iskolai tanévben megnyilvánuló helyhiány mind a több pénz szükségességére utalt. Ugyanakkor a megkérdézett könyvtáros helyzete is itt volt a legrosszabb: havi fizetése a 25 évi munkaviszony ellenére is az átlagfizetés alatt van. Pedig a könyvtáros nemcsak a terem felügyeletét látja el, hanem a könyvkihordás is az ő feladata.

A katalógusban csak a régi anyagot tárták fel hiánytalanul, az új szerzemények *feldolgozásában több éves a lemaradás*. Könyvtáros ismerősünk lemondóan legyintett: ezt már nem lehet behozni.

Az El Ateneo tagdíja is meglepett, az olvasó két lehetőség között választhat: beiratkozáskor 325 Ft-nak megfelelő összeget fizet, és havonta 50 Ft-nyit a hosszabbításért, vagy nem fizet beiratkozási díjat, de a havi tagdíja 100 Ft-nak megfelelő összeg lesz.

Szomorú szívvel léptünk ki a „kultúra palotájából”: ebben az országban a *kultúrára igaz kevés pénz fordítanak*. Egész utazásunk tapasztalatai alapján csak szomorkodni tudtunk ezen, de csodálkozni nem: a könyvek magas ára, a ponyvaregények és a vadnyugati filmek tömege, a színházjegyek magas ára, a magániskolák (ez a legtöbb) magas havi tandíja mellett miért volnának különleges helyzetben épp a könyvtárak!

Benczik Vilmosné

Szilágyi Imre ex librise

„Könyvet a pusztai diákoknak”

Az elmúlt nyáron a *Szabad Föld* című hetilap egyik cikkében *Bajor Nagy Ernő*, az ismert újságíró elmondta, hogy meglátogatott egy Fejér megyei diákotthon, melyben főleg pusztai gyermekek laknak iskolai tanulmányaik idején. Az egymillió forint költséggel kialakított kollégiumban szerzett tapasztalatai azt a jól ismertényt bizonyították, hogy az itt nevelődő gyermekek a tanulásban jócskán elmaradnak szerencsésebb körülmények között élő falusi és városi társaik mögött. A kollégium fennállásának négy éve alatt mindössze egyetlenegy akadt köztük, aki az általános iskola elvégzése után középiskolában tanult tovább. 2,9-es tanulmányi átlaguk miatt — sajnos — ez nem is meglepő. A tanulásban mutatott sikertelenség egyik okát a cikkíró abban látta, hogy a kollégiumokban nevelődő gyermekek nehezen jutnak könyvhöz. A meglátogatott diákotthonnak van ugyan 212 kötetes könyvtára, de ez nemcsak túlságosan kevés, hanem szükségképpen hiányos is; a legfontosabb művek sem találhatók meg benne. Ráadásul a rendszeres gyarapításra sincs pénz, egy év óta egyetlen új könyvet sem vettek. A diákotthon megfelelő és szüntelenül gyarapított könyvtár nélkül olyan — vonta le a végős következtetést a riportter. Lehetne-e segíteni a „pusztai kollégiumoknak” ezen a gondján? Ezzel a kérdéssel zárult a cikk.

Az itt szükségszerűen száraz rövidséggel ismertetett riport és a záró kérdésbe rejtett felhívás örvendetesen nagy visszhangot ébresztett az olvasók körében. Sok levél érkezett a szerkesztőségbe, ezek alaphangját egy egykori tanyai iskolás, ma már idős korú olvasó így fogalmazta meg: „Hogy az ördögbe ne tudnánk segíteni?” Több más levélíróhoz hasonlóan mindjárt közölte is, hogy saját könyvtárából felajánl könyveket a diákotthonok részére. Am egy szikszói pedagógus jó érzékkel azt javasolta levelében, hogy ne könyveket, hanem pénzt gyűjtsenek. Indítson a *Szabad Föld* társadalmi akciót a tanyai kollégiumokban létesítendő könyvtárak támogatására. Nyisson csekk számlát, s legyen az alap egy könyv átlagos ára, 20 Ft. A szerkesztőség jónak találta a javaslatot, az akció terveit egyeztette a Hazafias Népfrontnak az iskolai könyvtárügy támogatását célzó kezdeményezésével, így került meghirdetésre a lap augusztus 13-i számában a *Könyvet a pusztai diákoknak* akció.

A lap következő számában már eredményekről adhatott hírt olvasóinak. Sok

magánszemélyen kívül vállalatok, tsz-ek, intézmények jelentkeztek kisebb-nagyobb pénzádományokkal. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat és a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat 10—10 ezer forint értékű könyvet ajánlott fel. De akadt az ajándékozók közt nyugdíjas tsz éjjeliőr is. A Mezőgazdasági és Élelmiszezsügyi Minisztérium szintén 10 ezer forintot „jegyzett”. (Menet közben úgy döntöttek, hogy egy-egy kollégiumnak 5—5 ezer forint értékű könyvet adnak majd a könyvtár megalapozására.) *Bicskén* a járási hivatal felhívására a Hazafias Népfront községi bizottsága védnökséget vállalt az akció fölött, és ez, az állami gazdaság pedig kétezer forintot adott a helyi kollégiumnak. A *városföldi Petőfi Tsz* szüreti bált rendezett, s ennek bevételéből ezer forintot ajánlott fel kollégiumi könyvtár létesítésére, de kikötötte, hogy a hozzá legközelebb eső kollégiumot kívánja támogatni, ahol tagságának gyermekei tanulnak. Hasonlóan gondolkodott a túrkevei Táncsics Tsz is, amikor ugyancsak a helyi kollégiumnak adott ezer forintot könyvtár létesítésére. A Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa is határozatban foglalt állást a mozgalom támogatása mellett. November 26-án jelentette a *Szabad Föld*: az addigi gyűjtés eredménye 124 455 Ft, amiből kerekén 5 ezer könyvet juttathatnak a kollégiumi könyvtáraknak.

S elérkezett az első könyvgyűjtemény átadásának ideje is. Decemберben a TV Híradó jövőtárból az egész ország láthatta, hogy a *tengelic diákotthon* kis lakói milyen boldogan fogadták a sok szép új könyvet. Az akció azóta is folytatódik.

*

Kik állítják össze a kollégiumoknak szánt könyvadományt? Hogyan történik a szétosztás? Biztosítva van-e a könyvtárak további, tervszerű fejlesztése, gyarapítása? Ezekkel a kérdésekkel fordultunk *Bajor Nagy Ernő*höz, az akció elindítójához és szervezőjéhez.

Bajor Nagy Ernő elmondotta, hogy az ajándékozásban sorakerülő kollégiumot az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum jelöli ki számukra. A könyvállomány összeválogatása a kollégium kívánásglistája alapján történik, s a könyveket a szerkesztőség könyvesboltban vásárolja meg. Ha a kívánt könyv nem kapható, igyekeznek hasonlót küldeni. Ami a könyvtárak további sorsát illeti, a szerkesztőség arra törekszik, hogy megnyerje a helyi politikai és gazdasági vezetőket a kollégiumi könyvtárak to-

vábbi, lehetőleg állandó anyagi és erkölcsi támogatására. Ez elérhetőnek látszik, hiszen a legtöbb kollégiumban az ottani tsz-ek, állami gazdaságok dolgozóinak gyermekei nevelődnek. A szerkesztőség egyébként állandó kapcsolatban van az OPKM-mel, s az akció minden mozzanatát megtárgyalják.

Kisfaludi Sándor, az OPKM osztályvezetője arról tájékoztatót, hogy összeállítottak egy kb. 800 címet tartalmazó alapállományjegyzéket, s ezt akarták a kollégiumoknak átadni, hogy így biztosítva legyen az állomány szakszerű összeállítása. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése vállalta, hogy több ezer példányban sokszorosítja a jegyzéket. Sajnos, a jegyzék december végéig nem készült el, pedig már megkez-

dődött a könyvek szétosztása. A létrejött kollégiumi könyvtárak szakfelügyeletét a megyei iskolai könyvtári szakfelügyelő gyakorolja. (A diákothonok és kollégiumok feladataival, gyűjtőkörével az OPKM folyóiratának, a Könyv és Nevelésnek 1972. évi 4—5. száma foglalkozik. Ugyanebben a számban megtalálhatók az általános iskolai diákothonok 1971—72. évi könyvtári adatai is.)

Drucker Tibortól, a kiadói egyesülés főtákarától a jegyzékekkel kapcsolatban azt a felvilágosítást kaptuk, hogy az OPKM említett összeállítása alapján újat készítenek, ami csak a beszerezhető, illetve a közeljövőben megjelenő művek címeit fogja tartalmazni. Ez a jegyzék 1973 első negyedében készül el.

Simay Norbert

a könyvtárak életéből

A művelődési ház és a könyvtár együttműködése Gyömrőn

A népfront könyvbarát-bizottság ülésének határozata Gyömrőn 1970-ben: „A nagyközségi művelődési intézmény átalakításával egyidőben a parkrészen padokat helyezünk el, melyeket egy-egy községi gazdasági szerv állít fel azzal a céllal, hogy olvasóparkot alakítsunk ki.” Néhai Pál Mihály szobrászművész, a bizottság vezetője a határozat hallatára ezt mondta: „Ha ti olvasóparkot állítotok, én felajánlok egy új, ide készített József Attila szobrot.”

Sajnos, Pál Mihály a szobrot nem fejezhette be, a befejezés fia kezemunkája. A szoboravatáson *Fábián Zoltán*, az Írószövetség titkára már csak érdemeit méltathatta.

A község öt éves közművelődési tervében a művelődési ház és a vele egy épületben lévő könyvtár szoros együttműködését terveztük meg.

A kiindulási alap: egy csaknem tizenkétezer kötettel rendelkező szabadpolcos könyvtár, amely akkor négy, ma már hat kölcsönzőhelyet működtet a nagykiterjedésű község területén, továbbá a művelődési ház a benne tevékenykedő nyolc kiscsoporttal. Mindennek irányítására, illetve a munka végzésére egy főfoglalkozású könyvtáros és egy főfoglalkozású művelődési intézmény vezető hivatott.

A tervidőszak elején végrehajtott átalakítással igyekeztünk az intézményeket még közelebb hozni egymáshoz. A falba nyílést vágtnak, ezzel lehetővé vált

a klubterem olvasóteremként való felhasználása.

Eddigi közös tevékenységünk formái a kialakulás sorrendjében a következők:

Intézményünkben minden esztendőben fogadjuk a végzett nyolcadik osztályosokat. A községnek négy általános iskolája van. A bemutatás forgószínpadszerűen történik.

A könyvtárral közösen rendezzük minden esztendőben a költészet napjának tiszteletére az általános iskolások versmondó versenyét. Ezt iskolai válogató előzi meg, a községi bemutatóra negyven pajtás kerül. Az a cél is vezet bennünket, hogy a versmondók közül alakíthassuk ki a családi és társadalmi ünnepek állandó versmondó gárdáját. 1972-ben e verseny a Dózsa évfordulóhoz kapcsolódott, 1973-ban a Petőfi-évforduló ad tartalmát a rendezvénynek.

Évente két alkalommal együtt rendezük az író-olvasó találkozókat is. Íróvendégeink ilyenkor dedikálni szokták könyveiket.

Az Olvasó népert mozgalomban a *nagykátai úttörők* példáját akartuk követni. Nagykátára a könyvbarát-bizottság vezetőjével és a helyi úttörőház igazgatójával látogattunk el tapasztalatok gyűjtése céljából. Ez után a könyvtár, a könyvbarát-bizottság, valamint a helyi úttörőcsapatok vezetői megállapodást írtak alá, melyben hangsúlyozzák, hogy hosszú ideig tartó, nem egy évre szóló

munkának fogják fel a mozgalomban való részvételt.

Van már figyelemre méltó eredmény is. Az úttörők szép számban visznek könyvet öregek és magányosok lakására. Az a kezdeményezés is jó, melyet a 3. sz. általános iskola három pajtása indított el: saját kis kölcsönzöt rendeztek be otthonukban, háromhétenként visznek könyveket a könyvtárból és otthon továbbadják azokat. A könyvtár kérésére a pajtások felkeresik a késedelmeskedő olvasókat. Ezért jutalompontokat kapnak. Az 1972/73-as tanévben az úttörő csapatvezetőkön kívül a magyar szakos tanárok segítségét is kértük a mozgalom fejlesztése érdekében.

Az általános iskolából már kikerültekkel ifjúsági klubunk foglalkozik. Tagjai közül a „Kell a jó könyv” pályázatra húsz fiatal jelentkezett, kiknek az utolsó szakaszban a klubprogramok keretében író- és könyvismertetéseket tartottunk.

A bejáró dolgozók részére évek óta szeretnénk nagyközségünk korszerű vasútállomásán, egy kihasználatlan helyiségben állomási könyvtárt létesíteni. E létesítendő könyvtár ügyében beadott kérelmünkre öt éven belül immár másodszer kaptunk azonos szövegű válaszelevelet a MÁV-tól. Idézem:

„A vasút veszélyes üzem, ezért üzemvitelével nem egyeztethető össze, hogy az állomás területén, illetve annak elzárt részén az utazással nem összefüggő ténykedés engedélyezhető legyen. A kölcsönkönyvtár munkájának természeténél fogva, az azt felkeresők ott hosszabb-rövidebb ideig tartózkodnának, sőt olyanok is felkeresnék, akik részéről utazási szándék fel sem merül. A nem kívánatos többlettartózkodással nem teremthetünk olyan körülményeket, melyek előidézői lehetnek egy figyelmetlenség folytán előálló balesetek.”

Hadd fűzzünk egyetlen mondatnyi kommentárt a levélhez:

A gyömrői állomáson ugyan nincs utasellátó pavilon, de sok helyen van. Vajon ezekben csak utazni szándékozókat szolgálnak ki, bérleteket és érvényes menetjegyeket kérnek a vendégtől?

A levél ellenére szeretnénk hinni, hogy a vasúti könyvtár, amely a kevés szabad idővel rendelkező bejáró dolgozók számára talán az egyedüli lehetőséget nyújtja az olvasásra, nem túlságosan sokára meg is valósul.

Furuglyás Géza
a gyömrői művelődési ház
igazgatója

Pécs-baranyai könyvtári hét – 1972

A könyvtári események közül Baranya megyében a legkiemelkedőbb az 1972. november 13–18. között megrendezett Pécs-baranyai könyvtári hét volt, melyet a könyvtárközi bizottság, a pécsi székhellyel működő hét nagy könyvtár, a megyei tanács és a városi tanács támogatásával készített elő. A közművelődési és a szakkönyvtárak összefogása lehetővé tette, hogy a hét minden napján reflektorfénybe kerüljenek a könyvtárak szolgáltatásai.

A könyvtári hetet a Baranya, Fejér és Somogy megyei *gyermekkönyvtárosok háromnapos tapasztalatcseréje* vezette be. Erről és a következő hét eseményeiről is rendszeresen tájékoztatta olvasóit a Duna-túli Napló, a hallgatókat pedig a Magyar Rádió pécsi stúdiója.

A könyvtári héten minden könyvtár egy-egy meghatározott napra időzíthette rendezvényeit. A *Baranya megyei Könyvtár napján* a nemzetközi könyvévben kiemelkedő eredményt elért főfoglalkozású és tiszteletdíjas könyvtárosok találkozájára és jutalmazására, majd a könyvtári fórum megrendezésére került sor. Ezen a könyvtár olvasótermében könyvtárosok

és olvasók beszélgettek a könyvtár szolgáltatásairól, problémáiról, terveiről. A megyei könyvtárban egész héten három kiállítást tekinthettek meg az érdeklődők (Szülőföldünk képekben, Idegen nyelvű könyveink, Könyvritkaságok).

Az általános iskolás tanulók pályázatának díjnyertesel

Orsós Mihály, komlói VII. osztályos általános iskolai tanuló átveszi a rajzpályázat első díját (Fodor Pál felvételei)

A Pécsi Városi Könyvtár napján az 1972-ben kiemelkedő munkát végzett könyvtári dolgozók ünnepi összejövetelét és jutalmazását tartották. „Elő pécsi irodalom” címmel pedig a város hat fiókkönyvtárában író-olvasó találkozót rendeztek *Arató Károly, Bárdosi Németh János, Bertók László, Csorba Győző, Galambosi László és Kende Sándor* részvételével. A hétre tervezett kiállítások közül legnagyobb sikere az ifjúsági könyvtár olvasótermében Jávori Béla munkáiból rendezett fotókiállításnak volt, mely az Ember és a könyv kapcsolatát dokumentálta. (L. Könyvtáros 1972/11. sz.)

A főiskolai könyvtári napon a kollégiumi rádióstúdió műsort adott „Ifjúság és könyv” címmel; a kollégiumban irodalmi estet, továbbá könyvkiállítást rendeztek a könyv és az oktatás kapcsolatáról. Ezen a napon jelent meg a Pécsi Tanárképző Főiskola könyvtárának tájékoztatója is.

Az egyetemi könyvtár napján a „200 éves a Klimó Könyvtár” című, a nemzetközi könyvév alkalmával készített és pályadíjat nyert filmet (Könyvtáros, 1972/12. sz.) mutatták be a könyvtár kutatótermében az egyetem oktatói és meghívott vendégek részére. Itt két kiállítást is láthattak az érdeklődők (A szép magyar könyv, A Klimó Könyvtár értékei). A Tudományegyetem állam- és jogtudományi karának kollégiumában Tüskés Tibor a „Könyv a változó világban” címmel tartott előadást, melyet irodalmi est követett.

Az Orvostudományi Egyetem könyvtárában a könyvtár és a KISZ-szervezet közös rendezésében a „Könyv és tudományos kutatás” címmel előadás hangzott el, az egyetem orvosainak, kutatóinak tudományos publikációiból pedig kiállítást rendeztek.

Az SZMT könyvtár napján a főfoglalkozású, tiszteletdíjas és társadalmi munkás könyvtárosok 1972/73. évi továbbképzését *Borsy Károly* előadása nyitotta meg (A gondolattól a könyvig). A közalkalmazottak szakszervezetének alap szervei kultúrbizottsági vezetői számára *Pál József*, a megyei könyvtár módszertani csoportjának vezetője tartott olvasómozgalmi tájékoztatót. A Hírlapolvasó helyiségében két kiállítást rendeztek *Szép könyvek és Az írás története* címmel.

A könyvtári hét időszakában jelent meg a „Pécs-Baranyai Könyvtáros” első száma a Baranyai Közművelődési Könyvtárak módszertani bizottságának kiadásában. (Ismeretetését ld. lapunk más helyén.)

1972 elején a három közművelődési könyvtár az illetékes művelődésügyi osztályokkal, KISZ-bizottságokkal és úttörőszövetségekkel közösen a nemzetközi könyvévvel kapcsolatos témakörben pályázatot hirdetett a könyvtárosok, a középiskolások és szakmunkások, valamint az általános iskolás tanulók között. Ennek értékelésére, eredményhirdetésére és a pályadíjak ünnepélyes kiosztására szintén a könyvtári héten került sor. A könyvtárosok pályázatának első díját *Keszi Erika*, a komlói bányász szakszervezeti körzeti könyvtár munkatársa nyerte el; a második díjat *Lengyel Józsefnének*, a Katádfai Községi Könyvtár vezetőjének, a harmadik díjat pedig *Arany Tóth Tibornak*, a MÉV könyvtárosának ítéltek. Még három könyvtáros részesült nagyobb értékű könyvjutalomban.

Az általános iskolás tanulók rajz-, illetve szöveges pályázatán összesen 13 kisdíj kapott 100–300 Ft értékű könyvvásárlási utalványt. Ezenkívül több értékes pályamunkát részesítettek dicséretben és könyvjutalomban. Az általános iskolások díjnyertes rajzait a díjkiosztó ünnepségen kiállításon mutatták be.

A könyvtári hét hatását, eredményeit nemcsak a különféle rendezvényeken megjelent résztvevők számával lehet lemérni. Azonkívül, hogy a közművelődési és a szakkönyvtárak jobban megismerhették egymás munkáját, problémáit, a hálózatokon belül is erősödött a központi és a tagkönyvtárak kapcsolata.

Krauter Györgyné
a Pécsi Megyei Könyvtár munkatársa

Felolvasások a régi olvasókörokben

Közismert az a tevékenység, melyet a múlt századi olvasókörok, olvasóegyletek tagjaik művelődésének, kulturális felemelkedésének érdekében végeztek. A körok könyvtárai, az oda járó folyóiratok, újságok segítségével fontos feladatot vállaltak az egyszerű emberek olvasási kultúrájának emelésében, ezen keresztül a műveltség terjesztésében.

Hasznos időtöltés őszi estéken

De a művelődésnek egy másik formáját is rendszeresen alkalmazták, melyet a korabeli dokumentumok, *felolvasások* néven említenek. A körok alapszabályaiban majd mindenütt szerepel a célok között a könyvek, folyóiratok kölcsönzésén kívül a „népszerű felolvasások” tartása is. Ennek bizonyítására idézzük a tapolcafői olvasókörok 1886-ban kelt alapszabályának 2. §-át: „A társulat célja: szellemi művelődés, melyet folyóiratok és hasznos könyvek kölcsönzése, tisztességes társalgás, továbbá népszerű felolvasások rendezése által kíván előmozdítani.” A felolvasások tartására ösztönözte az akkori közművelődés vezetése a falusi tanítókat Veszprém megyében a sajtón keresztül is. A *Veszprém* című hetilap, melynek hasonló című elődjét *Eötvös Károly* is szerkesztette, 1876. szeptember 10-i számában a következőket írta: „Az őszi kezdésneként beköszönteni, s vele jönnek a hosszú esték, melyeknek hasznos eltöltése nagyon szükséges lenne, különösen a népre. Figyelmeztetjük újra a tanítókat, s különösen a népszerű felolvasások tartására. Ez esték voltának alkalmasak a háziipar gyakorlására is, midőn a szegényebb nép is otthon kénytelen lenni. Idejét tehát — hassunk oda — ez esték alatt jöra és ne gonoszra fordítsa, az pedig csak akkor történik, ha a tanítók, s népszerű olvasók odahatnak, hogy jóval legye-nek elfoglalva.”

A hivatalos, állami felnőttnevelés hiányában az egyesületekre, olvasókörokra várt az a feladat, hogy foglalkozzanak az iskolákból kikerült — vagy iskolát nem végzett — nemzedék művelődésével. Egy esztendővel előbb, a július 11-i számban erről így vélekedik a megyei lap: „A felnőttek oktatása mai napság csak pium desiderium [jám-bor óhaj]. Volt és nincs... A kormánytól ez ügyben hosszú ideig semmit sem várhatunk.” A társadalomnak magának kell tehát végeznie e nemes munkát, elsősorban az egyletek, művelődési körok által, melyeknek céljuk legyen „... a tudományt népszerű felolvasások közvetítésével terjeszteni.”

A vezetők

A falusi, városi művelődési munkában különösebb biztatás nélkül is ott találjuk a néphez hű tanítókat, tanárokat. A megalakuló olvasókörokben, egyletekben vezetőszerepeket vállaltak, végezték a feladatokat. Az előzőkben említett tapolcafői olvasókörok jegyzője 1877-től 1921-ig *Tóth Kálmán* tanító volt. Ez időszak alatt nemcsak a körok jegyzői teendőit látta el (neki köszönhetjük az olvasókörok életének megörökítését az Emlékkönyvben), hanem egy-két éves szünetektől eltekintve az énekkart is. Hasonló jó kapcsolatról és együttműködésről találunk adatokat a városokban is. Veszprém-ben pl. a polgári társaskör alakulásától kezdve tiszteletbeli tagként regisztrálta a helybeli gimnázium tantestületét.

A Veszprém című lap 1876. december 31-i számában olvashatjuk a következőket: „A veszprémi 'Polgári társaskör' 1868. évi január 5-én tartott alakuló gyűlésében a helybeli gimnázium tanárait egyszer mindenkorra a kör tiszteletbeli tagjává megválasztotta. Folyó hó 24-én tartott választmányi ülésében e határozatot megújította és a tanári karnak a jegyzőkönyvi kivonatot átküldte.” Az egy évvel előbb kelt híradás szerint az iparos olvasókörok rendkívüli nagygyűlése szintén tiszteletbeli tagjává választotta a gimnázium tanári testületének tagjait.

1875-ben alakult meg az iparosifjak művelődési köre, s a gimnázium tanárai Kezdetűl fogva résztvettek a felolvasások tartásában. Ez időtől kezdve rendszeresen találunk a lapban híradásokat a körokben tartott felolvasásokról.

Az ifjak művelődési körében általában vasárnaponként, az iparos olvasókörokben kedden tartották a felolvasásokat, melyekre a tagokon kívül meghívták a lakosságot is.

A lap híradásai szerint népszerűek voltak a felolvasások. Az ifjak művelődési körének megalakulása után egy hónappal már így írt: „Az Iparos Ifjúsági kör is egymás után tartja meg nagy számú hallgatóság mellett, érdekes felolvasásait.” Hasonló véleményt gyakran olvashatunk a felolvasásokról, de a témáikról is találunk adatokat a lapban.

Az előadások témája

A korábbi híradások szerint az iparos olvasókörben 1875 decemberétől 1876 március végéig 13 felolvasást tartottak. Sorrendben ezeket a címeket találjuk: A méter mértékekről; A társulásról; A konyhasóról; A dohányról (két előadás is); A kommunizmus és demokratizmus; A házi nevelésről; A méterrendszerrel; Az óegyiptomiak; A szokásokról; A mesterségek s művészetek keletkezése — s törvényei; A vilanyosságáról; A népszerű építészetről.

Ugyanilyen széles területről halhattak felolvasásokat az ifjúsági művelődési körben is. Egy év alatt, 1875 decembertől kezdve az alábbi 12 címet találjuk a híradások között: Rajzok hazai iparunk történetéből; Az észak-amerikai iparosifjúságról; A tűz és a víz szerepe a Föld átalakulásaiban; A délibábról; A világítógázról; Az ázsiai és európai papíriparról; A magyar színészet és színiirodalom történetéből; Az emberek bőrének ismertetése, különös tekintettel a tapintás szervére; A műveltség fejlődése; A magyar irodalmi társulásokról; A könyvvitelről; A vasárnapi munkaszünetről.

A felolvasók néhány kivételtől eltekintve (*Kompolthy Tivadar*, a helyi lap szerkesztője, *Brenner Lőrinc* építőmester) valamennyien a gimnázium tanárai közül kerültek ki, élükön az igazgatóval, aki mindkét körben tartott felolvasásokat.

Előadó: Simonyi Zsigmond

Az egyesületek vezetősége a tudomány népszerűsítésére megragadott minden alkalmat s lehetőséget. Erről tanúskodik több hír is, mely szerint a veszprémi születésű *Simonyi Zsigmond* nyelvészt, egyetemi magántanárt is felkérték felolvasás tartására. A fiatal, alig 24 esztendő s tudós a felkérést elfogadta és a nyelvtudományról szóló felolvasását 1877. január 2-án megtartotta. A Veszprém című lap tudósítója erről egyebek közt ezt írja: „... Örömmel említjük fel, hogy a 'Polgári társaskör' tágas helyisége zsúfolóság megtelt férfi és nőhallgatósággal, kik a legfeszültebb figyelemmel hallgatták végig a fiatal és rokonszenves külsejű tanár úr felolvasását.” Ismervén *Simonyi* későbbi nyelvtudományi munkásságát, nem tűnik furcsának a cikkíró kifakadása, aki az elhangzottakkal több esetben nem értett egyet, kifogásolta azokat az újszerű megállapításokat, melyek az általánosan elfogadott véleménytől eltértek. Kifogásolta a szók gyökeinek eredetéről szóló fejtegetéseit, melyekben mint írja „merész összehasonlításokat, még merészebb következtetéseket és így etymológiai kényállást tárt elénk. Sajnáljuk, hogy a tanár úr hajlamot árult el bizonyos idegenszerű felfogásra szógyökeink eredetének kinyomozását illetőleg; még inkább sajnáljuk, hogy a ragmássalhangzók átváltoztatása ellen kelt ki az iskolai tanításnál.” De végül is azzal fejezi be, hogy „... örömkre szolgál, hogy ily szorosan tudományos tárgyú felolvasások is tartatnak városunkban, legalább közönségünknek szellemi látköre tágul és nézetei tisztulnak a nyelvtudomány ezer meg ezer ága iránt.” S bízik benne, hogy a bírálat ellenére *Simonyi* máskor is fog tartani hasonló felolvasásokat a városban, „azon szép közönségnek, mely őt most jelenlétével megtisztelte.”

A sajtó beszámolóí mindig nagy érdeklődéssel tudósítanak, egy-két esetben volt gyérebb a látogatottság, az indokolás szerint akkor, ha a felolvasás napja vásári napra esett. Igaz, hogy a témák között a tudományok széles területéről találunk címeket, s közöttük nem egy esetben a legfrissebb eredményekről, felfedezésekről is, mint például a villamosságról, a világítógázról.

A korabeli olvasókörök, társulások a tanítók és tanárok segítségével így próbálták megoldani azt, amit a hivatalos szervek nem végeztek: a nép szellemi felemelését, műveltségének gyarapítását.

Tóth Dezső

Nagy István ex librise

A KÖNYV ÉS AZ IFJÚSÁG ünnepi találkozója Kőbányán címmel gazdag kulturális program keretében az ifjúsági irodalom népszerűsítésére került sor a múlt év végén a főváros X. kerületében. A rendezvényeken tíz író találkozott olvasóival iskolákban és a kerületi gyermekkönyvtárban. A rendezvénysorozat szervezésében a Móra Ferenc Könyvkiadóval együttműködve a kerület valamennyi kulturális intézménye részt vett. (Z. I.)

HANGSTÚDIÓT hozott létre Tatán a művelődési központ, illetve a városi és járási könyvtár. Az új létesítmény egyelőre heti két alkalommal, 16 és 21 óra között látogatható. (SZ)

FEKETE DEZSŐ, a bácsalmási Vörösmarty Mihály könyvtár vezetője Dokumentumok Bács-Kiskun megye munkásmozgalmi történetéhez c. bibliográfiai munkájával elnyerte a Bács-Kiskun megyei Tanács művelődésügyi osztálya által meghirdetett helytörténeti pályázat első díját. (P. E.)

MŰVÉSZI KIVITELŰ emléklappal ajándékozta meg a Hajdúszoboszlói Városi Könyvtár azokat az olvasóit, akik már tíz éve tagjai a könyvtárnak. A Menyhárt József debreceni grafikusművész által készített emléklapok átadására dec. 19-én ünnepség keretében került sor, mely egyben a nemzetközi könyvév helyi záró rendezvénye is volt. Menyhárt József a gyermekkönyvtárnak is tervezett olvasó gyermekeket ábrázoló kedves hangulatú ex librist. (M. I.)

Hírek

HÍRLAPOLVASÓ létesült Tatán a megyei művelődési központ, valamint a városi és járási könyvtár összefogásával. A közös épületben levő két intézmény különböző részlegeibe az összefogás eredményeként 235 féle folyóirat — 327 példányban — jár, köztük 40 külföldi is. A periodikák kezelésével járó teendőket a könyvtár látja el. A hírlapolvasó heti 63 órában áll az érdeklődők rendelkezésére. A városi tanács a periodika-beszerzési keret 16 ezerről 28 ezer forintra való növelésével és a 150 ezer forintos könyvbeszerzési kerettel már a könyvtár „B”-típusú intézményé fejlesztését kívánja elősegíteni. (SZ)

VILÁGVÁROS SZÜLETIK címmel kiállítás nyílt a múlt év decemberében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában Pest Buda és Óbuda egyesítésének 100. évfordulója alkalmából. A kiállítást február végéig tekinthetik meg az érdeklődők. (Z. I.)

KODÁLY ZOLTÁN 90. születésnapjáról emlékezett meg a Székesfehérvári Megyei Könyvtár Zenei esték c. sorozatában. A bevezető előadást Gráfné Forrai Magdolna tartotta, majd a könyvtár olvasói lemezzel hallgatták végig a Psalmus Hungaricust.

SZEMÉLYI VÁLTOZÁS történt a Komáromi Városi-Járásai és a Bicskei Községi Könyvtár élén: a komáromi könyvtár új igazgatója Szerencse Ferencné lett; a bicskei könyvtáré pedig Börcs János, aki eddig Tatabányán vezette a megyei könyvtár gyermekrészlegét. A bicskei könyvtárból 11 évi igazgatói működés után a Pest megyei Könyvtárba lépett át Rohács Ervin.

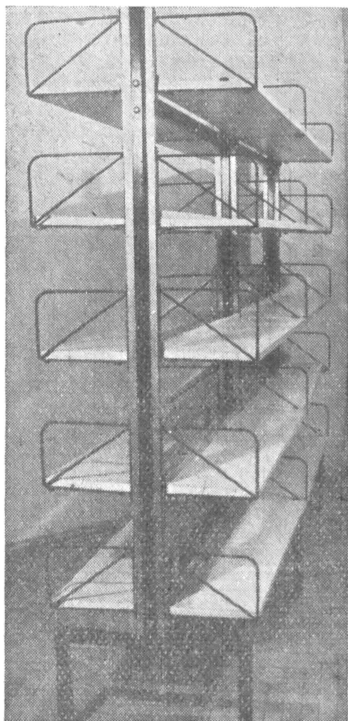
ÚJ KÖNYVTÁRHASZNÁLATI RENDSZER lépett életbe Tatán 1973-ban. Az az olvasó, aki a központi könyvtár vagy a 4 fiókkönyvtár valamelyikének beiratkozott tagja, külön beiratkozás nélkül igénybe veheti a többi könyvtár szolgáltatásait is. Ezzel a tanácsai hálózaton belül megszünt a párhuzamos beiratkozás. (SZ)

A művelődésügyi miniszter a Nehézipari Műszaki Egyetem Kohó- és Fémipari Főiskolai Kar jubileumi ünnepsége alkalmából Gábor Iván könyvtárvezetőnek A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetését adományozta.

MERABONA könyvállvány

GAZDASÁGOS!

CÉLSZERŰ!

ESZTÉTIKUS!

A fokozatmentesen állítható polcok mindenfajta könyvméret tárolását lehetővé teszik. Az építőszekrény-elv alapján méteres egységekből bármely méret összeállítható.

Anyaga minden esztétikai igényt kielégít, az alumínium, acél és fa harmonikus kombinációja dekoratív elemként alkalmazható.

Krómozott talpcsavarok egyenlítik ki a padozat esetleges egyenetlenségeit.

Szabadonálló és fal melletti kivitelben készül, 150, 180, 210 cm. magasságban (gyermekkönyvtári, szabadpolcos könyvtári, raktári és lakásban történő használatra).

Kívánságra egyedi méretben is rendelhető! Kérjen részletes árajánlatot!

Gyártja:

TÖVÁLL SZANY

(Győr-Sopron megye)

Tárolásra nem lesz gondja,

Ha a polca: MERABONA

Könyvek Petőfi Sándor születésének 150. évfordulójára

Petőfi költői hagyatékát az elmúlt évtizedekben számtalan, úgyszólván évenként megújított kiadás tette közkinccsé. 1945-től maig versei csaknem 700 ezer példányban jelentek meg, és a kisebb-nagyobb válogatások példányszáma is több százezerre rúg. Nem volt fukar a könyvkiadás a róla szóló tudományos és népszerűsítő művek kiadásában sem. Mégis igaz: a költő szava még nem jutott el mindenkihez, s egyben másban fogyatékosak, vagy éppen elavultak ismereteink Petőfiről. Ezt állapították meg a jubileumi évfordulóra készülődve a Petőfi-kutatók is, meg a könyvkiadók is. Az őszinte számvetésnek meglett a foganatja. Az elmúlt hónapokban, hetekben egymást követték a Petőfi műveiből készült kötetek s a róla szóló tanulmányok, monográfiák, a részletekbe menő filológiai vizsgálódások és a népszerűsítő munkák, s jönnek majd egymás után, jóformán az esztendő utolsó napjáig, az egészen friss tudományos eredmények. Ami van s ami lesz — együtt — *oly jelentősnek látszik*, hogy elmondhatjuk már ma: Petőfi soha nem kapott az utókortól annyi figyelmet, és Petőfit soha nem kapta meg az utókor olyan mértékben és korszerű értelmezésben, mint a mostani jubileum alkalmával.

Petőfi-kiadások

Első helyen a Széplrodalmi Könyvkiadó vállalkozását kell említenünk; megindult a költő összes műveinek kiadása — a legszélesebb közönségnek szánva. Az első kötet *Petőfi Sándor összes költeményei* címmel, *Borsos Miklós* illusztrációival, 100 ezer példányban jelent meg. A nyomdai kiállítás is igényes, a kötet *Lengyel Lajos* Kossuth-díjas könyvművész tervei szerint készült és nem kevésbé fontos, hogy igen olcsó (30 Ft). A szándék nyilvánvaló: a költőhöz méltó formában és módon jussanak azok, akiknek az otthonában még nincs ott verseinek teljes gyűjteménye.

A szakmai körök, az irodalommal hivatásszerűen foglalkozók igényeit az Akadémiai Kiadó a költő összes műveinek új, *kritikai kiadásával* szolgálja. Az elkészült első kötet az 1838 és 1843 között keletkezett teljes verstermést tartalmazza, az egyes versekre vonatkozó jegyzetekkel, tárgyi magyarázatokkal. Az ötvenes években volt már kritikai kiadása Petőfinek: a megújítást a korábbi kötetek elavultsága (a keletkezéstörténeti jegyzetek hiánya, a művek időrendjének hibái, Petőfi helyesírásának indokolatlan modernizálása) tette szükségessé.

A teljes életmű több kötetre tervezett kiadásának elindításán kívül több válogatás is készült. Közöttük a legkiemelkedőbbet *Vers és próza* címmel a Magvető Könyvkiadó bocsátotta közre. *Csanádi Imre* végezte a válogatást, úttörőként, hiszen először kísérelt meg időrendi válogatást adni a teljes életműből. A keletkezés sorrendjében következnek a művek: versek, levelek, cikkek, drámarészletek. Olyan különböző műfajú írások kerültek így kapcsolatba, amelyek eddig gyakran nem is kaptak azonos kötetben helyet. Ily módon jobban megvilágosodott az életmű belső szerkezete, a költői kibontakozás folyamata. Újszerű az is a válogatásban, hogy jó néhány lírai versből csak egy-két strófa található benne. Az Olcsó Könyvtár olvasói az *elbeszélő költeményeket* kapták a jubileumra, a gyermekeknek *Anyám tyúkja* címmel adott ki gyűjteményt a Móra Könyvkiadó, a költő legismertebb *szerelmes versei* pedig *Reich Károly* illusztrációival jelentek meg. A bibliofilok igényeit három további kiadvány elégítette ki. Az egyik kötetben *Petőfi 12 verse* és *Juhász Ferenc* prologusa kéziratos változatban (faksimilében) és nyomtatásban is olvasható, a másikban a *Nemzeti dal* és *Kodály Zoltánnak* a versre írt kórusműve található faksimilében és nyomtatásban, az *apostol* miniatűr kiadásához pedig *Kass János* készített illusztrációkat.

Könyvek Petőfiről

A mindig aktuális kérdésre: ki volt Petőfi Sándor, mi a lényege, jelentősége költői életművének, Petőfiben mi az élő, a mához szóló — új tudományos és népszerű művek serege segít feleletet adni néhány régebbi kötet (Endrődi Sándor: Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842—1849 — Illyés Gyula: Petőfi Sándor) újonnan való kiadásán kívül.

A marxista Petőfi-kutatás mai állását, sokrétűségét és eredményességét a *Petőfi tüze* c. tanulmánygyűjtemény reprezentálja. A Petőfi-életmű központi jelentőségű kérdésköréit (irodalmi népiesség, a költő forradalmi világnézetének, magatartásának forrásai, a forradalomhoz való viszonya, politikai nézeteinek alakulása) vizsgáló-elemző tanulmányok mellett helyet kaptak a gyűjteményben olyan írások is, amelyek Petőfi és Vörösmarty kapcsolatát, a szerelmes költőt, élettörténetének, költői pályafutásának epizódjait és az utókor magatartásának, ítéletének változásait (Babits, az 1918—1919. évi forradalmak, az erdélyi munkásmozgalom, Révai József Petőfi-képe) mutatják be.

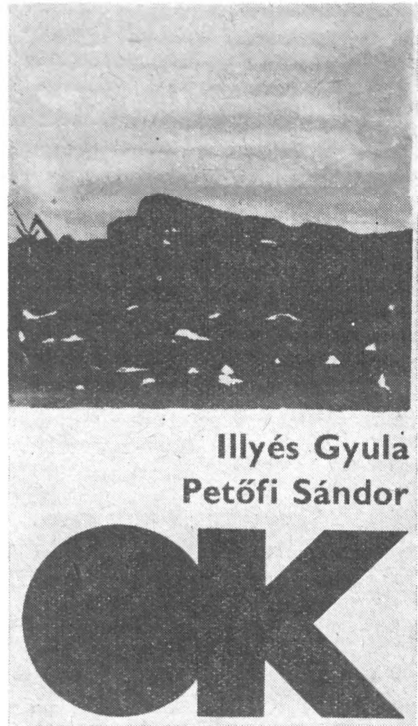
A Petőfi-kutatás két értékes monográfiát is produkált a költő szellemi fejlődésének köréből.

Fekete Sándor Petőfi romantikájának forrásai címmel jelentette meg a pályakezdő költő szellemi fejlődéséről adott összefoglalását. Egy korábbi tanulmányában (Petőfi, a vándorszínész, Akadémiai Kiadó, 1969) meggyőződött már arról, hogy a költői szárnypálgatások időszakában, 1841 nyaratól 1844 nyaráig, mennyire bővületében tartotta Petőfit a színjátszás világa. Mostani munkájában új adatokat közöl és új következtetéseket fogalmaz meg. Úgy látja, hogy a vizsgált periódus Petőfi szellemi fejlődésében fontosabb volt, mint korábban véltük. Adatszerűen igazolja, hogy Petőfi legalább 80 szerző több mint 150 darabját ismerte, s a színpad felől az érett költőt is meghatározó eszmei, világnézeti, esztétikai hatások érték. Ezeket a hatásokat a *lázadó romantika* fogalmával hozza közös nevezőre Fekete Sándor.

Pándi Pál a „Kisértetjárás” *Magyarországon* című monográfiájában az utópista szocialista eszmék magyarországi elterjedését kísérté végig. Könyve első részében az utópista szocialista eszmék hazai fogadtatását vizsgálja az 1840-es évek politikai irodalmában, a második részben Petőfi eszmei fejlődésével foglalkozik 1844-től haláláig. A kor eszméinek és mindenekelőtt az utópista szocializmusnak hatását (az utópista szocialista és kommunista nézetekre az új *szociális eszmék* elnevezést használja) úgy kíséri nyomon Petőfi költészetében, hogy közben állandóan szem előtt tartja a magyar valóság korabeli változásait és azok hatását is. Pándi Pál munkáját egyszerre jellemzi a feltárt új adatok gazdagsága és az ideológiai-politikai-esztétikai elemzés árnyaltsága.

Közelebb Petőfiihez címmel jelentette meg a Szépirodalmi Könyvkiadó a közel-múltban elhunyt *Mezősi Károlynak* napilapokban, folyóiratokban, évkönyvekben elszórva megjelent írásait és néhány új munkáját. A Petőfi-filológia művelői közt sajátos volt Mezősi kutatásának a természete és eredménye. Első fellépésére Petőfi szülőhelyének kérdésében került sor. A szakkörök általános véleményével szemben azt állította, hogy a költő Kiskunfélegyházán született. Vitapartnereinek meggyőzésére temérdek adatot hordott össze, álláspontjával mégis egyedül maradt. Az osztatlan elismerést más témákban hozta meg neki szívóssága, leleményessége, szorgalma. A Petőfi-családtörténet legjobb ismerőjévé vált. Az ő érdeme, hogy megbízhatóan ismerjük Petőfi szüleinek anyagi helyzetét, hogy úgyszólván mindent tudunk a költő 1848. évi képviselőválasztási fellépésének és bukásának történetéről. Fontosat mondott az utolsó napokról, a segesvári tragédiáról, és Petőfi számos művének keletkezés-történetét, valamint nem egy kéziratának viszontagságos sorsát is az ő kutatásai világították meg. Tulajdonképpen alig van Petőfi életének olyan szakasza, amelynek tudományos feltáráshoz ne járult volna hozzá új adatokkal. A gyűjtemény méltóképpen reprezentálja Mezősi teljesítményét, tudományos szorgalmát.

Fekete Sándor tanulmányainak gyűjteménye Petőfi híres ars poeticájától ihletve kapta címét: *Mezítláb a szentegyházban*. A Petőfivel és kortársaival foglalkozó írások szellemét pregnánsabban aligha lehetne summázni. Fekete Sándor bevallott célja, hogy még ma is széles körben élő hiedelmeket cáfoljon meg. (Szellemesen bebizonyítja például, hogy Petőfi tehetséges színész volt és szókimondóan foglalkozik a költő és Széchenyi, illetőleg Kossuth kapcsolatával, konfliktusával.) Természetesen felhasználja a Petőfi-filológia eredményeit is, azonban nem kevés az eredeti, az új a tanulmányok tényanyagában, s főképpen Petőfi-képében. Bonyolult, tépelődő, hamleti egyéniségnek látja, s azt követeli, hogy a leegyszerűsítő, a szólamszerű jellemzésekben elsorvadt Petőfi helyett a bonyolult, a ma is modern, a teljes életművet kell interpretálnia a szaktudománynak.

A Magvető Könyvkiadó jelentette meg *Petőfi koszorú* címmel azt az antológiát, amely a Petőfiről írott korábbi kritikák, levelek, versek, emlékezések jellemző darabjait tartalmazza. A kiadványnak igen nagy a korfestő és dokumentumértéke, hiszen képet ad Petőfi értékelésének a történetéről. *Csanádi Imre* kitűnő válogatásából megtudhatjuk, hogy mennyire sokoldalú és sok irányú vélemény alakult ki a költőről, s hogy a róla való vita egyúttal a legaktuálisabb politikai kérdések megvitatása is volt.

Korunk népszerű műfajával, a dokumentumregénnyel tart rokonságot *Martinkó András* kitűnő összeállítása, a *Petőfi életútja*. A költő írásai, hiteles dokumentumok, megbízható kortársak vallomásai, véleményei és magyarázó-eligazító kommentárok váltogatják egymást a kötetben. *Martinkó* egy sokat próbált, páratlanul tehetséges fiatalembert kelt életre, aki körül megelevenedik a környezet és a kor is. Méltánylandó, hogy a kötet egyszerre felel meg a tudományos és a népszerűsítő igénynek; a Petőfi-szakirodalomban járatlanoknak izgalmas olvasmány, a tájékozottabbak pedig forrásmunkának is használhatják.

Pándi Pál és *Pálmai Kálmán* közös munkája Petőfi Sándorról a Gondolat Könyvkiadó Nagy magyar írók sorozatában jelent meg. A szerzők tudatosan vállalták a népszerűsítő ismeretterjesztés feladatait. A Magyar Klasszikusok sorozat 1955-ben megjelent Petőfi-kötetének előszavát (Pándi Pál munkája volt) dolgozták át, egészítették ki, figyelembe véve a Petőfi-kutatások újabb eredményeit. Az életrajzi kiegészítést elsősorban Pálmai Kálmán végezte, a költői pálya ismertetését-méltatását pedig Pándi Pál folytatta a tizenhét évvel ezelőtt vázolt pályakép nyomán. E kötetrel nélkülözhetetlen könyvet kaptak a diákok és mindazok, akiknek a tankönyvek — megszabott terjedelmük következtében — már nem mondanak eleget.

A gyerekeknek szóló pályaképet, *Így élt a szabadságharc költője* címmel, *Fekete Sándor* írta meg. Olyan szakember, aki a legapróbb részletekig ismeri Petőfi életrajzát. Feketének van tehetsége a tömörítéshez, képes a tudományos elemzésre éppúgy, mint az igényes népszerűsítésre, tud alkalmazkodni a gyerekek szellemi kapacitásához. Könyve különben sok felnőtt érdeklődőnek is hasznos lehet, hiszen mesék és legendák nélkül mondja el Petőfi életéről, munkáiról és koráról a legfontosabbat.

Az eddig megjelent művek szerzői közt kétségtelenül *Hunyady József* a sereghajtó, mert *A viharhadár* című regényes életrajza sikerületlen munka. A szakkritika

kemény véleményt mondott róla; főképpen a költői teljesítmény elhanyagolásáért, a régebbi Petőfi-irodalom kritikátlan felhasználásáért, az anekdoták iránti nagy vonzódásért és az elkoptatott közhelyekért marasztalta el.

Futó pillantás a készülő kiadványokra

A készülő művek közül a fontosabbak:

Petőfi világa címmel reprezentatív albumot jelentet meg a Szépirodalmi Könyvkiadó, amely a korabeli metszetek és dokumentumok fakszimiléivel és mai felvételekkel mutatja be a költő életét, tárgyi és szellemi környezetét. A képanyagot V. Nyilassy Vilma válogatta, a magyarázó, összekötő szöveget *Illyés Gyula* írta. Az *Arcok és vallomások*-sorozatban kap helyet *Juhász Ferenc* készülő Petőfi-könyve. Gyűjtemény jelenik meg *Révai József* cikkeiből, előadásából és kiadatlan jegyzeteiből. Nyomdában van már *Bodolay Géza* Petőfi diáktársaságai című munkája. *Szalai Anna* az 1923-as centenáriumi ünnepséget dolgozta fel *Koszorú csata* című tanulmányában. Egy nyelvészekből álló közösség munkája alapján az Akadémiai Kiadó elindítja a *Petőfi szótára* című többkötetes vállalkozást, a Tankönyvkiadó pedig verselemzések ad ki tanári segédkönyvként, és a marxista irodalomkutatás eddigi eredményeinek a szintéziseként hamarosan megjelenik a három kötetre tervezett *Petőfi-életrajz* első része.

Rádcics József

AZ ISMERTETETT, 1972-BEN KIADOTT MŰVEK

- Petőfi Sándor összes költeményei. Borsos Miklós rajzaival. Szépirodalmi, 1220 l. 30 Ft.
 Petőfi Sándor összes művei. 1. köt. Költemények 1338–1843. Új kritikai kiadás. Sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta Kiss József és Martinkó András. Akadémiai, 450 l. 55 Ft.
 Petőfi Sándor: Vers és próza. Válogatta Csanádi Imre. Magvető, 638 l. 33 Ft.
 Petőfi Sándor elbeszélő költeményei. Szépirodalmi 316 l. 6 Ft. (Olcsó Könyvtár)
 Petőfi Sándor: Tizenkét vers. (Előszó: Juhász Ferenc.) Magyar Helikon, 61 l. 60 Ft. (Fakszimile kiadás)
 Petőfi Sándor: Versek. Válogatta Nemes G. Zsuzsanna. Illusztrálta Reich Károly. Képzőművészeti Alap, 82 l. 38 Ft.
 Petőfi Sándor: Anyám tyúkjá. Versek. Kass János rajzaival. Móra, 58 l. 18 Ft.
 Petőfi Sándor—Kodály Zoltán: Nemzeti dal. Zeneműkiadó, 35 l. 40 Ft. (Fakszimile kiadás)
 Petőfi Sándor: Az apostol. Kossuth, 160 l. 50 Ft. (Műnátúr kiadás)
 Illyés Gyula: Petőfi Sándor. Szépirodalmi, 528 l. 8 Ft. (Olcsó Könyvtár)
 Endrődi Sándor: Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842–1849. Sajtó alá rendezte Benjámín László, Kiss József, Pataki Ferenc. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 544 l. 45 Ft. (Fakszimile kiadás)
 Petőfi tüze. Tanulmányok Petőfi Sándorról. Szerk. Tamás Anna és Wéber Antal. Kossuth—Zrínyi, 577 l. 50 Ft.
 Fekete Sándor: Petőfi romantikájának forrásai. Akadémiai, 156 l. 16 Ft. (Irodalomtörténeti Füzetek 77. sz.)
 Pándi Pál: „Kisértéjtárás” Magyarországon 1–2. köt. Magvető, 69 Ft.
 Mezősi Károly: Közelebb Petőfihez. Szépirodalmi, 450 l. 35 Ft.
 Fekete Sándor: Meztőláb a szentegyházban. Cikkek Petőfiről és kortársairól. Magvető, 255 l. 22 Ft.
 Petőfi koszorú. Szerk. Csanádi Imre. Magvető, 640 l. 40 Ft.
 Pándi Pál—Pálmai Kálmán: Petőfi Sándor. Gondolat, 333 l. 11 Ft.
 Petőfi életútja. Összeállította és kommentálta Martinkó András. Kossuth, 264 l. 65 Ft.
 Fekete Sándor: Így élt a szabadságharc költője. Móra, 208 l. 15 Ft.
 Hunyady József: A viharadár. Eletrajzi regény. Kossuth, 234 l. 14 Ft.

1973-BAN MEGJELENŐ MŰVEK

- Illyés Gyula—V. Nyilassy Vilma: Petőfi világa. Szépirodalmi.
 Fekete Sándor: Petőfi Sándor élete 1. köt. Akadémiai.
 Juhász Ferenc: Petőfi Sándor. Szépirodalmi.
 Révai József: Petőfi tanulmányok. Kossuth.
 Martinkó András: Költő. mű és környezet (Kérdőjelek a Petőfi irodalomban). Akadémiai.
 Bodolay Géza: Petőfi diáktársaságai. Móra.
 Szalai Anna: Koszorú csata. Szépirodalmi.
 Túróczi-Trostler József: Petőfi belép a világirodalomba. Akadémiai.
 Petőfi szótár. 1. köt. Akadémiai.
 Fried István—Szappanos Balázs: Petőfi-versek elemzése Tankönyvkiadó.
 Czuth Béláné—Ésik Zoltán: „Pacsirtaszót hallok...” Tankönyvkiadó.

Szepes Magda
rajza

A Petőfi évforduló könyvtári és helyi kiadványai

PETŐFI BIBLIOGRAFIÁT adott ki az évfordulóra a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A 3000 példányban, sokszorosítással készült, csinos külsejű, jól olvasható, izléseesen illusztrált munka az 1945-től 1972 októberéig nyomtatásban megjelent írásokat tárja föl: azt a rendkívül tekintélyes anyagot, ami Petőfiről bármilyen műfajban és formában, önálló kötetekben, tanulmánygyűjteményekben, szerzői életmű-sorozatokban, folyóiratokban, napi- és hetilapokban itthon és külföldön megjelent (vagy — régi mű esetén — újra megjelent). A bibliográfia, melyet Mitru Ibolya szerkesztett, a Petőfit ábrázoló szobrok, képek méltatásait is fűlsorolja, szintűgy a Petőfivel kapcsolatos zeneművek kottáit, filmforgatókönyveket, valamint a közeljövőben várható jubileumi köteteket is. A kiadványból a KMK 2000 példányt juttatott el a vidéki könyvtáraknak.

PETŐFI ÉS VÁRPALOTA címmel érdekes tanulmányt írt Könczöl Imre, bőszeges adatokkal bizonyítva, hogy milyen szoros szálak fűzték Petőfit Várpalotához. A költő öccse ugyanis 1845-től 1848-ig mézszáros legényként dolgozott Várpalotán, ahol bátyja feleségével együtt meglátogatta. Könczöl adatai és következtetései valószínűvé teszik, hogy a Petőfi naplójában említett „Pesttől távol eső fogadó”, ahol a költő a 48-as francia forradalom híret meghallotta, Várpalotán volt. A fűzetet közösen adta ki a Veszprémi Megyei Könyvtár és a Várpalotai Városi Tanács, példát nyújtván arra, hogy miként lehet az évforduló alkalmával népszerűsíteni Petőfi helyi kapcsolatait és új adatokkal gazdagítani a Petőfi életrajzot.

LANTOM, KARDOM TIED, OH SZABADSÁG! címmel ajánlójegyzéket állított össze a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A kiadvány elsősorban a Petőfi-jubileum megünnepléséhez, a gyermekkönyvtárak olvasószolgálati munkájához és a könyvállomány gyarapításához kíván segítséget nyújtani. A címjegyzék a gyermekek számára is megkönyvíti a válogatást, s ezzel segíti őket, hogy a Magyar Úttörők Szövetségének budapesti elnöksége, a Móra Ferenc Könyvkiadó, a Fővárosi Művelődési Ház és az FSZEK által meghirdetett „Lantom, kardom tied, oh szabadság!” versmondó versenyre felkészülhessenek. (Z. I.)

Andruskó Károly metszete

DOKUMENTUM-MÁSOLATOKAT adott ki a Petőfi jubileumra a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A szép kivitelű, jó nyomású lapok, amelyek kiállítási segédanyagként készültek, valóban jól felhasználhatók, mivel válogatásuk érdekes, változatos, és a figyelemkeltést, tájékoztatást egyaránt szolgálják. Zömükben első kiadások, valamint kéziratok hasonmásai, de a lapok bemutatják a költő életútját és tevékenységének színtereit is arcképek, épületek, tájak ábrázolásával.

RÖPLAP FORMÁJÚ HELYTÖRTÉNETI KIADVÁNNYAL jelentkezett a Petőfi jubileumra a Veszprémi Megyei Könyvtár. A kisterjedelmű, szerény és mégis sokatmondó, információ-gazdag kiadvány kutatók számára is értékes. A Petőfi Veszprém megyében c. rövid bevezető után következik a bibliográfia, mely felsorolja a költőnek a megyében írott verseit, a leveleiből és naplójából e tájra vonatkozó részeket, a Petőfi emléket Pápan őrző kéziratokat, a kortárs szerzők emlékezeit. Legendák címmel a helyi hagyományok alapján följegyzett elbeszélések adatait közli, s azoknak a fontosabb tanulmányoknak a leírását, melyek Petőfi pápai korszakával bővebben foglalkoznak, végül a Veszprém megyében 1845—1942 között megjelent, Petőfivel foglalkozó kiadványok zárják a sort.

TŰZ VAGYOK címmel jubileumi ajánló bibliográfiát és kiállítási segédleteket jelentetett meg a Vas megyei SZMT könyvtár és a Vas megyei Népművelési Tanácsadó. A szép, eredeti és újszerű grafikákat — fiatal megyei képzőművészek munkáit — tartalmazó kiadvány minden rajzához Petőfitől vett, vagy róla szóló idézetek kapcsolódnak. A bibliográfiai részben a monográfiákon, tanulmányokon és Petőfiről szóló verseken kívül a költő képzőművészeti ábrázolásait és azokat a lemezeket is felsorolja a kiadvány összeállítója, *Csider Sándor*, amelyek kiváló művészek előadásában Petőfi-verseket, dalokat, illetve Petőfi-költemények alapján készült zeneműveket tartalmaznak.

A PETŐFI EMLÉKEK PÁPÁN címmel kiadott helytörténeti füzet írója, *rajzolója és szerkesztője, Heitler László* a költő pápai éveire emlékezik: összeállításában Petőfi négy pápai útjáról szólva idéz *Orlay Petrich Soma* és *Jókai* ismert feljegyzéseiből, *Hatvani Lajos* és *Dienes András* adataiból, mindegyiküktől jellemző történeteket, melyeket Petőfi Pápán írt verseivel és a régi városról készült rajzokkal egészít ki. A kiadvány a Petőfi év pápai programját is közli, kiadója a *Magyar Hirdető Pápai Kirendeltsége*.

ILLYES GYULA 70. születésnapjára jelent meg a Petőfi Irodalmi Múzeum 1971—72-es évkönyve, mégpedig kétféle változatban: az egyik csak az Illyésről szóló tanulmányokat közli 175 oldal terjedelemben, a 252 oldalas változat viszont más témájú írásokat is tartalmaz. Az Illyésről szóló munkák közül Béládi Miklós tanulmánya (A költő felel) az 1945 óta írott verseket elemzi és vizsgálja a költőnek a versekben tükröződő világszemléleti útját, nemzetféltő aggodalmait és cselekvésre ösztönző életigenlő szemléletvilágát. Illés László ugyanezek az időszaknak prózai termésével, *Taxner Ernő* pedig Illyés drámáival foglalkozik. Az életmű utóbbi 27 évének ábrázolásához kapcsolódik Szabó B. Istvánnak az Illyés-művek ugyanezen időbeni magyarországi kritikáit vizsgáló tanulmánya is. A többiek tágabb időhatárok között foglalkoznak Illyés működésének egy-egy vonatkozásával: *Kenyeres Zoltán* Illyés irodalomszemléletét, *Rónay László* a *Magyar Csillag* egykori főszerkesztőjét mutatja be; *Pál Ferenc* pedig az Illyés-művek első kiadásainak bibliográfiáját állította össze.

A LATÓHATÁR című, több éves múltira visszatekintő folyóirat 1972 decemberétől kezdve új tartalommal, új formában jelenik meg, mivel célja, rendeltetése is merőben új lett: válogató, tallózó periodikává vált, mely a magyarországi folyóiratok, napi- és hetilapok terméséből kiemeli és újraközi azt, amit szerkesztői a legkiemelkedőbbnek ítélnék. A megújult Látóhatár tehát „digest”, a napjainkban külföldön oly divatosá vált műfajtól azonban eltér abban, hogy nem tömöríti a szövegeket, hanem teljes terjedelmű műveket közöl: elsősorban szépirodalmi alkotásokat, tanulmányokat és kritikákat, de ezenkívül publicisztikai írásokat, riportokat, vitákat és olyan alkotásokat is, amelyek csak a rádióban hangzottak el. Az új folyóirat célja tehát a tájékoztatás, az olvasók kalauzálása az erősen megnövekedett számú periodikatermés java közleményeiben, mégpedig lehetőleg frissen, egy-két hónapos visszatekintés alapján. Az 1973. januári számtól kezdve az utánközléseket válogató cikk-bibliográfia egészíti ki, hogy a meghatározott téma iránt érdeklődő olvasó bővebb kitekintést szerezhessen. A lap főszerkesztője *Szabolcsi Miklós*, főszerkesztő helyettese pedig *Czine Mihály*. A bibliográfiát a *KMK* készíti.

IRODALMI DIÁKTÁRSASÁG MISKOLCON A REFORMKORBAN címmel jelentette meg *Kilián István* tanulmányát a Miskolci Városi Könyvtár a Borsod-Miskolci füzetek Irodalomtörténet c. sorozatának 9. számaként. A kiváló, alapos és érdekesen megírt munka új adalékokkal egészíti ki a téma alapvető művét, *Fodolay Géza* Irodalmi diáktársaságok 1785—1848 c. könyvét, amely a miskolci református líceumról források hiányában alig tesz említést. A miskolci társaság — a többi városokéhoz hasonlóan — szintén nagy szerepet játszott a magyar nyelv tanításáért és ápolásáért folytatott küzdelemben, s a városi közvélemény forradalmasításában is. E körök fontosságát Petőfi — a pápai „Képzőtársaság” alapító tagja — oly mértékben elismerte, hogy maga is megjelent jó néhány városi ifjainak körében. (A *Pilvax*-kör is ezekből a csoportokból nőtt ki.) A társaságok néhol olvasó-társaság elnevezéssel jöttek létre (Miskolcon is), s az iskolai könyvtár mellett külön „magyar könyvtárt” alapítottak, saját pénzükhöz szerezvén be a könyveket és folyóiratokat. *Kilián* a miskolci líceum „magyar könyvtárát” külön fejezetben mutatja be, s ebből kiderül, hogy a végzett diákok a könyvtárt később is támogatták pénzdományaikkal.

Kopernikusz

(1473—1543)

Kerek fél évezreddel ezelőtt, 1473-ban született a lengyelországi Torunban Mikolaj Kopernik, akinek nevét inkább a latinus Nicolaus Copernicus (magyaros írással Kopernikusz) formában ismerjük. Sok mindenhez értett, Krakóban csillagászatot, Bolognában, Ferrarában és Paduában jogot és orvostudományt tanult. Mikor 1506-ban szülőföldjére visszatért, nagybátyjának és gyámjának, Lidzbork püspökének kívánságára fontos szerepet vállalt Warmia tartomány gazdasági és pénzügyi vezetésében, majd a káptalani birtokokat igazgatta. Részt vett a német lovagrend elleni harc megszervezésében, Olsztyń város védelmében, mellékesen pedig nagybátyja házi orvosaként is tevékenykedett.

A csillagászat mindig kedvenc stúdiuma maradt, de ilyen sok egyéb elfoglaltság mellett kevés időt tudott szakítani a megfigyelésekre, sőt megfelelő műszerei is alig voltak. Kutatásai során mégis már 1507-ben kételkedni kezdett az általánosan elfogadott, Ptolemaiosz által megfogalmazott geocentrikus, földközpontú világról igaz voltában. Arra a meggyőződésre jutott, hogy a Nap a központ, körülötte keringenek a bolygók, köztük a Föld is. Heliocentrikus rendszerének vázlatát 1512-ben megírta *Commentariolus* című művében, majd tovább dolgozott tökéletesítésén, logikusabbá tételén. Világképének végleges formáját az 1541-ben befejezett *De revolutionibus orbium coelestium* (Az égi pályák körforgása) című művéből ismerhetjük meg. Elkészülte után egy ideig habozott, hogy kiadja-e, mert tudta: heves támadásokat fog kiváltani. Végül a következményekkel nem törődve nyomdába küldte művét. A kinyomtatott könyvet azonban nem láthatta, mert 1543-ban meghalt, a hagyomány szerint azon a napon, amikor az utolsó ívek kikerültek a sajtó alól.

Ez az 1543. esztendő kimagasló jelentőségű. A középkorban századokon át a tudománytalan „tudomány” jóformán semmit sem haladt előre, most pedig egyszerre három korszakalkotó mű jelent meg, Kopernikusz csillagászatán kívül Petrus Ramus logikája, amely az arisztotelészi meg a skolasztikus logikának hadat üzenve a természetes értelem fontosságát hirdette és Andreas Vesalius *De humani corpore*-ja, az első modern anatómia.

A három könyv közül Kopernikuszét fogadta a legkisebb megértés. Ez érthető is, mert az emberiség addig abban a hit-

ben élt, hogy az ő világa a megváltozhatatlan, mozdulatlan központ, hogy lakóhelyének a kedvéért teremtődött az egész világegyetem, hogy a Napnak, Holdnak és a csillagok létének egyedüli célja a nappalok és éjszakák megvilágítása. Nehéz volt lemondani arról, hogy a Földnek kitüntetett helyzete van. Ez a lemondás ráadásul nemcsak csillagászati, hanem filozófiai szempontból is nagy horderejű. Az ember gondolkozását kizozdította a megszokottból, a középkori megkötöttségből. Engels szerint itt kezdődik „a természetkutatás felszabadulása a teológia hatalma alól”. Luther és Melanchton követői ezért bélyegezték Kopernikusz tanait vallásellenesnek. Ezt tette a katolikus egyház is, csak kissé elkésve: 1616-ban a *De revolutionibus* felvették a tiltott könyvek jegyzékére.

Kopernikusz művének első kiadása hamar eljutott magyar földre, megvásárolta többek közt Zsámboky János, a közép-európai humanizmus kiváló képviselője és Mossóczi Zakariás nyitrai püspök. (Zsámboky példányát ma Debrecenben a református Nagykönyvtár őrzi,

Mossócziét pedig Budapesten az Egyetemi Könyvtár.)

A kopernikuszi világregszer új, nagy jelentőségű, de nem tökéletes. A tömegvonzást nem ismeri, a Nap csak optikai központ és nem a bolygók keringésének okozója. A Naprendszer elszigetelten szemléli, a világmindenséget szerinte az állócsillagok mozdulatlan szférája övezi.

Kopernikusz mégis halhatatlanná tette a nevét azzal, hogy elsőnek határozta meg a bolygók pályáját és ezek egymástól való távolságát. Tanait később nagy utódai tökéletesítették: Kepler, Galilei és Newton, az égi mechanika törvényeinek pontos kidolgozói.

Vértesy Miklós

A hét zeneműve — könyvsorozatban

A hét zeneműve c. könyvsorozat a zenei ismeretterjesztés érdekében, kísérletként született meg. A Rádió és a Zeneműkiadó megállapodása alapján az ugyanilyen című, a zeneirodalom remekeit ismertető rádióműsorok előadásai 1973 januárjától kezdve minden negyedévben előre meg fognak jelenni egy-egy kötetben.

A hét zeneműve c. programban az előadások minden hétfőn reggel a Kossuth, este a Petőfi adón hangzanak el. Ugyanazon a héten háromszor más-más időpontokban hallhatók maguk a művek.

Az új kötetek célja, hogy mindazok, akik a rádióban hallják az előadásokat és

később a zeneműveket, még a zene felhangzása előtt olvashassák a nehezebben megjegyezhető részeket. De segítséget nyújt azoknak is, akik az ismertett zeneműveket az előadásoktól függetlenül kívánják meghallgatni akár a rádióban, akár lemezen, vagy hangverzenyen.

A sorozat első kötete Prokofjev, Mahler, Beethoven, Ravel, Mozart, Puccini, Grieg, Schumann, Palestrina, Franck, Hindemith, Bach és Bartók egy-egy remekművének ismertetését tartalmazza — számos kottapéldával és az ismertett művek Magyarországon forgalomban lévő hangfelvételeinek jegyzékével.

KIS BIBLIOGRÁFIÁK c. szép sorozatában Gárdonyi Géza, Illyés Gyula, Janikovich Ferenc és Henrich Böll munkásságát mutatja be a székesfehérvári SZMT könyvtár. A kiadványok másik típusát a könyvjelzők képviselik, ezek Déryné Széppataki Róza, Hugonnai Vilma és Bánki Donát emlékét idézik.

BEETHOVEN bibliográfiájának 3. kötetét is kibocsátotta az Állami Gorkij Könyvtár, s ezzel teljessé vált az a nagyméretű vállalkozás, amely a magyar könyvtárakban és gyűjteményekben föllelhető Beethoven műveket sorolja föl a lelőhely megjelölésével együtt. A nagy zeneköltő nyomtatásban megjelent műveit leíró harmadik kötetet Gyimes Ferenc és Vavrincz Veronika állította össze, a Gorkij Könyvtár zeneműtárának munkatársai segítségével. A bibliográfia anyaggyűjtése 1971 végével zárult.

Anatolij Kalasnyikov
fametszete: Az egrl
minaret

**KÖZÖS ALLOMÁNY-
GYARAPODÁSI JEGYZÉ-
KET** adott ki 1971. évi beszerzéseiről a Vas megyei tanácsi és SZMT könyvtárhálózat. A jegyzék — elődeihez hasonlóan — magában foglalja a megyei könyvtár, valamint a járási, a városi, a körzeti és a nagyközségi könyvtárak, továbbá az SZMT központi könyvtár, összesen 12 intézmény állománynövekedésének adatait, melyeket a következő csoportosításban közöl: szépirodalom, ifjúsági és gyermekirodalom, valamint tudományos és ismeretterjesztő irodalom. A kötetben megtalálható a könyvtárak címe és nyitvatartási ideje is. A nyitvatartási idő a legtöbb helyen bőven van megszabva, s ez a tény, valamint a majdnem félezer oldalas kötet tiszteletet parancsoló terjedelme egyaránt azt bizonyítja, hogy a megye könyvtárai a legjobb körülményeket kívánták megteremteni a könyvtárhasz-
nálók számára.

A „Kell a jó könyv” olvasópályázat nyertesei és jutalmazottai

A SZOT székház dísztermében került sor a „Kell a jó könyv” olvasómozgalom záróünnepségére, amelyen *Kardos László* akadémikusnak, az MSZBT alelnökének köszöntő szavai után *Nagy Mária* főtítkárra adta át a jutalmakat a szervezésben és propagandában élenjáró könyvtárosoknak és társadalmi munkásoknak. Többen megkapták „A szocialista kultúráért” kitüntetését, az MSZBT aranykoszorús jelvényét, a könyvtári kollektívák pedig a társaság aranykoszorús plakettjét. Tizenegyen társasutazásra mehetnek a Szovjetunióba, és csaknem 150 könyvtáros kapott jutalomként nagyobb értékű vásárlási utalványt és könyveket.

Az érvényes pályázati lapokat tartalmazó szerencsekerékből *Kudlik Júlia* tévé-bemondónó húzta ki a főnyeremény, a Zsiguli 2101-es személygépkocsi szelvényét, amelyet *Homoki Lajos* honvéd, vértessacsai vontatóvezető nyert meg. Kétszemélyes társasutazásban vehet részt a Moszkva—Leningrád útvonalon *Petkóczi Erzsébet*, Budapest XVI. kerületi pályázó. Ugyanerre az útvonalra szóló egyszemélyes társasutazási utalványt nyert *Dudás István* (Veszprém) és *Dobó István* (Ásotthalom). Egyszemélyes moszkvai társasutazást nyert: *Tóth Gusztávné* Budapest XIV. kerületi és *Papp László* dunaföldvári pályázó. További 140-en nyertek értékes tárgyjutalmat, vásárlási utalványt és könyvjutalmat. Nevüket az Ország-Világ 1972. december 20-i száma közölte.

Hat könyvtárost „A szocialista kultúráért” kitüntető jelvénnel jutalmazták: *Balogh Györgyöt*, a Szakszervezetek Budapesti Tanácsának munkatársát, *Cseh Jánosnét*, a Chinoin Gyár könyvtárvezetőjét, *dr. Dán Mihálynét*, a Szekszárdi SZMT Központi Könyvtár vezetőjét, *Hajdú Gézá*t, a Csongrád megyei Könyvtár mb. igazgatóját, *Sándor Ottónét*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársát és *Szaip Istvánnét*, a Péti Nitrogén Művek könyvtárosát. A Szovjetunióba

utazik *Békés György*, a Hatvani Városi Könyvtár igazgatója, *Bodor Ferenéné*, a „Szavária” Cipőgyár könyvtárosa, *Budavári Gusztávné*, az FSZEK munkatársa, *Csizmadia Sándorné*, a Nógrád megyei Könyvtár propagandistája, *Dányi Frigyesné* és *Koloszár Andorné* szekszárdi könyvtárosok, *Szabó Istvánné* és *Tengerdi Istvánné*, az EVIG, illetve a MEDOSZ szakszervezeti könyvtárosa, *Konrád Júlia*, a Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének munkatársa, *Mikó Zoltán*, az FSZEK osztályvezetője és *Gönczi Imre*, a SZOT munkatársa.

Az MSZBT a könyvtárosokon kívül a Művelődésügyi Minisztérium, a Kiadói Főigazgatóság, a Hazafias Népfőnt, a KMK, a Néphadsereg, a Televízió és a Rádió dolgozói közül is többet megjutalmazott az olvasómozgalom támogatása során végzett jó munkájáért. (pti)

Imets László ex librise

KINCSKERESŐK címmel a Móra Kiadó új évkönyv-sorozatát indított, amely évente egyszer, karácsonyra jelenik meg s a meséken, verseken kívül ismeretterjesztő írásokat is tartalmaz. A sok színes képpel és rajzzal illusztrált első kötet a Fiúk, illetve a Lányok évkönyvéhez hasonló összeállítás a 7—10 évesek számára. Kár, hogy a címválasztás alkalmával a szerkesztők nem gondoltak arra, hogy az egyetlen irodalmi gyermeklap a Kincskereső címet viseli, és így az olvasók jogosan várhatnak a laphoz kapcsolódó antológiát vagy évkönyvet, holott a majdnem azonos címen kívül a két vállalkozás között semmi kapcsolat sincs.

A honfoglalástól az Árpád-kor végéig

Múltunk kutatásának újabb eredményei

Az 1970-es évek a nagy jubileumok jegyében telnek el. Az országos jelentőségű évfordulókon kívül városok is jubilálnak: első írásos említésük több évszázados fordulóját ünneplik meg. 1970 I. (Szent) István emlékévé volt, 1972-ben múlt ezer esztendeje, hogy Géza, István apja fejedelem lett, s 1973-ban lesz nyolc évszázada annak, hogy III. Béla trónra lépett. Ezek a jubileumok, de a régóta zajló és mind élénkebb szakviták — melyekről az olvasóközönség csak részben értesült — szükségessé teszik az újabb eredmények rövid összegezését. Természetesen valamennyi vitás kérdésben nem foglalhatunk állást. Elemzésünkben csak a legfontosabb szakirodalomra térhetünk ki, kiegészítve az ismeretterjesztő és a szépirodalommal.

A felszabadulás után elkezdődött a magyar történelem minden részletének szinte teljes újrairása, átértékelése. *Molnár Erik* — aki nem volt tulajdonkép-

pen szaktörténész — nevéhez fűződnek az első, új alapokon készült szintézisek. Igaz, hogy azóta szinte valamennyi megállapítását megkérdőjelezték, illetve túlhaladták, de a kutatás serkentésében, az újfajta kritikai módszer kialakításában játszott szerepét feltétlenül méltányolnunk kell.

Több tudomány tükrében

A honfoglaláskortól az Árpád-kor végéig terjedő időszak kutatását megnehezíti a ránk maradt írásos, tárgyi és hagyományanyag csekély, töredékes volta. Ez már önmagában is szükségessé tette a különféle tudományágak összefogását, amire már a múlt században is volt példa, de ami csak az utóbbi évtizedekben teljesedett ki. A történeti, művészettörténeti, nyelvészeti, néprajzi, irodalomtörténeti kutatások egyre szaporodnak. A gondot csak a módszerek és értékelések összeegyeztetésében fellelhető bizonytalanság jelenti. Csak kevesen vannak, akik a felsorolt tudományágak nagyobb részének azonos szinten értői, s így elfogulatlanul képesek szembeesíteni a sokszor ellentmondásos megállapításokat. Jelenleg mind az eseménysorok időrendi, mind tartalmi vonatkozásai körül izzó viták folynak. Egy-egy szakág kutatói más szakterületek megállapításával szemben még mindig eléggé bizalmatlanok.

A honfoglalást megelőző időszak történetéről most nem bocsátkozhatunk részletekbe, noha ez a korszak is egyre nagyobb rétegek érdeklődését keltette föl, főleg a teljesen tudománytalan sumér-magyar származáselmélet kapcsán.

A honfoglalás körüli eseményekről a legizgalmasabb olvasmányokat a kortársak fennmaradt írásai kínálják. E szövegek legteljesebb — kitűnően kommentált — kiadása Györffy György nevéhez fűződik. Elődeinkről az első biztos híradások az araboktól, illetve a bizánciaktól erednek. E híradások értékelésekor mindjárt a kiindulásnál egy — sokszor alig áthágható — nehézség tornyosul elénk: a népnevek tisztázása. A korai századokban ugyanis a népnév és az et-

nikummegjelölés nem volt mindig azonos. Több népnek még nem is volt kialakult, állandó „neve”.

A végtelen sztyeppén egy-egy nagyhatalmú törzsfő uralma alatt olykor hatalmas terület tarka etnikumú népei egyesültek. A jól ismert szkiták sem egy nyelvet beszélő „nemzet” voltak, a hunok és avarok is sok népet olvasztottak magukba, és később a kazár, illetve a bolgár birodalom szintűgy. A népeknek ebben a kohójában viszonylag későn bukkan fel a „magyar” név. De ki tudja, hogy egy-egy korábbi megjelölés nem a magyarságot takarja-e?

A megtévesztő hajkarika

A magyarságnak a Kárpát-medencébe történt betelepődése idejéről már mind biztosabb segítőtársunk az írások elemzése mellett a régészet is. A tárgyi anyag összegyűjtése és kiadása most folyik. A múlt században megtalált első honfoglaláskori sír óta hatalmasat fejlődött ez a fiatal tudomány. A legutóbbi évtizedekig csak a lovas sírokat rejtő temetőket tartották magyarnak (a halott férfiakat díszes ruhában — ebből csak a fémveretek maradtak meg — karddal, lóval, lószerszámmal temették el, melléjük téve az íjat is.) *László Gyula* ezeknek a kis sírszámú soros temetőknek értékelése alapján dolgozta ki elméletét, abból kiindulva, hogy „a temetők képe az élet képe”, a sírok elhelyezése nem esetleges, hanem szigorúan meghatározott. *László Gyula* műve, „A honfoglaló magyar nép élete” máig is a kutatás alapja.

A több száz síros temetőket sokáig szlávnak tartották. Ezek magyarságát — alig több mint egy évtizede — *Szöke Béla* bizonyította be. Azóta az újabb ásatások is igazolták ezt a megállapítást. A kérdést az bonyolítja, hogy a szomszédos országok kutatói — a nacionalizmus maradványaként — részben még ma is elzárkóznak a *bebizonyított valóság* elfogadásától, szlávnak tartva az avar és a magyar leletek nagy csoportjait. Az etnikum bizonyítója — részben még ma is — a sírokban levő „S” végű hajkarika. Erről a magyar kutatás nemrég mutatta ki, hogy a magyarok is *általánosan* használták, így nem tartható kizárólagosan szlávnak.

A tárgyakon kívül egyre nagyobb szerepet kap az antropológiai anyag is. A korábbi méréses módszerek mellett az új kémiai vizsgálatok egészen új távlatokat nyitottak.

A magyar nyelv vallomása

Vegyük még számba szellemi hagyatékunk két forráscsoportját is. Egyik maga a *nyelv*, a szavak vallomá-

sa. A nyelvész, mint régész a földben, egyre mélyebbre ás a rétegekben, megállapítva az ősi finnugor örökséget s a ráakódott törökös, szláv stb. rétegeket. Az eddigi eredmények a finnugor szóképzlet szótárából, illetve a magyar etimológiai szótárból jól áttekinthetők. A nyelvi szakkikkek többsége a *Magyar Nyelv*, a *Magyar Nyelvőr* és a *Nyelvtudományi Közlemények* hasábjain jelenik meg. De elveszne a részletekben az, aki minden apró tanulmányt, szófejtést el akarna olvasni. Aki átfogóan kíváncsi nyelvgtörténetünk IX—XIII. századi szakaszára, vegye kézbe *Bárczi Géza*, *Benkő Loránd* és *Berrár Jolán* kézikönyvét.

A másik forráscsoport a népi hagyományok, a hitvilág anyaga, szokások, mondák, regék stb. vallomása. Ezek körül a legnagyobb a vita, mert sok esetben keletkezésük hozzávetőleges időpontjának meghatározása is szinte lehetetlen. A más népek anyagával való összehasonlítás sem mindig vezet biztos eredményekre. A magyar hitvilág területén főleg *Diószegi Vilmos* ért el kimagasló eredményeket, rendszerbe foglalva az addigi kutatásokat. A mondák, regék népszerűsítő formában való közrebecsátása elsősorban *Komjáthy István* és *Lengyel Dénes* érdeme. *Komjáthy* a hun és a magyar mondakört — melyet oly szívesen dolgoztak fel költőink is — egy-egy keretbe foglalta s egy folyamattá

alakítva, regényes formában átírtá. Lengyel Dénes elsősorban a krónikák — főleg a Képes Krónika — alapján dolgozott. Tartalmilag változatlanul hagyta a szövegeket, csak régies fordulataikat (a tudományos fordítást) a mai magyar nyelvhez közelebb hozta és az olykor töredékes részleteket kerek történetekké formálta.

Mikor volt a honfoglalás?

A felsorolt tudományágak eredményeit elsősorban a régészek és történészek összegezték. Legkiemelkedőbb e téren Györffy György, László Gyula és Dienes István munkássága. A legutóbbi régészeti összegezés Dienes István „A honfoglaló magyarok” című munkája. Nagy és reprezentatív képanyaga (talán túlságosan is csak a „szép” tárgyak bemutatására törekedett), rövid, frappáns, gördülékeny stílusú szövege és pontos forrásutalásai mind a nagyközönség, mind a szűkebb szakmai réteg számára alapvető könyvvé teszik Dienes kötetét. A feldolgozásból kiderül, hogy a használati eszközök, a technika, a ruházat, az életmód egyes vonatkozásainak tekintetében a kor képe már többé-kevésbé letisztult. A vezető réteg szerepe és az egész vezetés mechanizmusa tekintetében azonban sok még a találgatás.

Újabbán egy alapkérdés is vitatott lett: az, hogy a honfoglalás 896-ban következett-e be, vagy megjelentek-e már évszázadokkal korábban is *nagyszámú* magyar etnikumú népcsoportok a Kárpát-medencében? László Gyula „kettős honfoglalás” teóriája már a „Hunor és Magyar nyomában” c. könyvében is szerepelt, de részletesebben csak később fejtette ki. A lényeg az, hogy a VII—VIII. századi későavar néptömegek számottevő része László Gyula szerint finnugor — magyar — etnikumú volt. Ezek a csoportok megérték a magyar honfoglalást is, a magyarság pedig 896-ban már elkerülte szállásterületeiket. A kérdés bonyolult, itt a részletekre nem térhetünk ki. Bizonyos, hogy voltak avar tömegek (nem tudjuk, milyen nagy számúak), amelyek megérték a honfoglalást, csak éppen magyarságuk egyelőre nem bizonyítható.

A kalandozások tekintetében is új eredményekre jutott a kutatás. Az eddig túl egyszerűen értelmezett folyamat új megvilágításba került. A „pásztortársadalom válsága” nem magyar különlegesség, mivel a nomád törzsek többnyire eljutottak ebbe a helyzetbe. A kalandozások a természetben részt nem vevő, illetve abból kiszorult harcosok vállalkozásai voltak.

Györffy György a honfoglalás korában — török és egyéb párhuzamok alap-

ján — kettős fejedelemséget tételezett fel. Árpád szerinte eredetileg a katonai vezető, a „gyula” volt. A szakrális fejedelem, a „küндü” pedig Kurszán, aki a honfoglalás után — szerinte — az aquincumi amfiteátrumban települt le. Tétéle újabbán azzal bővült — ezt Dienes István is elfogadta —, hogy Árpád utódja Szabolcs, akinek nevét csak Anonymus (de nem ilyen értelemben!) és egy földvár, illetve település tartotta fenn. A feltárt X. századi szabolcsi földvár létezése önmagában még nem jelent fedelmi központot (több ilyen, hasonló nagyságú vár akad, csak ezek még nem ismertek régészetileg!). Sőt, jelenleg „Szabolcs” honfoglalaskori létezése sem bizonyítható. A téli-nyári szállásrend, az ország területén való vándorlások is mind gazdaságföldrajzi, mind társadalomtörténeti szempontból valószínűtlennek tűnnek.

A honfoglalók száma

Az egyik legizgalmasabb kérdés a honfoglalás és Árpád-kori népesség száma. Az előbbi időszakra egy arab forrás adatát veszik támpontnak, tudniillik a magyarok fejedelme 20 000 loval vonult ki, s a harcoló és a „polgári” elemek arányából a IX. század végén a teljes népesség félmillióra tehető. Ez nagyon egyszerűnek tűnik, csak az a baj, hogy az alapadat pontossága is vitatható, az átszámítási kulcs pedig legalább ugyanannyira. A népesség a XII. század végén 1,8 milliós, 1330-as 2 milliós tömegének feltételezése is inkább csak „irányszám”.

A kora Árpád-kori társadalomfejlődésben mind jobban igyekeznek hasznosítani a személy- és helynevek vallomását. Legutóbb a „szolgálónépek” rétegének összegező feldolgozása született meg. E szerint a foglalkozásnevekből alakult helynevek (Csatár, Szakácsi, Kovácsi stb.) arra utalnak, hogy az ott élők a fejedelmi — majd a királyi — udvar egy bizonyos szükségletének kielégítésére *tervszerűen*, egy-egy csoportban telepített mesteremberek voltak. A főleg XII—XIV. századi írásos emlékekben fennmaradt helynevek visszavetítését a X—XI. századra azonban megkérdőjelezhetjük. Újabbán az egész Györffy—Heckenast-féle elméletet szellemesen cáfolta Solymosi László.

Szépirodalom a honfoglalásról

Végül a honfoglalás korát feldolgozó szépirodalomra is vessünk egy pillantást. A kép meglehetősen lehangoló. Komolyabb irodalmi értéke csak Kodolányi János „Pogány tüzek” c. művének van az utóbbi évtizedek alkotásai kö-

zül. Az ő sokszor túlzottan is régieskedő nyelvezetét ugyan többször bírálták, de korábrázolása, cselekménybonyolításának harmóniája vitathatatlan. Történelmi művei immár irodalmunk klasszikus értékei. A többi kommersz ifjúsági „tucatregény”. Géza fejedelemről sem született mindmáig színvonalas írói feldolgozás, sőt I. Istvánról is alig. A közelmúltban a gyulai Várszínházban nagy sikerrel játszották *Kós Károly* erdélyi magyar író „Országépítő” c. színművét (a mű előbb csak regény formájában jelent meg, 1934-ben és 1938-ban).

Anonymus szavahihetősége

Az István-jubileum kapcsán tanulmányok és cikkek serege látott napvilágot napi- és hetilapokban, folyóiratokban. Az előbbieket közül Bartha Antalnak a Népszabadságban megjelent cikksorozata emelkedik ki. A kutatás azonban alig haladt valamicskét előre. A kevés írásos forrás elemzése egyhelyben forgássá, sokszor megalapozatlan elméletek melegágyává vált. A királyi korona — mivel hozzáférhetetlen — újabbansok feltételezések tárgya lehetett. Népszerűsítő szándékkal és színvonalasan legutóbb *Balázs György* írt életrajzot I. Istvánról.

Az Árpád-kori forráskutatás terén az utóbbi évtizedekben nagy előrehaladás történt. Európa legkülönbözőbb levéltáraiban a szétszóródott *okleveles anyagunk* összegyűjtésének egyik legmonumentálisabb eredménye Györffy György kitűnő történelmi földrajza első kötetének megjelenése, melyben tisztázta egyes megyék kialakulását, határait, az egyházi szervezetet, a települések elhelyezkedését, sűrűségét, nagyságát stb. Györffy értelmezte újra egyik legvitatottabb Árpád-kori írásos forrásunkat, *Anonymus gesztáját* is. Elemzése a fő kérdésekben megnyugtató, de még mindig sok a homályos pont. Annyi bizonyos, hogy a Geszta helynevei valóság, a földrajzi adatok és építészeti emlékek is meglevő objektumok, de az eredetmagyarázatok és a cselekmény nagy része valószínűleg költött. Korai évszázadaink latin nyelvű történetírását legátfogóbban *Klaniczay Tibor* mutatja be a magyar irodalomtörténeti kézikönyvben.

A középkori fejlődés egyik meghatározója az egyház volt. Róla az első marxista kézikönyv *Mályusz Elemér* műve. Csak az elgondolkoztató, hogy erre negyedszázadot kellett várni. Pedig hogyan ismerhető meg egy korszak annak vezető ideológiája nélkül, s anélkül, hogy az ideológiát terjesztő szervezet — a klérus — történetét feldolgozta volna valaki.

A településtörténeti kutatások is meggyorsultak a felszabadulás után, főleg a falukutatás, amelynek régészeti megalapozója *Méri István*, történeti síkon pedig *Szabó István*. Első falusi házaink részben kör alakúak, jurtaszerűek, részben félig a földbe mélyítettek voltak — az eddigi régészeti adatok szerint. Egy-egy falu 10—15 háznál ritkán volt nagyobb, a 2—300 lelkes falutelepülés már nagyinak számított. Egy-egy város népessége is alig érte el az 1—2 ezer főt.

A korszak művészettörténeti értékei a legismertebbek. Róluk legátfogóbban a kétkötetes magyarországi művészettörténet megfelelő fejezetében tájékozódhatunk. Az építészet új, reprezentatív feldolgozása *Dercsényi Dezső* nevéhez fűződik. Egyes emlékekről főleg a „Műemlékeink” sorozat füzeteiben és a „Műemlékvédelem” c. folyóiratban olvashatunk. A várakról *Gerő László* írt több összefoglalást. (Rendszere merev és kisése egyoldalú, mert csak építéstechnikai és hadtörténeti összetevőket vesz figyelembe.)

Árpád-kori történelmünk legmegrázóbb eseménye az 1241—42. évi tatárjárás volt. A tatárokról és a sztyeppe akkori népeiről az egykori híradásokból Györffy György állított össze kitűnő gyűjteményt. A szépirodalomban a legmonumentálisabb mű Kodolányi János trilógiája IV. Béla koráról. A többi mű irodalmi értéke jóval kisebb. Az egész Árpád-korról az utóbbi évtizedekben kevés regény született (*Geréb László* két műve, *Majtényi Zoltán* és *Fehér Tibor* könyve). Ezek a régi klasszikus értékeket (*Gárdonyi Géza* „Isten rabjai”, *Makkai Sándor* „Sárga vihar”) nem érik el. Esszéiben feltétlenül említést érdemel *Veres Péter* „Bölcs és balgatag őseink” c. kötete. Úgy látszik, szépíróinknak az Árpád-kor nem annyira „hálás” terület, mint a török idők, a kurucok, általában a szabadság- és osztályküzdelmek kora.

Az Árpád-kor egészéről népszerűsítő szinten jó összefoglaló *Hegedűs Gézáé* (Korona és kard). Szaktekintetben külön Árpád-kori kötet nincs, viszont haszonnal forgathatjuk a *Molnár Erik* szerkesztette Magyarország történetének első kötetét.

Az Árpád-kor legfontosabb ténye, hogy a *magyarság meg tudott maradni* a Kárpát-medencében, ott, hol előtte annyi hatalmas, de alkalmazkodásra képtelen nép elvérzett. Népünk véglegesen és teljesen letelepült, kiépült egy szilárd hatalmi szervezet, melyet az anarchikus időszakok sem tudtak végzetesen meggyengíteni. Ellent tudtunk állni a nyugati hódító törekvéseknek. Te-

rületünkön meghonosodott a kor legmagasabb szintű európai kultúrája.

Vázlatos áttekintésünk csak a fő vonalakra térhetett ki, de az említett művek a részletekről is tájékoztatnak. A legfrissebb tudományos eredmények a

szakfolyóiratokból (*Századok, Művészet-történeti Értesítő, Ethnographia, Magyar Nyelv, Archeológiai Értesítő* stb.), illetve a népszerűsítő orgánumból (*Élet és Tudomány, Valóság* stb.) ismerhetők meg.

C s o r b a C s a b a

A Z I S M E R T E T E T T M Ű V E K

- Bárczi Géza—Benkő Loránd—Berrár Jolán: A magyar nyelv története. 1967. Tankönyvkiadó.
Bónis György: István király, az államalapító. = Magyar Tudomány, 1970. 11. sz.
Dercsényi Dezső: Románkori építészet Magyarországon. 1972. Európa.
Dienes István: A honfoglaló magyarok. 1972. Corvina. (Hereditas)
Diószegi Vilmos: A pogány magyarok hitvilága. 1967. Akadémiai. (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 4.)
Eperjessy Kálmán: A magyar falu története. 1966. Gondolat. (Stúdium)
Eperjessy Kálmán: Városaink múltja és jelene. 1971. Műszaki.
Gerő László: Magyar várak. 1968. Műszaki.
Györffy György: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. 1958. Gondolat (Nemzeti Könyvtár)
Györffy György: Tanulmányok a magyar állam eredetéről. 1959. Akadémiai.
Györffy György: Napkelet felfedezése. 1965. Gondolat. (Nemzeti Könyvtár)
Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. köt. 1966. Akadémiai.
Györffy György: A honfoglaló magyarok települési rendjéről. = Archeológiai Értesítő, 1970. 2. sz.
Heckenast Gusztáv: Fejedelmi (királyi) szolgálonépek a korai Árpád-korban. 1970. Akadémiai.
Hegedűs Géza: Korona és kard. Magyarország a XI—XIII. században. 1965. Móra. (Képes Történelem)
László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. 1944. Magyar Élet.
László Gyula: Hunor és Magyar nyomában. 1967. Gondolat.
László Gyula: Kérdések és feltevések a magyar honfoglalásról. = Valóság, 1970. 1. sz.
A magyar irodalom története 1. rész. (Szerk. Kianiczay Tibor) 1964. Akadémiai.
Magyarország története 1. köt. (Szerk. Molnár Erik.) 1964. Gondolat.
A magyarországi művészet története 1—2. köt. (Szerk. Fülöp Lajos) 1970. Corvina.
A magyar történettudomány válogatott bibliográfiája 1945—1968. 1971. Akadémiai.
Mályusz Elemer: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. 1971. Akadémiai.
Szabó István: A középkori magyar falu. 1969. Akadémiai.
Solymosi László: Árpád-kori helyneveink felhasználásáról. = Magyar Nyelv, 1972. 2. sz.
Gárdonyi Géza: Isten rabja. 1964. Szépirodalmi.
Kodolányi János: A vas fia. 1—2. köt. 1961. Magvető.
Kodolányi János: Boldog Margit. 1964. Magvető.
Kodolányi János: Julianus barát. 1966. Magvető, 6. kiadás.
Kodolányi János: Pogány tüzek. 1—2. köt. 1968. Magvető, 2. kiadás.
Komjáthy István: Mondák könyve. 4. kiadás. 1972. Móra.
Lengyel Dénes: Régi magyar mondák. 1972. Móra.
Veres Péter: Bölcs és balgatag őseink. 1968. Szépirodalmi.

MAI MAGYAR ÍRÓK címmel tanulmánykötetet jelentetett meg a szófiai *Nauka i Izkusztvo* Kiadó Juhász Péter válogatásában. A magyar irodalmat a századfordulótól napjainkig bemutató és népszerűsíteni kívánó, igen szép kötet jelentősége, hogy ez az első ilyen jellegű kiadvány Bulgáriában. Czine Mihály a felszabadulás előtti, Juhász Péter pedig a mai magyar irodalomról közöl bevezető tanulmányt, majd többek között Tamási Áron, Déry Tibor, Veres Péter, Németh László, Illyés Gyula, Radnóti Miklós, József Attila, Sarkadi Imre, Nagy László, Sánta Ferenc és Juhász Ferenc portréját rajzolják meg Czine Mihály, Pomogáts Béla, B. Nagy László, Juhász Péter és mások, s így irodalomtörténetírásunk jelenlegi helyzetéről is képet kapnak a bolgár olvasók a kötetből, melyet Natalija Ilieva fordított.

A SAJTÓ TARSADALMI SZEREPÉRŐL szóló külföldi cikkek, tanulmányok, könyvek annotált bibliográfiáját adta ki a Magyar Rádió és Televízió Tömegkommunikációs Kutatóközpontja Szakkönyvtári tájékoztató c. sorozatában. A rádió és televízió kutatóközpontjának e kiadványa új vállalkozás első terméke: ugyanis a kutatóközpont a jövőben bibliográfiákat is kiad az említett sorozatban. Az első kiadvány jól sikerült: az érdekes annotációkkal ismertetett munkák foglalkoznak az újságírók társadalmi helyzetével (megtudjuk pl. hogy Angliában a nők részaránya 25%), a tájékoztatás mai gondjaival, a vélemény-szabadság és a manipuláció kérdéseivel, a kapitalista sajtó gazdasági érdekei következtében fellépő színvonalcsökkenéssel, az újság társadalmi hatásával és a regionális sajtóval. A bibliográfiát Lukács János állította össze.

Munkásmozgalomtörténeti lexikon

A Párttörténeti Intézet és a Kossuth Könyvkiadó közös kiadványa Magyarországon az első, a munkásmozgalom történetét lexikonszerűen összefoglaló mű. Népszerűsítő szándékú, de tudományos igényű a több tucat szerző által készített munka, amely mintegy 56 nyomdai ív terjedelmű és 3500 szócikket tartalmaz. A szakadatlanul áramló információtömegeből igyekezett rögzíteni a jelen és a jövő számára a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom korunkat meghatározó eseményeinek, jelenségeinek, személyeinek szerepéről szóló adatokat, tájékoztató és állást fogláló meghatározásokat. Korszakunk politikai helyzetének hű tükré ez a kézikönyv, amely könyvtárosok, tanárok, történészek, kutatók és a kulturális élet különböző területén dolgozó szakemberek nélkülözhetetlen segédeszköze. A megbízható és hasznosítható adatok tekintetében — a néhány életrajzban előforduló pontatlanságoktól eltekintve — a legjobban sikerült lexikonok nyomdokain halad. *Nagyfokú objektivitás jellemzi* mind a szerkesztési elveket, mind pedig *a tényanyagot*.

A lexikon hét nagyob témakört ölel fel a magyar és a nemzetközi munkásmozgalomból.

1. Az adott terjedelmi keretek között ismerteti a munkásmozgalom történetének kiemelkedő jelentőségű eseményeit. Ezeket az egyes országok munkás- és kommunista mozgalmának történeténél tárgyalja, kivételt képez a magyar munkásmozgalom és azok a nemzetközileg számon tartott események, amelyek ma már általánosan ismertek.

2. Megmagyarázza a munkásmozgalom és a kommunista, szociáldemokrata párt-történet korábban használatos és napjainkban is általánosan számító fogalmait. Ezek a szócikkek csak azokat a fogalmakat ölelik fel, amelyek szorosan kapcsolódnak a munkásmozgalom történetéhez. A lehetőségekhez képest rövid, összefoglaló meghatározás után a magyarázat a fogalom munkásmozgalomtörténeti vonatkozásaira is kitér.

3. Ismerteti az egyes országok munkásmozgalmának történetét. Az európai országok munkásmozgalmaikat tárgyaló szócikkek általában jelentőségüknek és szerepüknek megfelelően mutatják be az illető ország munkásmozgalmának különböző korszakait és áramlatait. Az Európán kívüli országok közül a lexikonban csak azok szerepelnek, amelyekben a munkásmozgalom már önálló szervezeti keretek között él vagy legalábbis kifejlődően van.

4. Vázlatos áttekintést kapunk a ma létező és az elmúlt másfélszáz évben kiemelkedő szerepet betöltött szocialista, szociáldemokrata, kommunista és munkáspártok politikai és szervezeti történetéről; a legfontosabb szakszervezetek szerepéről (országokként). Önálló szócikkek foglalkoznak a nemzetközi szakszervezeti központokkal is.

5. Felsorolja és röviden ismerteti a legfontosabb munkásmozgalmi és munkásmozgalommal szorosan együttműködő nemzetközi szervezeteket, egyesületeket.

6. Közli 750 magyar és 1000 külföldi személyiség rövid életrajzát.

7. Bemutatja a legnevezetesebb szocialista és kommunista eszmeiségű újságokat, folyóiratokat.

A lexikon előszavából megtudhatjuk, hogy az adatok általában 1970, 1971-ből származnak, esetleg újabb források hiánya miatt az 1960-as évek közepéről valók. Viszont a nemrég elhunyt magyar munkásmozgalmi személyiségek közül Uitz Béla, Sándor Pál, Lázár Vilmos 1972-es elhalálozási adata már megtalálható a lexikonban. A magyar és a nemzetközi anyag aránya 45—55%. Ebből is következik az, hogy célszerű lenne egy esedékes második kiadás alkalmával különválasztani a nemzetközi és a magyar anyagot, és magyar munkásmozgalomtörténeti lexikont kiadni a szükséges javításokkal és bővítésekkel.

A lexikon egy-két helyén még az ilyen újszerű munka kezdeti nehézségei érezhetők. Az előszóban is utalás történt a bibliográfiai adatok hiányára. Ez az egyik legfőbb pótolni való második kiadás esetében. Véleményünk szerint az illusztrációs anyag a lexikonból, annak jellegéből következően, nem hiányzik; számos más kiadvány pótolja ezt. Minden bizonnyal sajtóhiba az Ady Endre születési helyét Erdmindszentnek feltüntető adat — Erdmindszent helyett, vagy Velinszky László nevének elírása Velenszky-re. Az előszóban olvashatunk az egyes személyek életrajzáinak közlése körüli problémákról. Itt mégis némi következetlenséget tapasztalunk. Néhány magyar személyiség nem került bele a lexikonba, szemben másokkal, akik talán

valóban kisebb szerepet töltöttek be a munkásmozgalom és a magyar progresszió történetében. Nem találjuk külön szócikkben Bajcsy-Zsilinszky Endre, valamint a magyar nemzeti ellenállás katonai mártírjainak, Kiss János altábornagynak, Tartsay Vilmosnak, Nagy Jenőnek a nevét vagy a Vörös Brigád címszót. Hiányzik Poscher János, Semperger Sándor és Simon pap neve is; rajtuk kívül hiányolható Petőfi Sándor és Kossuth Lajos rövid életrajza azért, mert Táncsics és Vasvári Pál benne van a lexikonban. Annál is inkább, mert van Kossuth Rádió, Petőfi-jelvény és Petőfi téri tüntetés címszó. Viszont Pilsudski, Mussolini, kaptak szócikket. Némelyik név után zavarólag hat — első olvasásra

— az eredeti foglalkozás feltüntetése, főleg külföldi személyeknél. Ilyen pl. az orosz-szovjet lakatos, a vietnami tengerész, amerikai tehergépkocsi-vezető stb. megnevezés, ezek helyett jobb lett volna az átfogó munkás, katona, alkalmazott stb. megjelölés.

A fentiek a könyv értékét nem csökkentik, a rendelkezésre álló rövid idő alatt így is derekas munkát végzett a szerkesztőség és a kiadó, amiért a már megjelent lexikális kézikönyvek mellé nem újabb lexikont, hanem egy merőben új, úttörő jellegű munkát hozott létre. (MSZMP KB Párttörténeti Intézet — Kossuth, 1972. 637 l. 100 Ft.)

Vida Sándor

Tokody Gyula — Niederhauser Emil: Németország története

A szerzők a Németország történetét a művelt olvasóközönségnek szánták. Az első rész a kezdetektől, a germán törzsek történetétől 1789-ig, a francia forradalomig Niederhauser Emil munkája, a második részt, Németország új és legújabb kori történetét, Tokody Gyula írta meg.

Az első rész az egész könyvnek egyharmada csupán, holott csaknem kétezer évet tárgyal, a második, a könyv kétharmad része mindössze másfélszáz évet fog egybe. A mű felosztása tehát elég aránytalan. Ugyanez jellemzi a Niederhauser Emil által írt első részben az egyes irányokról szóló részeket is. A parasztháborúk — noha valóban fontosak — a többi eseményhez képest túl nagy teret foglalnak el. A kulturális részek, bár tévedéstől nem mentesek, sikerültek. (Például Nicolaus Cusanus, a reneszánsz nagy filozófusa soha nem volt pantheista.)

Tokody Gyula, aki az egyetemes történelemtudomány professzora a debreceni egyetemen, politikai, gazdasági és katonai történelmet ad kulturális részek beiktatásával. Írásmódja száraz, kevéssé olvasmányos.

A Tokody feldolgozta korszak elején tulajdonképpen három nagyobb áramlat létrejöttéről beszélhetünk. Az egyik a feudális viszonyokat védelmező irányzat, amely azonban eszmei érveit a felvilágosodás gondolatvilágából merítette. Az irányzat, amelynek egyik szellemi atyja Justus Möser történész volt, a romantika történelemfelfogásában, majd a katolikus nagynémet felfogásban folytatódott, amely a helyi feudális-patriar-

chális viszonyok fenntartása mellett egy laza szerkezetű, Ausztria vezetése alatt álló német egységet tűzött ki célul.

A másik áramlat határozott polgári átalakulást kívánt, a feudális kötöttségek felszámolását és a német államokból egységes polgári nemzet kialakítását. A gyakorlati megvalósítást illetően azonban Németország megújulásának útját valamely fennkölt szellemű fejedelem vezetésével végrehajtott reformokban látta. A későbbiek során ez az áramlat vált a legerősebb társadalom-politikai irányzattá. Számos áttételen keresztül végül is az alkotmányos monarchiát és a felülről — porosz vezetés alatt — végrehajtott nemzeti egységet igénylő liberális irányzatba torkollott. A nagy német gondolkodók és írók többsége is ehhez az irányzathoz állt a legközelebb.

Végül a harmadik áramlat határozottan demokratikus volt, azonban a társadalmi bázis gyengesége folytán izoláltan és szétszórtan jelentkezett. A német demokraták — köztük a mainzi köztársaság vezetői — különös elszántsággal harcoltak a francia köztársaság elleni intervenció háború ellen és kiálltak a francia forradalom társadalmi vívmányai mellett. Az előbbi irányzatnál határozottabban szálltak síkra a német feudális viszonyok gyökeres felszámolásáért és elvetették azt az álláspontot, amely a polgári viszonyok bevezetését és a nemzeti egység megteremtését valamely felvilágosult fejedelemtől várta. A polgári köztársaság és egy német demokratikus konföderáció későbbi hívei számára ez az irányzat készítette elő az eszmei és politikai alapot.

Kant, Fichte, Hegel 1789-et alapjában véve előre mutató fordulatnak tartotta. A köztársasági érzelmű Fichte még a jakobinus diktatúrának is igazságot próbált szolgáltatni, ami merész és eléggé elszigetelt állásfoglalás volt az akkori Németországban. Hegel Napóleonban a „világszellem” megtestesülését látta. Kant pedig a baseli béke hatása alatt írta meg az örök békéről szóló fejtegetéseit.

Herder a humanitás problémáját már a francia forradalom hatása alatt fejtette ki, melynek eszméi és eseményei Goethe-t és Schillert is magukkal ragadták. Viszont elutasították a jakobinus diktatúrát is, de nem feleltek meg nekik a német viszonyok, a kiváltságok birodalma, a hajbókolás és a megaláztatás légköre sem.

A romantikának közel sem voltak olyan kimagasló alakjai, mint a klasszikának. A romantikusok nem csupán a forradalmi utat vetették el, hanem felismerték a kapitalizmus visszariasztó ellentmondásait, s szembehelyezkedtek a polgári ideológia számos tendenciájával is.

Németország jövője attól függött, hogy melyik osztály, illetve állam vezetésével valósul meg a nemzeti egység. Az 1866. év lett a Habsburg monarchia és a német államok történetében a nagy for-

dulópont. A középkorból örökölt, katolikus színezetű egyetemes állameszmét egyszer és mindenkorra legyőzte a protestáns Poroszország által képviselt nemzet-állami gondolat. Ez a burzsoázia győzelme volt még akkor is, ha az arisztokrácia erői vívták ki. Bismarck műve soha nem álmოდott lehetőségeket nyitott meg a német polgárság előtt, de ennek fejében biztosította a porosz junker politikai és katonai elvűségét is. Mivel a polgári átalakulás felülről jövő intézkedések útján ment végbe, befejezetlen maradt. A végeredmény nem a forradalmárok által megálmodott nagynémet köztársaság volt, hanem a militarista szellemű porosz Németország. Az új birodalom területének 65 százaléka, lakosságának 61 százaléka Poroszországhoz tartozott, de az alkotmány fölött is a porosz hegemonia őrködött.

Ennek az új birodalomnak a politikája vezetett a német imperializmushoz, majd Németország első világháborús hatalomvesztéséhez, csakhamar pedig a weimari alkotmány szétzúzásával a második, a hitleri világháborúhoz is, s ennek következtében a két Németország kialakulásához. A két Németország jelenben létrejött alapszerződését a könyv már nem tárgyalja. (Akadémiai, 388 l. 75 Ft.)

Katona Jenő

Dolmányos István: Finnország története

Északi rokonaink múltjáról mindeddig csak egészen rövid összefoglalások jelentek meg, Dolmányos István terjedelmes könyve tehát házagrótló.

A finnek ősei egymástól független vadászó-földművelő törzsek és népcsoportok keretében, pogány isteneket imádvá éltek egészen a XII. század közepéig. Írásos emlék alig beszél róluk. Így őstörténetükre elsősorban az összehasonlító nyelvtudomány segítségével következtethetünk, felhasználva emellett a régészeti és a néprajzi kutatásokat is. (A könyvnek ezt a fejezetét Bereczky Gábor írta.)

A finnek múltja a XII. századtól kezdve lényegesen különbözik a többi európai népétől. A hűbériség kora náluk nem önálló államalapítással, hanem svéd hódítással kezdődött: a svédek három „keresztes” hadjáratot vezettek ellenük. A térítéssel egyidőben kettős, feudális és egyházi adózásra kényszerítették őket, földjüket pedig „keleti tartomány” elnevezéssel országukhoz csatolták. A svédek uralma évszázadokig tartott, miközben a finn területek ismételtelen az orosz-svéd háborúk csataterévé váltak. A har-

mincéves háború idején a svéd csapatok fele finn parasztokból került ki. Svédnek voltak az urak, svéd lett a hivatalos nyelv, svédül tanítottak az iskolákban, svéd nyelven jelentek meg a könyvek, folyóiratok. A finn nyelv érvényesüléséért még az 1809-ben kezdődő orosz uralom alatt is inkább a svéd, mint az orosz nyelv befolyása ellen kellett küzdeni.

A független finn állam csak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után alakult meg. Az önállóság első két évét a vörösek és a fehérek véres polgárháborúja jellemezte. 1920 után a gazdasági és kulturális fejlődés meredeken ívelt felfelé.

Dolmányos könnyen érthető, jó stílusban ismerteti a finn történelmet. Nem hagy ki egyetlen olyan fontos eseményt sem, ami a magyar olvasót érdekelheti; a politikai változások, háborúk mellett kitér a nyelvi, művelődési, irodalmi kérdésekre és ezeken belül a magyar vonatkozásokra is.

Egyetlen nép múltját sem lehet az egyetemes történelem folyamatától különválasztva tárgyalni. Az évszázadokon át ide-

gen uralom alatt álló finnekre ez a megállapítás fokozott mértékben érvényes. De még a két szomszédos elnyomó ország történelmének ismerete sem elég, mert például a cári uralom alatt a finn autonómia kisebb vagy nagyobb mértéke mindig a birodalom kül- és belpolitikai helyzetétől függött, attól, hogy az elleneséges támadások, fenyegetések és a belső forradalmi mozgalmak mennyire kötötték le a cárok erejét. Dolmányos műve e tekintetben mintaszerű, mert az általános társadalmi és politikai fejlődéstörténetbe ágyazva mutatja be a múltat,

s ezen belül a feudalizmus, a nacionalizmus, a kapitalizmus, polgári demokrácia és a szocializmus eszméinek erejét és hatását.

A *Finnország történetének* szövegét 70 kép és néhány térképvázlat egészíti ki, használhatóságát pedig a hazai és a külföldi szakirodalom legfontosabb munkáinak értékelő bibliográfiája, névmutató, valamint a finn és svéd nevek kiejtését magyarázó fejezet segíti elő. Beszerzését minden könyvtár típus részére javasoljuk. (1972. Gondolat, 438 l. 64 Ft. ÚK 721 627.)

V. M.

bibliográfiák

Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzéke

Hungarica melléklet

Az Országos Széchényi Könyvtár évek óta következetesen fáradozik azon, hogy a magyar nemzeti bibliográfia rendszerének kiépítése mellett, illetve avval párhuzamosan, megindítsa a külföldi magyar és magyar vonatkozású (hungarica) irodalom bibliográfiai feltárását. Az igény ezen a téren egyre sürgetőbb: sem a tudományos kutatásban, sem a napi politikai-ideológiai életben nem nélkülözhető a tájékozottság e határainkon túli speciális területéről.

Az OSZK kiadásában megjelenő „Hungarica. Külföldi folyóiratszemle” negyedévi füzetei 1971 óta rendszeres tájékoztatást adnak a külföldi idegennyelvű folyóiratok magyar vonatkozású közleményeiről. (Lásd: Sallai István: „Hungarica. Külföldi folyóiratszemle”, Könyvtáros, 1971. 12. sz. 757—758. l.) A Külföldi Magyar Nyelvű Folyóiratok Repertórium a c., 1972 óta megjelenő negyedévi kiadvány a külföldi magyar nyelvű folyóiratok tudományos értékű, válogatott cikkeit tárja föl. A most ismertetett új vállalkozás a még eddig hiányzó területet kívánja átfogni: az önálló kötetben megjelent, monográfikus hungarica irodalmat hivatott regisztrálni. Ezzel a kurrens bibliográfiai szolgáltatással teljessé vált a kép, illetve a válasz, melyet a „hírünk a világban” kérdésére a bibliográfus adhat. A könyvek, a róluk szóló recenziók és a folyóiratcikkek bibliográfiai feltárása lehetővé teszi, hogy most már teljes szélességben felmérjük nemzeti kultúránk kisugárzó hatását, a határokon túl élő magyarság szellemi arculatát és Magyarországnak azt a képét, mely külföldön,

idegen szerzők munkája nyomán formálódik.

Mint ismeretes, az ugyancsak az OSZK kiadásában megjelenő Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzékének havi füzetei két sorozatban (társadalomtudományok és természettudományok) regisztrálják a magyarországi könyvtárakba folyamatosan beérkező külföldi könyveket, azok lelőhelyeivel együtt. A Gyarapodási Jegyzék Hungarica melléklete az itt közölt anyagból válogatja ki a magyar vonatkozású műveket, és ezek leírását félévenként, szakrendbe csoportosítva adja közre. Felvesz 1. minden magyar nyelvű művet, 2. a magyarról történt fordításokat, és 3. a magyar vonatkozású műveket. Utóbbiak körébe tartozónak tekintik azokat a külföldön kiadott idegen nyelvű munkákat, amelyek egészben vagy részben magyar tárgyú anyagot tartalmaznak.

Mivel e hungarica melléklet csak azokat a műveket veheti fel, amelyek az Országos Gyarapodási Jegyzék előző számaiban már megjelentek, magától értetődik, hogy a forrás korlátai a mellékletre is érvényesek. Csak olyan mű szerepelhet itt, melyet már valamelyik hazai könyvtár megvásárolt és az OSZK Központi Katalógusának bejelentett. (Kisebbségben részben olyanok is, amelyeket a bejelentési kötelezettséget nem vállaló szakkönyvtárak a könyvterjesztő vállalat útján rendeltek és az Országos Gyarapodási Jegyzék munkatársai a könyv beérkezése után, a könyvterjesztőnél feldolgoztak.) Ez a rendszer a közölt anyag tekintetében természetesen nem

lehet mentes bizonyos esetlegességtől. Ezért a teljesség nem kérhető számon a jegyzéktől — bizonyos következtetések azonban levonhatók a hazai könyvtárak, elsősorban a hungarica-irodalom teljességének begyűjtésére kötelezett nemzeti könyvtár gyarapítási munkájára vonatkozólag.

A kezünkben levő kiadvány még próbaszám s összefoglalva adja az 1968-as év beszerzéseinek hungarica-anyagát. (A továbbiakban az 1972-es év anyagából egyéves, majd ezt követően féléves összefoglalások kiadását tervezik.) Mivel a szerkesztők az anyagnak csak nagyon kis hányadánál dolgozhattak autopszia alapján, a hungarica-vonatkozást csak a cím segítségével állapíthatták meg. Vitatott esetekben csak hosszas utánjárásal juthattak bizonyossághoz. Az OSZK feldolgozó osztálya a bejelentett címeknél jelöli a hungarica-vonatkozást, felmerült tehát a kérdés, hogy néhány nagy könyvtárunk nem vállalkozhatna-e hasonló jelölésre, még ha ez egy kevés többletmunkát is jelent számára?

A kiadvány anyagát az Országos Gyarapodási Jegyzékből már ismert, ETO-szakrendszert követő szakcsoportokban tették közzé. Bizonyára a próbaszám sietős szerkesztése magyarázza, hogy az 5/6 szakot egybevonták, sőt még a 770-et (fényképészet) és 796/799-et (sport, játék) is beolvasztották. E helytelen összevonásokat, reméljük, a további számok már kiküszöbölik. Vitatható az ETO számoknak bizonyos esetekben önkényes betűjelekkel való kombinációja. Bár az így kialakított szakcsoportok logikusak, s a hungarica-szemponitú feltárásnak sokkal jobban megfelelnek, mint az adott ETO-számok, a jelölés módján mégis változtatást javasolunk a szerkesztőknek. A történelem szakcsoportjában a korszakok

betűkkel való jelölése szintén felesleges, hiszen az ETO módot ad az időbeli alosztás pontos kifejezésére.

Az előszó nem tisztázza elég pontosan, hogy a jegyzékek milyen kiadványtípusokat vesznek fel. (Pl. az évkönyvek, értesítők, tankönyvek, különlenyomatok, füzetes kiadványok stb. problémája.) A szerkesztésnek a későbbiekben egyértelműen rögzítenie kell ezeket az elveket. Hasonlóképpen ajánljuk a bevezetőket és a tartalomjegyzékek idegen nyelvű közlését is. A betűrendes mutató ezúttal csak a magyar személyek jegyzékét tartalmazza, amit semmi sem indokol, s ráadásul tévedések és félreértések forrásává is válhat. (Így lesz magyar személy pl. Habsburg Mária magyar királynéból.) A jegyzékben szereplő intézmények — 63 budapesti és 14 vidéki könyvtár — kódjeleinek feloldása zárja a kiadványt.

Az Országos Gyarapodási Jegyzék Hungarica melléklete hasznos bibliográfiai segédeszköz, de olvasmányának sem érdektelen. Akit pl. érdekel, hogy a magyar szépirodalomból milyen fordítások jelentek meg külföldön, e jegyzék alapján percek alatt tájékozódhat. (A szerkesztés figyelmébe: a lefordított szépirodalmi műveknél — azonosításuk érdekében — jó lenne az eredeti magyar címet is közölni, amennyiben ez különösebb utánjárás nélkül megállapítható.)

Az eddig elmondottakból is világos, hogy az új hungarica jegyzékkel lényegesen gazdagodnak a kurrens bibliográfiai szolgáltatások. Igazi jelentőségét csak akkor tudjuk majd lemérni, ha már több év anyaga fog rendelkezésünkre állni, s így a jegyzék alkalmas lesz a felvett címeken túlmutató következtetések levonására is. (Próbaszám. OSZK, 1972. IV. 77 l.)

Somkúti Gabriella

A BORSODI IFJÚ OLVASÓK HÓNAPJA alkalmasból pályázatot hirdetett a Miskolci Megyei Könyvtár: az általános iskola hetedik-nyolcadik osztályos tanulóinak Hollós Korvin Lajos: *A Vöröstorony kincse* c. regényéről kellett írniuk, illetve a művet rajzokkal felidézniük, a középiskolások pedig Illyés

Gyula: Petőfi Sándor c. művével foglalkoztak hasonló módon. A pályázatra csaknem 500 tanuló küldött be pályamunkát. A legjobb illusztrációkat a könyvtár kiállította előcsarnokában. Közülük mutatjuk be Nyerges Tibor ózdi gimnazista Petőfi-illusztrációját.

(Sz. Gy.)

Juhász Géza

(1894—1968)

Újabb művel gazdagodott a magyar irodalmi személyi bibliográfiák sora: a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának kiadásában megjelent Juhász Géza műveinek és a róla szóló írásoknak bibliográfiája.

Juhász Géza Debrecenben született, ott tanult és később ott is tanított. Költő és irodalomtörténész, a harmincas években a népi írók mozgalmának egyik teoretikusa volt, részt vett a „Válasz” c. folyóirat megalapításában, s 1945 után a debreceni egyetemen a magyar irodalom tanára lett. Életéről és munkásságáról összefoglaló értékelés még nem készült, ehhez kétségkívül nagy segítséget fog nyújtani a nemrég megjelent, több mint 1600 tételt felsoroló összeállítás.

A számos prózai és versidézzel illusztrált, hangulatos életrajzi bevezető, amely a száraznak tartott bibliográfiai műfajtól többnyire idegen, itt nagyonis helyénvaló, talán azért, mert akárcsak a bibliográfiát, a költő leánya készítette őszinte szeretettel. Hasznos lesz azoknak, akik még nem ismerik Juhász Géza életútját, de bizonyára mond újat azoknak is, akik olvasták műveit.

A személyi bibliográfiák szerkezetét az anyag természete nagyjából meghatározza. Az összeállítás lényegében az általánosan elfogadott gyakorlatot követi: külön csoportban sorolja fel az író saját alkotásait, és külön a róla szóló írásokat. A saját műveket tartalmazó fejezet hat részre oszlik: az első az önállóan megjelent művek címléírásait tartalmazza, a művek után a róluk készült ismertetések, bírálatok következnek. A második rész egy antológiát, két folyóiratot és egy monográfia-sorozatot ír le, amelyek Juhász Géza szerkesztésében jelentek meg. A harmadik részben az általa sajtó alá rendezett művek, a negyedikben a szétszórta, folyóiratok, napilapok hasábjain megjelent szépirodalmi alkotások leírásai találhatók, az ötödikben a fordítások és műfordítások, a fejezet utolsó, hatodik része a szétszórta megjelent tanulmányokat, cikkeket, könyvismertetéseket sorolja fel. Az egyes részekben belül a tételek megjelenésük időrendjében követik egymást.

A második fejezet négy részből áll: az elsőben kaptak helyet az életére, tevékenységére vonatkozó irodalom adatai, a második részben az irodalomtörténeti műveket és lexikonokat sorolja fel, amelyekben szó esik Juhász munkásságáról. A harmadik diákveiről, a negyedik pedagógusi tevékenységéről szolgált bibliográfiai adatokat iskolai értesítők, egye-

temi tanrendek lapszámaira történő hivatkozás, illetve a megadott helyen olvasható adatok ismertetése révén. Ezután találja meg a bibliográfia használója annak a hét versnek címléírását, amelyet Juhász Gézáról, illetve hozzá írtak.

A harmadik fejezet Juhász írásait címük betűrendjében közli, éspedig három csoportra bontva: külön a verseket (e csoport alcíme félrevezető: „Versek közlésük időrendjében”), külön a tanulmányokat, cikkeket, beszédeket, végül pedig a könyvismertetéseket.

A kötetet névmutató, az alkalmazott rövidítések felsorolása, és néhány illusztráció, a legfontosabb művek címlapmásolatai egészítik ki.

A nagy gonddal készült bibliográfia sokszorosított előállítási formája ellenére is rendkívül jó, könnyen áttekinthető tipográfiai elrendezésével tűnik ki. A tételeket sorszámmal látták el, ez lényegesen megkönnyíti a mutató használatát. Kár, hogy a sorszámozást az önálló műveken kívül a leírásuk után felsorolt ismertetésekre is kiterjesztették (ennek következményeként a sorrendben második önálló mű a 8., a harmadik mű a 14., a negyedik mű a 20. sorszámot kapta). Annak ellenére, hogy az összeállítás abszolút teljességre törekedett, az író önálló kötetében megjelent versek címét sehol sem közli, kimaradtak ezek a cím szerinti felsorolásból is. A teljességre törekvés túlzásának kell tekintenünk a hatkötetes magyar irodalomtörténet azon lapszámainak felsorolását, amelyeken csupán Juhász valamelyik tanulmányának címe található, bibliográfiai hivatkozás formájában.

A szépirodalmi alkotásoknak, különösen a költeményeknek címük betűrendjében történő felsorolása hasznos, erősen vitatható azonban, szükséges-e cím szerint felsorolni egyéb műveit is, különösen a könyvismertetések? Ez utóbbiak között, ha az ismertetés címe nem az ismertetett mű szerzőjének nevével kezdődik, akkor csak utalás található a névnl a címre (pl. „Babits Mihály: Az írástudók árulása. L. Az írástudók árulása cím alatt”).

[Összeállította, a bevezető életrajzot írta, utószóval ellátta: Juhász Izabella. Csontos Gábor visszaemlékezésével. Debrecen, 1971. Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára. 229 l. (A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem tanárainak munkássága 5.)]

Pálvolgyi Endre

A Világosság első tíz éve (1960—1969)

Repertórium

A színvonalas és változatos tartalmú valláskritikai folyóirat repertóriumának kiadásával a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* ismét bizonyítja, hogy a hazai — közművelődési jellegű — bibliográfiai munka mértékadó műhelye lehet. A folyóiratrepertórium megjelenése könyvtárosok számára azért is örvendetes, mert (önnön hasznosságán túl) reményt is kelt. Legfontosabb, nap mint nap használt folyóirataink mutatóinak, repertóriumainak hiányát évek óta szövegeszik a könyvtárosok, remélhetjük talán, hogy az *Új Írás*, a *Nagyvilág* (kéziratban már kész) repertóriumai sem késnek soká?

A kötet — egészében igen jó munka — a könyvtári tájékoztatásban és az önálló olvasói tájékozódásban egyaránt hasznos segédletnek ígérkezik. Lapjait forgatva rögvest meglátszik: alapos elemző (cédulázó), annotáló tevékenység gyümölcséről van szó. Szerkezete is átgondolt, következetes. A kiadvány a szerkesztő — Tolnai György — munkáját dicséri.

A szerkezetről tömör, de világosan, könnyen érthetően fogalmazott előszó ad felvilágosítást. A használó percek alatt tisztán látja: mit, hol, milyen módon lehet fel a kiadványban. A szerkesztő anyaga elrendezésére a *tartalmi* csoportosítást választotta — ebből formálódik ki a nyolc kötet tematikus fejezete. Az alfejezetek a témakör természetének megfelelően elsősorban műfajokat különböztetnek el (nagyobb lélegzetű tanulmányokat, vitarovatokat, dokumentumokat, híreket). Ez a szerkezet azért látszik helyénvalónak, mert a *Világosság* mint „világnézeti folyóirat” igen sokoldalú: a valláskritikai, filozófiai, egyháztörténeti témák mellett természettudományi, történeti, irodalmi közlemények is szép számmal találhatók benne. A repertórium fejezetei — a folyóirat állandó rovataihoz igazodva — ezt a változatosságot tükrözik vissza. Az alfejezeteken belül az elrendezés elve általában a betűrend, javarészt a szerzőké (akiknek szignóit, névrövidítéseit a szerkesztő — ha csak teheti — gondosan feloldja), a könyvismertetéseknel viszont a szóban forgó mű szerzője vagy a cím a besorolás alapja. A lap gazdag képzőművészeti reprodukciók és rajzos anyagát kétféleképpen lehet visszakeresni: vagy a témakörön belül, a címléírásokban szereplő „III.” (illusztrált) jelzések segítségével, vagy a VII., irodalmi, művészeti fejezetben a művészek, karikatúristák betűrendjében keresgélve (kiállításhoz

dező könyvtárosok láthatják adott esetben hasznát). A fejezetekről adott tartalommutató mellett betűrendes névmutató is van a kötet végén, ennek jeleiből megállapítható, hogy szerzőre vagy tárgyaló személyre utal-e.

Az alábbi kritikai észrevételek nem kérdőjelezik meg a kiadvány egészének értékét; azért soroljuk mégis elő bíráló észrevételeinket, mert szeretnénk remélni, hogy a hasonló művek szerkesztői elkerülik ezeket a hibákat.

1. Kezdjük az észrevételek sorát mindjárt a címlapon. A megjelenés évszáma: 1971. Hogy történhetett, hisz 1972-ben (s jócskán az év végén) vehettük csak kézbe? A „terjesztési átfutás” a hibás vagy maga az impresszum adata?

2. Adatközlő kiadványban különösen bántók a gépelési hibák, az elírások. Ha nem nyomtatva, hanem sokszorosítva jelenik meg a mű — akkor is helytelen a korrektúrát megtakarítani.

3. A tartalmat érintő — s egyben legfontosabb — észrevételt hagyjuk a sor végére: egy magát repertóriumnak (és nem tartalommutatónak, indexnek) nevező kiadvány nem elégedhet meg egyetlen, személyi mutatóval. Igaz ugyan, hogy a fejezetek nem túlságosan hosszúak, igaz az is, hogy a cikknek jelentékeny hányada *személynév*hez kapcsolható, a jó segédkönyv azonban több szempontú visszakeresést tesz lehetővé. Például: ha valaki Biblia-kritikai, vagy a zsinatokkal, vagy az eretnokségekkel vagy a protestantizmussal, vagy a pápával — sorolhatnánk még a fogalmakat —, kapcsolatos cikkeket kíván visszakeresni, több fejezetben bújázkodhat hosszasan. A valláskritika nemcsak személyekhez és intézményekhez, hanem a vallás- és egyháztörténet kulcsfogalmaihoz is nyilvánvalóan kapcsolódik. A tartalmi, szakszerinti beosztás merevségét ilyen repertóriumnál a „mozgékonyabb, dinamikusabb” tárgymutatóval is ajánlatos ellensúlyozni. Akkor az sem lenne ellentmondás, hogy az „Egyház és politika” témakör *híryanagát* földrajzi bontásban kapjuk, míg a többi — fontosabb — közlemény földrajzi, helyi vonatkozásai rejtve maradnak a címléírásokban. A folyóirat anyaga színvonalas, értekes; a bibliográfiai feldolgozás pontos, gondos; a kiadványt kutatóknak és érdeklődőknek egyaránt szánták — az alapos mutatózást tehát épp e körülmények miatt kár volt mellőzni. (FSZEK, 1971. 282 l. 16 Ft.)

Fogarassy Miklós

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS elmúlt évi utolsó (11—12). számának gazdag tartalmából érdemes felhívni a figyelmet Szentmihályi János cikkére a FID Oktatási és képzési bizottságának (FID/ET) veszprémi nemzetközi szemináriumáról (1972. IX. 14—16.), mely a budapesti FID-tanácskozáshoz csatlakozott, és amelynek tárgya az informatikai képzés volt; továbbá Sonnevend Péternek az ország geológiai szakirodalmi ellátottságát vizsgáló írására, valamint az osztályozási kérdésekről szóló cikksokorra. A geológiai irodalomról szóló elemzés mérlege: a kurrens dokumentum-ellátás országosan megfelelő, a folyóiratok esetében kifejezetten jó. Az osztályozási rovatban két rövid összefoglaló zárja le az osztályozás válságáról folytatott vitát. A folyóirat terminológiai rovata, amelynek indításáról már beszámoltunk, közérdekűnek ígérkezik, több közleménye általános érdeklődésre számíthat.

A MŰSZAKI EGYETEMI KÖNYVTÁROS 1972. évi 2. számában Magyar József és Vágó István egyetemi tanárok ismertetik a műegyetem három tanszékének együttműködésével három éve megszervezett gépszerkesztési folyóirat-terjedést, mely csaknem 100 folyóíratra terjed ki, és a dokumentumok feltárását peremlyukkártyák segítségével végzi. Püsök Gyuláné folytatja a központi könyvtár nagyolvasótermében használt állomány igénybevételek vizsgálatát, amelyről már beszámoltunk. Ezúttal a villamosmérnök-hallgatók által használt szakirodalmat elemzi. A központi könyvtár befejezte a hálózatába tartozó tanszéki könyvtárak folyóiratállományának feldolgozását, és központi katalógust állít fel a hálózat folyóiratairól. Erről a munkáról Cholnoky Tiborné és Szongoth Jánosné számol be. Az intézmény nemzetközi kapcsolatairól szóló rovat — egyebek között — az IATUL tevékenységével, a Műegyetemi Könyvtár 1955-től működő csereszolgáltatának munkájával foglalkozik, és beszámolót közöl egy szovjet tanulmányútról.

A KÖNYVTÁRI JEGYZÉSEK című Békés megyei híradó frissességére jellemző, hogy az év végén megjelent 1972/3. szám már közli a Művelődésügyi Minisztériumnak alig pár héttel korábban, december elején kiadott felhívását a Petőfi emlékkönyvtárak létesítéséről. A gyorsaság nemcsak azzal magyarázható, hogy a híradó sokszorosításban jelenik meg, hanem azzal is, hogy a megyei

könyvtár a közzététellel minél több tanácsot szeretne ösztönözni az akcióban való részvételre. Egyébként a tartalmas számban a tanácsai könyvtárhálózat fejlesztési irányelveiről, a tájékoztató munkáról, a gyermekkönyvtárakról (Gyula, Békés), a helyismereti gyűjtésről (Sarkad, Békéscsaba), falusi könyvtárakról (Kötegyán, Doboz) olvashatunk hosszabb-rövidebb írásokat. A fejlesztési elképzelésekkel kapcsolatban a megyén kívül bizonyára vitát vált ki az, hogy a terv a B-típusban 3, a C-ben 2 csoportot alkotott. — A folyóiratokról szóló folytatásos cikk második része beszerzési mintajegyzéket közöl a különböző típusú könyvtárak számára.

A CSONGRÁD MEGYEI KÖNYVTÁROS 1972. októberi jelzésű számában állománykérdésekkel (ellenőrzés, kézikönyv-ellátottság), a szocialista brigádtagok és a szegedi Kenderfonó vállalat könyvtárának kapcsolatával, valamint a megye könyvtárosainak többnapos kelet- és észak-magyarországi látogatásával foglalkoznak a legérdekesebb írások. A tanulmányút tapasztalatairól a megyei könyvtár megkérdezte a résztvevőket, és a véleményeket, illetve a tanulságokat a jövőbeli utak eredményesebbé tétele érdekében cikkben összegezte. Különösen az előkészületekre és az utólagos eszmecsere vonatkozó javaslatok hasznosak, ezeket hadd egészítsük ki egy jó tanáccsal: az előzetes program-megbeszélésen és a következő könyvtár „nevezetességeinek” az autóbusz mikrofonjában történő ismertetésen kívül az sem árt, ha a résztvevők elolvassák a meglátogatásra kiszemelt intézményekről és környezetükről megjelent irodalmat. — A híradó közli a rendszeres megjelenésétől, 1969. novemberétől kiadott számainak teljes, a hírekre is kiterjedő tartalomjegyzékét.

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS elmúlt évi harmadik számában a szokásosnál kevesebb szakszervezeti könyvtári írás szerepelt. A magyarázatot a híradó legutóbbi, 1972/4-es száma adja meg, ebben ugyanis a lap gerincét a szakszervezeti könyvtárügyi témák alkotják: nemcsak részletkérdésekről (módszertani irányítás, állományfeltárás, a szocialista brigádmozgalom kiaknázatlan könyvtári lehetőségei, a móri járás tanácsai és szakszervezeti könyvtári ellátottságának együttes vizsgálata) közöl szakszerű és érdekes írásokat, hanem alapos elemzésben foglalkozik az SZMT Központi Könyvtár munkájával, mégpedig úgy,

hogy ezzel tulajdonképpen az egész hálózat fejlődéséről, illetve mai helyzetéről is jó képet ad. A cikkből kitűnik, hogy a Fejér megyei SZMT-hálózatot méltán rangsorolja a könyvtáros közvélemény a szakszervezeti élvonalba. Az értékes számból kiemeljük még Tóth György István országos érdekű közlését arról, hogy a székesfehérvári Számmer nyomda alapítási éve nem 1806, hanem 1803, valamint a „Könyvespolc”-rovatot is, amely kizárólag helyi vonatkozású munkákat ismertet, közöttük Cenner Mihály: A magyar színészet Székesfehérvárott és Fejér megyében. 1. r. 1813—1874. c. művét; ennek megyehatáron túlmutató jelentőségére nem is kell figyelmeztetnünk az olvasót.

A KOMÁROM MEGYEI KÖNYVTÁROS 15-ös jelzésű — 1972. évi utolsó — száma közli a B-típusú könyvtárrá fejlesztendő Tatai Városi-Járási Könyvtár távlati tervét, amely át fogja alakítani a 20 000 lakosú város egész közművelődési könyvtári ellátási rendszerét. A könyvtár fenntartója máris több intézkedéssel javította a központi könyvtár helyzetét. A folyóiratot színesítő sok rövid beszámoló, ismertetésen kívül a tartalmas „Örökségünk”-rovat kínál érdekes olvasnivalókat; ebben a megye könyvtári múltjával foglalkozó áttekintésen kívül Kocsi Csergő Bálintot, a gályarabságot szenvedett, egykori pápai református főiskolai igazgató-tanárt, továbbá Pétzeli Józsefet, a felvilágosodás korában élt költőt és műfordítót, a *Mindegyes Gyűjtemény* c. folyóirat megalapítóját mutatja be több — adataiban esetenként egymással vitázó — írás.

A TOLNAI KÖNYVTÁROS 1972/3-as száma arra mutat példát, hogyan kell az országos évfordulóknak különös helyi érdekességet adni az évfordulóval kapcsolatban levő megyei hagyományok feltárásával: Sipter Gézáné, a megyei könyvtár munkatársa a magyar nyomdászat félévezredes jubileuma alkalmából áttekinti a Tolna megyei könyvkiadás és könyvnyomtatás egész történetét 1832-től napjainkig, s közli a megye nyomdáinak összesítő jegyzékét is. Ugyancsak közérdekű Csányi Lászlónak a „Továbbképzés” c. rovatban megjelent kitérő írása Babits és Szekszárd kapcsolatáról. Ennek a cikknek nemcsak irodalomtörténeti, hanem művelődéspolitikai fontossága is van, amire vonatkozólag idézzük egyik mondatát: „Babits olyan rangot adott a városnak, mint Dante Firenzének, Goethe Weimarnak. Ez pedig nemcsak lehetőséget jelent, hanem kötelességet is...” —

Bor István metszete

A tartalmas számban alapos folytatásos cikk elemzi a középiskolások olvasási szokásait.

A HÍRADÓ-nak, a Veszprém megyei közművelődési könyvtárak tájékoztatójának 1972. évi első — és immár minden bizonnyal egyetlen — számát azért üdvözlöttük különös örömmel, mert reméljük, hogy ez az utóbbi években rendszertelenül megjelent értékes szakmai orgánium végre „sinre kerül”, újra be fogja tölteni korábbi fontos szervező-tájékoztató szerepkörét. Az új borítólappal útjára bocsátott szám csupa tartalmas írást közöl: Varga Béla, a tanácsi hálózat legnagyobb könyvtárának igazgatója megalapítja, hogy a következő években a megyei könyvtárnak elsősorban nem mint adminisztratív központnak, hanem mint széles körű, gyors és megbízható szolgáltatásokat nyújtó intézménynek kell fejlődnie. Ezek közül a könyvtárközi kölcsönzéssel, a reprográfiai szolgálattal és a könyvek köttetésével foglalkozik cikkében. Kerekes Imre, az SZMT központi könyvtár vezetője a szakszervezeti hálózat távlati tervét ismerteti; Tóth Dezső, a megyei könyvtár munkatársa két cikkel szerepel a szerzők névsorában: egyik írása a tanácsi könyvtárak munkásolvasóival foglalkozik, másik a szombati nyitvatartással kapcsolatban megállapítja, hogy ez — a tapasztalatok szerint — nemcsak megéri a fáradságot, hanem a nyitvatartást érdemes kötelezővé is tenni. A híradó egyéb írásai hálózat-szervezési kérdésekkel (Hadnagy Imre), a Keszthelyi Városi-Járási Könyvtár újjáalakított otthonával (Bécsi János), a Pápai Városi-Járási Könyvtár gyermekfoglalkozásaival (M. Stenger Katalin) foglalkoznak.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

10 ÉVES az „Irodalom-történeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjai” c. periodika. Évente 6 alkalommal jelenik meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak ez a kiadványa, amely egy évtized alatt 60—70 ezer tételt bocsátott a tájékozódók rendelkezésére. (Z. I.)

AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁK felső tagozata részére ajánló bibliográfiát adott ki a Veszprémi Megyei Könyvtár gyermekkönyvtára és a Veszprém megyei Továbbképzési és Nevelési Tanácsadó Központ. A világos felépítésű, igen hasznosnak ígérkező füzet összeállítója, dr. Kiss Györgyné a természettudományi tantárgyak körét dolgozta föl, s a számtan-mértan, a fizika, a kémia és az élővilág oktatásához ajánl könyveket, nagyon ésszerű csoportosításban. Először a kézikönyveket sorolja a fül, majd emlékeztetőül osztályonként a tananyag főbb fejezeteit; ezután következnek az ajánlott művek, végül a fölhasználható diafilmek és folyóiratok zárják a sort. Mivel a tantárgyi bibliográfiák rég elfogytak, ez a helyi könyvtárolományt figyelembe vevő, friss anyagot tartalmazó bibliográfia hiánytpótló, kitűnő segédeszköze az oktatásnak.

VERSEK BUDAPESTRŐL címmel ajánlójegyzéket adott ki gyermekkönyvtárak részére a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Pest, Buda és Óbuda egyesítésének centenáriuma. A bibliográfia útmutatást kíván adni arról, hogy Komlós Aladár: *Verses Budapest c. kötetén kívül hol található még Budapestről szóló versek. A jegyzéket az FSZEK 3. sz. gyermekkönyvtárának anyagából*

gyűjtötte össze Óhegyi Pálné és Mészáros Jánosné. (Z.)

A MAGYAR SZÍNHÁZI INTÉZET hangarchivumának katalógusa I. címmel jegyzéket adott ki a színházi intézet a hangtárában fellelhető színházi előadásfelvételekről. A felvételek nagyobb része hangszalagon van rögzítve, és az archívumban kívánságra mód nyílik az átjátszására is. Az előadásfelvételek rögzítése, illetve esetenkénti felhasználása lehetővé teszi egy-egy színházi produkció későbbi rekonstruálását, és ezzel módot ad a különböző időszakok stílusának tanulmányozására.

LÁNG ISTVÁN zeneszerző munkásságát válogató bibliográfiában mutatja be a szegedi Somogyi Könyvtár röplap-kiadványainak sorozatában. Az annotált, kritikából is idéző bibliográfia a Ferenczy Béni grafikájával díszített szép meghívóhoz kapcsolódik, mely a Zeneszerző és közönsége című előadás-sorozat második találkozására hívja az olvasókat.

Papp Iván ex librise

A MISKOLCI NEHÉZIPARI MŰSZAKI EGYSÉTEM könyvtára a megye többi könyvtárainak részvételével az elmúlt év tavaszán tudományos ülésszakot rendezett a nemzetközi könyvév alkalmából. A könyvtár az ülésszakon elhangzott előadások szövegét sokszorosított kiadványban jelentette meg; ennek gazdag anyagából kiderül, hogy a tárgyalt témák az iparfejlesztés és az egyetemi oktatás, valamint a tudományos kutatás és a könyvtári munka, illetve a dokumentáció sokféle összefüggését tárták fel.

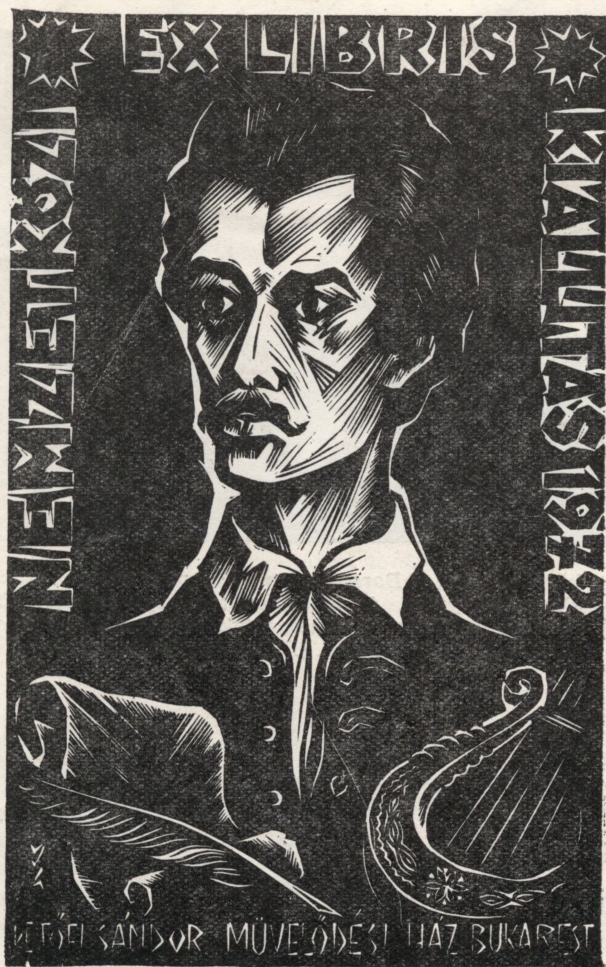
SAJTÓTÁJÉKOZTATÓ VEZETŐK RÉSZÉRE címmel közös kiadványt bocsátott útjára a Pest megyei és a Szolnok megyei Könyvtár. A kiadvánnyal a párt-, a tanácsi és a tömegszervezeti vezetők figyelmét kívánják felkelteni olyan, főleg periodikákban, de önálló művekben megjelent írásokra is, amelyeknek ismerete az említettek munkáját segíti. Az 1972. év harmadik negyedét felfoglaló első szám 35 időszak kiadvány ideológiai, népgazdasági, munkaügyi stb. kérdésekkel foglalkozó cikkeket sorolja fel, ezenkívül jogszabályokat ismertet és az 1972-es év fontosabb megyei eseményeinek krónikáját is közli.

TÁJÉKOZTATÓ füzetet állított össze a Pécsi Tamárképző Főiskola könyvtára a könyvtár szolgáltatásairól, a használat módjáról. A tájékoztatóból kitűnik, hogy a 130 ezer könyvtári egységet számláló, évente mintegy 100 ezer könyvet kölcsönző intézmény, a város második legnagyobb könyvtára eléggé szűkre szabta nyitvatartási idejét.

Új otthonot kapott a közelmúltban a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szakszervezeti hálózatba tartozó répáshutai könyvtár. Az intézményt a nagy szlovák költőről, Hviezdoslavról nevezték el, s kis kiállítást is elhelyeztek benne a helyi üvegyártás régi tárgyainak bemutatására. (Bucsi Jenő felvételei.)

Ára 6,— forint